

FILOSOFICKÁ BIBLIOTÉKA

VYDÁVANÁ

I. TŘÍDOU ČESKÉ AKADEMIE
VĚD A UMĚNÍ

ŘADA II. ČÍSLO 12

ZLOMKY PŘEDSOKRATOVSKÝCH MYSLITELŮ

V PRAZE

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

1944

ZLOMKY PŘEDSOKRATOVSKÝCH MYSLITELŮ

VYBRAL A PŘELOŽIL

K. SVOBODA

V PRAZE

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

1944

Prozřelost 2. 5. 44
8/11/44 L.

I

Ú V O D

Dějepisci filosofie od konce XVIII. století (D. Tiedemann, W. G. Tennemann) až dodnes spojují zpravidla předsokratovskou filosofii v jeden celek a činí tak z ní první oddíl řecké a tím i evropské filosofie. Činí tak právem, neboť Sokrates je vskutku význačným mezníkem v dějinách filosofie: první, jak o něm napsal Cicero, povolal filosofii s nebes, umístil ji do měst a zavedl ji do domů, t. j. na místo přírody, jíž věnovali hlavní pozornost jeho předchůdci, přemýšlel o člověku, o jeho jednání a poznávání. Spor může být jen o to, mají-li se k předsokratovcům počítati též Demokritos, pozdější pythagorovci a sofisté, kteří byli vesměs Sokratovými vrstevníky a zčásti ho i přežili. Ale Demokrita nelze dobře oddělit od jeho učitele Leukippa ani pozdější pythagorovce od starších. Světším právem se spojují se Sokratem sofisté, neboť těžištěm jejich zájmu je — jako u Sokrata — člověk; k předsokratovcům je lze řaditi proto, že způsob jejich myšlení je ještě převážně předsokratovský, přírodovědný, a že jejich spisy se zachovaly stejně jen ve zlomcích jako díla ostatních předsokratovců.

Předsokratovská filosofie vyrostla hlavně ze čtyř kořenů: z bájí o vzniku světa, z náboženských představ, z přemýšlení o životě a z ionského zkoumání přírody. Kosmogonické báje se zachovaly v Hesiodově „Theogonii“ (VII. stol. př. Kr.), v hymnech a vyprávěních přičítaných Orfeovi (nejstarší jsou z VI. století), ve zlomcích spisu Epimenidova (z Kréty, VI. stol.), Ferekydova (ze Syru, VI. stol.), Akusilaova (z Argu,

poč. V. stol.) a j. Podle většiny těchto bájí — podobně jako podle bájí egyptských a babylonských — nevznikl svět stvořením, jako je tomu v Starém Zákoně nebo v Platonově „Timaiu“, nýbrž postupným rozením: jako rodiče se uvádějí zbožněné Moře, Země, Noc, Temno, Chaos, Čas a j. V duchu oněch bájí pokládal Theagenes (z Regia, 2. pol. VI. stol.) homérské bohy a hrdiny za zosobněné živly; je to raný pokus o rozumový výklad bájí a básní.

Z náboženských představ působila na řeckou filosofii zvláště orfická víra, že je lidská duše vězněna v těle za své hříchy a že může být osvobozena jen čistým životem. Co je na této víře řeckého a co cizího, lze ztěžka rozhodnouti.

Přemýšlení o životě se uplatňovalo jednak ve výrociích a úvahách vkládaných do epických, lyrických i dramatických básní, jednak v bajkách, zejména ezopských, jednak v lidových průpovědích; ty byly tak oblíbeny, že byly od VI. století přisuzovány významným starým mudrcům (*sofoi*). Sbírkou takových průpovědí „sedmi mudrců“ sestavil kolem r. 300 př. Kr. athénský státník a filosof Demetrios Falerský.

Nejdůležitější je čtvrtý pramen předsokratovské filosofie: ionské zkoumání přírody. Vtisklo ráz celému předsokratovskému a zčásti i pozdějšímu řeckému myšlení. Řecká filosofie vyrůstala v těsném spojení s přírodní vědou a částečně i s matematikou a leckdy, zejména na počátku, ji nelze od nich ani odloučiti; tím se podstatně liší od druhých dvou starověkých filosofii, které se s ní vyvíjely skoro zároveň, od filosofie indické a čínské. Řecká a tím i evropská vědecká a filosofická myšlenka se zrodila u maloasijských Ionů: ionští myslitelé pozorovali přírodu — živý smysl pro přírodu měl i jejich krajan Homér — a výsledky svého pozorování se snažili objasniti rozumem. Nestačily jim výklady starých bájí o božském původu světa, nýbrž hledali pralátku, „počátek“ (*arché*), odkud vše vzniklo, a zkoumali, jak je vše spořádáno.

První tak činili Mileťané Thales, Anaximandros a Anaximenes. Nebylo to náhodou: Milet byl průmyslovým městem a střediskem obchodu s celou Malou Asií, s dalším východem i s Egyptem. Odtud tam vnikaly cizí myšlenky a dávaly pod-

nět k přemýšlení. Thales (poč. VI. stol.) se obíral astronomií a geometrií a v obou vědách byl žákem cizích učenců, babylonských a egyptských. Nejisto je, jak dospěl k svému tvrzení, že počátkem všeho je voda, ale snad právem je spojovali již v starém věku s bájí, připomínanou též Homérem, že původci všeho jsou mošští bozi Okeanos a Tethys. Také Anaximandros (asi 610—540) se zabýval hvězdářstvím a nakreslil první mapu země. Za pralátku pokládal „neomezeno“ (*apeiron*), t. j. nekonečnou, věčně se pohybující hmotu; z ní se vyloučila nejprve teplá a chladná látka a z nich se vytvořily nesčíslné světy, které se zase navrátí do pralátky. Náš svět si představoval utvářen podle jednoduchých číselných poměrů a projevil tak vrozenou řeckou lásku k pravidelnému tvaru. Uvažoval též — jako všichni jeho následovníci — o jevech ovzduší a přemýšlel o vzniku i vývoji živočichů. Anaximenes (kolem 550) prohlásil za pralátku nekonečný vzduch; z něho vše vzniká zředováním nebo zhušťováním. Působila naň obdoba s lidským dechem, který ztotožňoval podle lidových představ s duší: jako dech-duše vládne tělem, tak duch vládne vesmírem. Je to myšlenka mikrokosmu, která se vyskytovala i u starých Indů a Peršanů.

Miletské myšlenky se rychle šířily, nejprve v Ionii: vyšli z nich Ionové Pythagoras, Xenofanes a Herakleitos, ale přetvořili je po svém. Pythagoras (ze Samu, asi 570—500) je zanesl do řeckých osad v jižní Itálii, které tehdy vzkvétaly hospodářsky, politicky i umělecky. Usadil se v Krotonu a založil tam společnost svých stoupenců. Ježto nic nepsal a jen ústně vykládal, bylo již v starém věku nejasno, čemu učil on a čemu jeho žáci. Jisto je, že měla jeho činnost dvojí stránku, náboženskomravní a vědeckofilosofickou. První stránkou navazoval na orfiky: hlásal, že duše přechází z těla do těla, dokud se zcela neosvobodí z tělesného zajetí. Stane se to čistým životem, jak jej vedl Pythagoras i jeho vyznavači. Předpisy tohoto života, vyjádřené dílem verši (nejstarší pocházejí snad z V. století), dílem průpovědmi (*symbola*, hesla, *akusmata*, slyšené), týkaly se uctívání bohů i zemřelých, zpytování svědomí, očišťování, jídla i j. a mají někdy velmi starobylý ráz; na př. zákaz jísti

boby vyplývá z víry, že v nich sídlí lidská duše (pro podobu bobu s ledvinou). Z vědeckofilosofických myšlenek lze Pythagorovi bezpečně přičístí zásadu, že podstatou všeho je číslo. Dospěl k ní asi dvojí cestou: jednak ztotožňoval s čísly hmotné i geometrické útvary, na př. trojúhelník s číslem 3, a naopak si zase čísla představoval geometricky (pythagorovci mluvili o trojúhelníkových, čtverečných a obdélníkových číslech), jednak shledával, že struny znějí souzvučně, jsou-li jejich délky v jednoduchých poměrech celých čísel. Přemýšlel o povaze jednotlivých čísel a některým z nich přikládal zvláštní význam, zejména číslu 1 jako počátku číselné řady, číslu 4 (pythagorovci přísahali při čtveřici) a 10. O matematických objevech přičítaných pythagorovcům, na př. Pythagorově větě, středních úměrných, číslech irracionálních a pravidelných tělesech, je sporné, náleží-li již jemu či jeho starším nebo pozdějším následovatelům, kteří se věnovali především matematice a byli též zvaní matematiky na rozdíl od těch, kdo se spokojovali čistým, pythagorovským životem (*akusmatikoi*, posluchači). Zato netřeba pochybovati, že již Pythagoras dokazoval pravidelnou stavbu světa — činil tak již Anaximandros — a že v něm spatřoval harmonii; za základní látku vesmíru pokládal, jak se zdá, s Anaximénem vzduch, který země vdechuje a vydechuje.

Z jeho přímých žáků známe vedle Petrona a Hippasa zvláště Alkmaiona (z Krotona, kolem 500). Jako miletští přírodovědci pojednával o nebeských tělesech, ale odchylně od nich tvrdil, že mají duši a že se lidská duše věčně pohybuje jako ona tělesa. Milefany předstihl též tím, že uvažoval soustavně o lidském těle. Proti lidovému názoru, že je východištěm smyslů srdce, dokazoval, že je jím mozek a že jdou z něho průduchy k čidlům. Zdraví vysvětloval rovnováhou protivných sil v těle. Protikladnost shledával v celé přírodě; snad tak činil i jeho učitel, neboť pythagorovci (neznámo kteří) sestavili celou desku protiv a o protivných látkách mluvili již Anaximandros a Anaximenes.

Také Xenofanes (z Kolofonu, asi 565—475) působil nějaký čas v jižní Itálii, a to v Elei. Spjoval v sobě básníka

a osvícenského kritika; zdůraznil, že všechno naše poznání je nejisté. V jedné básni se staví proti oslavování vítězů v tělocvičných závodech a otrásá tak jedním ze základních kamenů řecké vzdělanosti. Jindy brojil proti představám o bozích, vytvořeným Homérem a Hesiodem, a na místo mnoha zlidštěných bohů řeckého náboženství stavěl jediného boha, totožného s vesmírem. Za „počátky“ pokládal, jak se zdá, zemi a vodu a jako doklad uváděl zkameněliny.

Ještě ostřejším kritikem byl Herakleitos (z Efesu, kolem 500). Ve svém spise psaném slohem polověšteckým a polořečnickým útočil proti starým básníkům, proti Pythagorovi, proti vyznavačům mysterií, proti davu. Všem vytýkal, že nechápou a nesnaží se pochopit věčný, vše jednotící rozum (*logos*, vl. řeč a její smysl). Jako Milefané uznával jedinou pralátku, a to oheň, a zdůrazňoval její věčnou změnu: vše se neustále mění a přechází v své protivy, všude je boj, vše plyne a přece je vše v podstatě jedním. Také lidská duše je čistým ohněm, avšak jejích hranic nelze nalézt — k miletskému materialismu tu přistupuje prvek spiritualistický. Následovníci Herakleitovi, na př. Kratylos (2. pol. V. stol.), vytýkali ještě více než jejich učitel proměnlivost všech věcí.

Proti Herakleitovu učení o věčné změně se postavil na druhém konci řeckého světa Parmenides (z Elee, kolem 480); byl pokládán v starém věku jednak za žáka Xenofanova, jednak za stoupence Pythagorova. Ve své apokalyptické básni dokazoval, že doopravdy nic nevzniká a nezaniká, nýbrž vše jest (existuje), neboť nejsou si nelze mysliti. Naznačil přitom po prvé logické zásady totožnosti, sporu a vyloučeného třetího. Parmenidovo jsoucí je věčné, jediné, nehybné, má dokonalý tvar koule (je nejisto, do jaké míry působil na tento obraz jsoucího Pythagoras a Xenofanes) a vládne jím Nutnost. K pravdivému poznání jsoucího nás vede rozum, kdežto svět smyslů je jen zdánlivý. Ale i ten kreslil Parmenides pokud možno pravdě nejpodobněji, a to dílem podle Milefanů, dílem podle pythagorovců. Svět smyslů vznikl spojením světlého, teplého etheru (hořeniho, ohnivého vzduchu) a temné, chladné noci; smísila je bohyně Nutnost s pomocí Mílka (Mílek a Noc

pocházejí ze starých bájí). Jako Alkmaion jednal Parmenides též o člověku a činil vnímání a myšlení závislým na povaze směsi v lidském těle.

Jeho učení o jediném, nehybném jsoucím vzbudilo odpor, ježto pohrdalo příliš okázale výpovědmi smyslů. Na jeho obranu vystoupili dva žáci Parmenidovi, Zenon (z Eleie, kolem 450) a Melissos (ze Samu, kolem 440). Zenon dovozoval ono učení nepřímou, t. j. ukazoval, jak nehorázným důsledkům věde, uznáváme-li mnohost a pohyb věcí. Vycházel přitom z předpokladu, který snad činili tehdejší pythagorovští matematikové, že lze konečnou veličinu rozložit v nekonečně veliké množství nekonečně malých částíček; schvaloval-li sám onen předpoklad, není jisto. Ve svých důkazech užíval složitých úsudků — zároveň s ním tak činili sicilští rétoři, učící mluvit „pro i proti“ — a byl proto v starém věku považován za zakladatele dialektiky. Melissos dokazoval přímo i nepřímou, že jsouc je věčné, nekonečné (Parmenidovo jsouc bylo omezeno) — proto není prázdného prostoru —, neměnné a nehybné. Mířil, jak se zdá, na Empedoklea a Anaxagoru, kteří uznávali mnohost věcí.

Z nich Empedokles (z Akragantu, asi 490—430), také západní Řek, spojil Parmenidovy myšlenky s ionskými a Pythagorovými. V básni „Očištění“ hlásal Pythagorovu nauku o převtělování duší a varoval před pojídáním masa, jelikož v zvířatech přebývají duše zemřelých. V druhé, přírodovědecké básni (je nejisto, která z obou skladeb je starší) vykládal vznik všeho ze čtyř živlů („kořenů“): země, vody, vzduchu (nazýval jej zpravidla etherem) a ohně. Jsou to pralátky ionských přírodovědců, ale nemění se, nýbrž jsou věčné jako Parmenidovo jsouc. Mimo čtyři živly uznával Empedokles ještě dvě protivné síly, Lásku (neboli Afroditu) a Svár. Působením Lásky se všechny živly spojí v kulový vesmír (Sfairos), avšak vznikne do něho Svár a uvede jej do vířivého pohybu, jímž se živly vylučují (sr. Anaximandra), vzájemně mísí podle určitých poměrů číselných (sr. Pythagoru) a tak vytvářejí nebeská tělesa i všechno tvorstvo na zemi. Tento pochod se věčně opakuje. Při výkladu některých jevů ukazoval Empedokles na obdoby

z jiných oborů přírody nebo z umění a techniky. Vnímání vysvětloval výtokem z věcí a učil (před ním tak činil již Parmenides), že vnímáme vždy stejné stejným, na př. oheň vnímáme ohněm v svém oku. Za nástroj myšlení pokládal krev, zejména krev u srdce; byl materialistou přes svůj mystický názor o duši.

Anaxagoras (z Klazomen, asi 500—428) sloučil ionské myšlenky s Empedokleovými. Pocházel z Ionic, ale žil mnoho let v Athénách, které se zásluhou Perikleovou staly střediskem řecké vzdělanosti. Na místo Empedokleových živlů postavil nekonečné množství nekonečně malých neměnných prvků („semen“); snad ho k tomu přivedly matematické úvahy o nekonečně malých veličinách, neboť se obíral kvadraturou kruhu. Rozlišoval dvojí prvky: prvky jednotlivých látek, jako kostí, masa, zlata, a prvky tepla, chladna i jiných takových protiv (sr. Anaximandra). Všechny prvky byly původně nerozdělenou směsí, kterou uvedl v pohyb duch (sr. Empedokleův Sfairos a Svár); je to po Herakleitově duši druhý spiritualistický živel v před Sokratovské filosofii. Prudkým otáčením se vyloučily z prvotní směsi vzduch a ohnivý ether a z nich ostatní věci. Přitom se dostaly k sobě stejnorodé prvky, ale vedle nich obsahuje každá věc též všechny jiné prvky, arci v tak nepatrném množství, že jich nepozorujeme. Stavbu světa vykládal Anaxagoras podobně jako Anaximenes, ale hleděl též k živé přírodě. Že vzduch zabírá prostor a že tedy není prázdného prostoru, dokazoval pokusy s měchem a s násoskou. Vnímání vysvětloval obráceně než Empedokles; učil, že si uvědomujeme jen protivu, na př. chladné cítíme teplým.

Z jeho žáků Archelaos (z Athén nebo z Mileta, kolem 450), prý učitel Sokratův, doplňoval obraz světa, který nakreslil Anaxagoras, a Metrodoros (z Lampsaku, kolem 450) vykládal alegoricky Homéra, jako to činil Theagenes. Jejich vrstevníci Hippon (z Regia nebo Samu) a Diogenes (z Apollonie pontské nebo krétské) se zcela vrátili k miletskému učení: Hippon prohlášoval za pralátku vlhko (sr. Thaletu) a Diogenes vzduch (sr. Anaximena). Nad své předchůdce však pokročili v tom,

že si všímali živé přírody, tak Diogenes pojednával o cévách lidského těla a o vnímání.

Třetí pokus o pluralistický výklad světa učinili Leukippos a jeho žák Demokritos (jejich učení lze stěží rozlišit a již v starém věku se vyslovovaly pochybnosti o tom, zda doopravdy Leukippos žil). Leukippos (z Mileta nebo z Elea, kolem 450) pokládal za základ světa atomy, t. j. nesčíslné, nedělitelné (*atomos*, nerozřezatelný), pro svou nepatrnost neviditelné, neměnné částičky hmoty, lišící se od sebe jenom tvarem. Pohybují se věčně v nekonečném, prázdném prostoru a jejich shlukováním nastává vír; tu se spojují atomy podobného tvaru a tak vznikají nesčíslné světy. Jednotlivé věci se od sebe liší tím, jaký tvar, polohu a uspořádání mají jejich atomy. Na rozdíl od Anaxagorových prvků jsou tedy Leukippovy atomy stejnorodé a jsou nadány vlastním pohybem. Proto nezasahuje do dění žádný vnější činitel, jako Láska, Svár nebo duch, a všude vládne nutnost (sr. Parmenida). Také duše je složena z atomů, a to z kulatých atomů ohně. Smyslové dojmy vznikají tím, že do čidel vstupují drobné obrázky věcí (sr. Empedokleovy výtoky). Jinak si představoval Leukippos uspořádání vesmíru podobně jako Mileťané.

Demokritos (z Abder, asi 470—380) přejal a jistě doplnil Leukippovo učení o atomech a stavbě vesmíru; srovnával jej s člověkem (mikrokosmos). Ale vedle přírodní vědy se obíral též matematikou, noetikou, etikou, naukou o státu, filosofií řeči, umění i celé vzdělanosti. V matematice uvažoval o nekonečně malých veličinách. V noetice dokazoval, že pravou skutečnost nelze nikdy poznati (sr. Xenofana) a že naše poznání závisí na stavu našeho těla (sr. Parmenida). V etice ukazoval cestu, kterou lze dojít k spokojenosti (*euthymie*, dobrá mysl); jeho rady připomínají nejednou obsahem i tvarem staré prúpovědi o životě (některé výroky, zachované s jeho jménem nebo — přepsáním — s jménem Demokratovým, mu byly podvrženy). Ve výkladech o státu radil k přísnému stíhání zločinu. O řeči tvrdil, že není od přírody, nýbrž že vznikla dohodou, básnické tvoření vykládal z opra-

jení (enthusiasmu) a počátky lidské vzdělanosti vysvětloval napodobením zvířat.

Širokým zájmem i empirickým sklonem se Demokritovi blížili sofisté. Učili mládež moudrosti (*sofia*), t. j. všem vědám. Bylo to jejich povolání a přijímali za to plat; v tom vidělo starší pokolení, zvláště ze šlechtických kruhů, cosi nedůstojného. Sofisté učili přírodní vědě i matematice, větší váhu však kladli na to, čeho potřebuje budoucí občan, zejména v svobodné obci, učili tedy řečnictví, etice, právu, státní vědě, ale v souvislosti s tím vykládali i o poznání, jazyce, umění, výchově, náboženství a celé vzdělanosti. Zajímali se tedy hlavně o člověka, jako se oň zajímali i tehdejší dějepisci (Herodotos a Thukydidés) a dramatictí básníci (Sofoklés a Euripidés). Je to v soulase s rozmachem lidové myšlenky po válkách řeckoperských; její ohniště bylo v Athénách a tam také přicházeli sofisté ze všech končin řeckých. S rozmachem oné myšlenky též souvisí, že se sofisté stavěli proti starému řeckému názoru na svět; byli osvícenci jako Xenofanes. Proto tíhli v noetice ke skepsi: Demokritův krajan Protagoras (asi 485—410) učil, že se hmota stále mění (sr. Herakleita) a že naše vnímání závisí na stavu těla (sr. Parmenida); z toho vyvodil, že je člověk měrou všech věcí. Proto tvrdil, že jsou o všem možné dva opačné výklady a že o bozích nevíme nic jistého. Ve výchově rozeznával dva činitele, nadání a cvičení, v jazyce rozlišil hlavní kategorie mluvnické a o počátcích lidské vzdělanosti vykládal v báji o Prometheovi (v Platonově „Protagorovi“). Jeho vrstevník Gorgias (z Leontin, kolem 480—375) byl žákem Empedokleovým a vysvětloval jeho způsobem vnímání. Avšak přitom byl krajním skeptikem: dokazoval polovážně, polohravě, nejen že nelze nic poznati a s nikým nic sdělit, nýbrž dokonce, že nic není; opřel se tu o Zenonovu a Melissovou dialektiku. S touto skepsi není v rozporu jeho přesvědčení o nesmírné moci řečnictví a básnictví. O něco mladší Prodikos (z Kea, kolem 430) pojednával o lidském těle a o citech, rozumářsky vysvětloval vznik náboženských představ, mravní zásady vyvozoval ze starých bájí („Heraklés na rozcestí“) a dbal o přesné rozlišení slov podobného významu; připra-

voval tím půdu pro vymezení pojmů. Stejně všestranný byl Hippias (z Elidy, kolem 430): obíral se matematikou (přičítá se mu sestavení křivky kvadratrix), mluvnicí, teorií hudby a výtvarného umění. S ostatními sofisty stavěl v ostrou protivu přírodu a lidský zákon; přírodu stavěl nad zákon. Stejně činil Antifon (z Athén, kolem 430) ve spise „Pravda“; jednal v něm o celé přírodě, o matematice (řešil kvadraturu kruhu vpisováním mnohoúhelníků), o lidské společnosti a o právu. Ukazoval na rozpory mezi přírodou a lidskými zákony, zdůrazňoval, že jsme si od přírody všichni rovni, a radil, abychom se vyhýbali všemu nepříjemnému. V druhém spise, „O svornosti“, (je nejisto, který spis byl starší, a někdy se pro slohové rozdíly přičítají obě díla různým spisovatelům) vykládal mravní zásady, které upomínají na Demokritovy, ale jsou skeptičtější a pochmurnější. Přirozeného práva hájili též sofisté a řečníci Thrasymachos (z Chalkedonu, kolem 420), Lykofron (1. pol. IV. stol.), Alkidamas (z Elaie, 1. pol. IV. stol.) a j. První z nich šel nejdále: ztotožnil právo s prospěchem silnějšího. Původ náboženství objasňoval ryze sofisticky, ač nebyl sofistou (učitelem ve vlastním slova smyslu), Kritias (z Athén, kolem 450—403): dokazoval ve hře „Sisyfos“, že víru v bohy vynalezl kterýs moudrý člověk.

Ze sofistických myšlenek o mravnosti a lidské společnosti vycházejí též dva anonymní spisy, „Anonym Iamblichův“ (je to výtah díla z konce V. stol. př. Kr., který vložil Iamblichos kolem r. 300 po Kr. do svého „Protreptika“) a „Dvojití řeči“ (je to záznam výkladu v dorském nářečí z doby kolem 400 př. Kr.), avšak jejich závěry jsou kladnější, než bývají u sofistů. Anonym Iamblichův pojednává o státě: ukazuje na nebezpečí, plynoucí z hromadění peněz i z touhy po moci, a záchranu vidí v mravní zdatnosti jednotlivců a v zákonném řádu. „Dvojití řeči“ jsou dokladem sofistického umění mluvit „pro i proti“, neboť dokazují nejprve totožnost a potom různost dobra a zla (t. j. užitečnosti a neužitečnosti), šlechetnosti a nešlechetnosti, spravedlnosti a nespravedlnosti atd. Mimo kruh sofistů vznikly dva návrhy na zřízení státu: stavitel Hippodamos (snad z Mileta, kolem 450), proslulý svými

geometricky pravidelnými plány na výstavbu měst, navrhl stejně pravidelnou stavovskou ústavu a Faieas (z Chalkedonu, poč. IV. stol.) doporučoval naprostou rovnost ve výchově i v majetku.

Vedle Athén, kam přicházela většina sofistů, bylo tehdy ještě jedno středisko vědecké a filosofické práce, a to jižní Itálie a Sicílie, kde se udržela pythagorovská škola až do poloviny IV. století; někteří pythagorovci však působili i ve vlastním Řecku, zejména v Thebách. Všude zachovávali odkaz svého učitele: věnovali se bádání a žili čistým životem. Jejich učení i učení jejich předchůdců známe většinou jako celek a jen máloco můžeme přiřknouti určitým myslitelům. Je jisto, že i pozdější pythagorovci viděli základ všeho v čísle, že mu kladli na roveň geometrické útvary, hmotné věci i odtažité pojmy a že mezi čísla a tím i mezi věcmi shledávali harmonii. Za základní číslo měli jednotku a ztotožňovali ji s bodem. Lichá čísla pokládali za omezená, sudá za neomezená. Vedle lichy a sudy, meze a neomezena stavěli v protivu ještě jednotu a mnohost, světlo a tmou, muže a ženu atd. Ve vesmíru uznávali — jako Leukippos a Demokritos — prázdno, které od sebe odděluje jednotlivé věci i čísla (celá čísla 1, 2, 3 . . .). Miletský obraz vesmíru podstatně změnili; místo země položili do středu věčný oheň, kolem něhož se otáčí deset těles: protizemě, země, měsíc, slunce, pět oběžnic (Merkur, Venuše, Mars, Jupiter, Saturn) a obloha stálic (pořádek nebýval vždy uváděn stejný). Jejich rychlým pohybem vznikají tóny znějící souzvučně, avšak my jich neslyšíme, ježto jsme jim přivykli; je to učení o „harmonii sfér“ (t. j. koulí, na nichž jsou nebeská tělesa). Někteří pythagorovci pokládali i duši za harmonii, a to harmonii prvků těla; jakým způsobem smířovali tento názor s Pythagorovým učением o převtělování, nevíme. Vedle matematiky a fyziky (v širokém slova smyslu) se obírali též lékařstvím a léčili hlavně rozumným způsobem života a hudbou.

Mezi pozdějšími pythagorovci vynikli nejvíce Filolaos a Archytas. Filolaos (z Krotonu nebo z Tarenta, 2. pol. V. stol.; pravost zlomků jemu přičítaných je sporná) vykládal

svět z čísel a z harmonického spojení neomezeného a omezujícího, uznával čtyři nebo pět živlů (oheň, země, voda, vzduch, ether), za základního činitele v těle považoval teplo, které se ochlazuje vdechovaným vzduchem, a nemocí vysvětloval špatným stavem tělesných šťáv. Tělo prohlašoval s orfiky za hrob duše, ale přitom měl duši za harmonii. Jeho žák Eurytos (z j. Itálie, kolem 400) se pokoušel nalézt čísla odpovídající jednotlivým věcem. Archytas (z Tarenta, poč. IV. stol.) viděl v aritmetice nejen základ pro geometrii, astronomii a hudební nauku, ale věřil, že lze s její pomocí uspořádat lidskou společnost. V akustice dokazoval pokusy, že výška tónů závisí na rychlosti pohybujícího se tělesa, a aritmeticky vyjadřoval jejich poměry. Syrakusané Hiketas (poč. IV. stol.) a Ekfantos (poč. IV. stol.) učili, že se země otáčí kolem své osy. Ekfantos byl eklektikem: ač byl pythagorovcem, uznával Demokritovy atomy a Anaxagorova Ducha (někteří pokládají oba dva za smyšlené postavy Herakleidova dialogu ze IV. století př. Kr.).

Pythagorovské myšlenky se šířily i mimo jejich školu. Pod jejich dojmem, jak se zdá, tvrdil athénský hudebník Damon (kolem 450), že hudba může utvářeti lidskou povahu. Tato zásada, důležitá pro výchovu, byla uznávána po celý starý věk, ale ne obecně: již z počátku IV. století vystoupil proti ní neznámý spisovatel. Vlivem pythagorovským dokazoval asi také sochař Polykleitos (z Argu nebo ze Sikyona, asi 480—400), že krása lidského těla se zakládá na jednoduchých číselných poměrech všech jeho částí, a zásadu tu uplatňoval i ve svých dílech.

Pozdními pythagorovci a sofisty byl vývoj předsokratovské filosofie ukončen a zčásti i překročen. Všimněme si ještě života a spisovatelské činnosti předsokratovců! O jejich životě se zachovalo dosti zpráv, ale nebývají vždy spolehlivé. Údaje o jejich rodišti, učitelích a době života se opírají často o pouhé dohady, a zprávy o jejich osudech jsou nejednou vymyšleny stejně jako všeliké vtipné výroky, které se jim přiřítají. Jisto je, že staří řečtí myslitelé nebyli pouhými pozorovateli vyhledávajícími ústraní jako mnozí jejich následov-

níci, nýbrž žili plným vlastním životem a horlivě se účastnili i veřejného života. Znamé vyprávění, že nejstarší filosof Thales pozoroval hvězdy a spadl přitom do studny nebo do jámy, je jen vtipným výmyslem. Právě o něm víme, že se zasazoval o politické sjednocení Ionů. Jeho žák Anaximandros vedl miletskou kolonii vyslanou do pontské Apollonie. Společnost, založená Pythagorou v Krotoně, se věnovala nejen vědě a odříkavému životu, nýbrž zasahovala i do veřejných věcí, takže její členové byli protivnou stranou lidovou pronásledování a zčásti i vyhlazeni. Také Herakleitos byl odpovědným nepřitelem lidové strany ve svém rodišti. Xenofanes chodil světem a přednášel své básně, v nichž potíral názory svých vrstevníků. Parmenides sepsal prý zákony svému rodnému městu, jeho žák Zenon se účastnil spiknutí proti samovládci a byl proto umučen, druhý jeho žák, Melissos, velel Samským v odboji proti Athénám (441—439). Svéráznou postavou, jež zaujala i nové básníky (Hölderlina, Arnolda, Rollanda), byl Empedokles: spojoval v sobě filosofa, básníka, řečníka, státníka, lékaře a mluvil o sobě jako o kouzelníku, ano i o bohu. Jeho vrstevník Anaxagoras byl přítelem Perikleovým a pro své výklady nebeských zjevů byl obžalován z neznabožství; trestu unikl tím, že odešel z Athén. Stejně obvinění bylo vzneseno proti Protagorovi; byl vypověděn z Athén a jeho spis o bozích byl spálen na tržišti. Druhý zakladatel sofistiky, Gorgias, radil ve svých řečech ke sjednocení všech Řeků proti Peršanům, a stoupenec sofistů, Kritias, byl jedním z „třiceti tyranů“ a padl v občanském boji. Pythagorovec Archytas stál dlouho v čele Tarenta a jako vojevůdce nebyl prý nikdy přemožen. O Demokritovi se vyprávělo, že cestoval po Egyptě, Babylonii, ano i po Persii a Indii; totéž slyšíme o Pythagorovi a již Thales se prý učil u egyptských kněží-geometrů. Zprávy ty mohou být nadsazeny, ale že předsokratovci chodili do ciziny za poučením, o tom netřeba pochybovati, vždyť také výtvarní umělci čerpali podněty z východu.

Své myšlenky vykládali někteří předsokratovci jen ústně svým stoupencům (Pythagoras), jiní je hlásali veřejně v uměleckých řečech (sofisté), ale většinou je ukládali do prosaických

pojednání — první sepsal Anaximandros — anebo do básní. Z těchto děl, jež bývala později nadpisována zpravidla „O přírodě“, se nezachovalo žádné, třebaž byla některá čtena až do konce starého věku. Zbyly z nich jen zlomky, z nichž sestavujeme obraz před Sokratovské filosofie asi tak, jako sestavujeme starou sochu z jejích trosek. Ony zlomky jsou trojího druhu: především se našly části některých spisů na papýrech. Dále se zachovaly výňatky z nich u pozdějších spisovatelů, kteří se jich dovolávali nebo se proti nim obraceli. Byl to zvláště populární filosof Plutarchos, skeptik Sextus Empiricus, dějepisec filosofie Diogenes Laertios, křesťanští spisovatelé Klemens Alexandrijský a Hippolytos, vypisovač ze starých knih Stobaios a pozdní Aristotelův vykladatel Simplicios. Bohužel necitovali vždy přesně a leckdy jsme na pochybách, kde se doslovný výňatek („přímý zlomek“) začíná a kde přestává. Konečně uváděli pozdější spisovatelé před Sokratovské myšlenky nepřímě. Několik narážek na filosofické soupeře nacházíme již u samých před Sokratovců. Některé jejich myšlenky podával Platon a předváděl dokonce ve svých rozmluvách Protagoru, Gorgiu, Kratyla, Parmenida a j., ale i to, co jim vkládal do úst, i názory, které přičítal jiným starším filosofům, upravoval podle svých uměleckých a polemických zájmů. Ještě více před Sokratovských myšlenek uchoval Aristoteles, neboť se s nimi soustavně vyrovnával, nežli přistupoval k vlastnímu řešení sporných otázek, avšak ani on je nepodával vždy věrně, neboť do nich vkládal některé pojmy cizí staršímu myšlení. Zájem o starou filosofii a vědu zdědili po něm jeho žáci: Aristoxenos psal o Pythagorovi a jeho škole (také Aristoteles jim věnoval samostatný spis), Eudemos se obíral před Sokratovci ve svých dějinách matematiky a hvězdářství, Menon jednal o starých lékařích a Theofrastos sepsal rozsáhlé dějiny fyziky (t. j. celé přírodní vědy) od Thalety do Platona; rozdělil je podle látky. I z těchto děl nás došly jen zlomky; nejrozsáhlejší je výňatek z Theofrastových dějin, rozvírající staré názory na vnímání. Z Theofrasta čerpali (hlavně prostřednictvím dvou výtahů později ztracených, jednoho z 1. pol. I. stol. př. Kr. a druhého, Aetiova, z doby kolem 100 po Kr.)

všichni pozdější spisovatelé, kteří pojednávali o staré filosofii: Cicero, skladatelé dvou souborných děl zachovaných se jménem Plutarchovým (Stromateis, Placita philosophorum), Diogenes Laertios, Stobaios, církevní spisovatelé Hippolytos a Theodoros, Aristotelovi vykladatelé Alexandros, Simplicios, Filoponos a j. Před Sokratovské myšlenky podávali zpravidla zcela stručně, heslovitě (*doxai*, mínění) a leckdy zkomoleně, neboť je znali z druhé, ba i z třetí nebo čtvrté ruky. Podrobněji, ale ne vždy spolehlivě jednali o Xenofanovi, Melissovi, Gorgiovi neznámý peripatetik z počátku doby císařské (jeho spisek býval přičítán Aristotelovi) a o Pythagorovi jeho novoplatonští životopisci Porfyrios a Iamblichos.

Jak vidíme, udržel se zájem o před Sokratovce až do konce starého věku. Navazovali na ně nejen matematikové, přírodovědci a jazykozpytci, nýbrž i vlastní filosofové. Hned Sokratův žák Eukleides se opřel o Parmenidovo učení o bytí a o Zenonovu dialektiku. Platonovy ideje mají znaky Parmenidova jsoucího i pythagorovských čísel, v jeho obraze světa jsou prvky ionské, pythagorovské, Empedokleovy, Demokritovy, na jeho náboženskomravní názor působil orfismus a na jeho pojetí umění Damon a Demokritos. Aristoteles převzal ionské učení o protivách i Empedokleovy živly; jeho protiklad látky a tvaru je obměnou pythagorovského protikladu neomezeného a meze, jeho bůh se podobá Duchu Anaxagorovu. Platonův nástupce v Akademii, Speusippos, i peripatetik Aristoxenos se učili u pythagorovců. Stoikové obnovili Herakleitovo učení o světovém ohni a rozumu i Metrodorovy obrazné výklady básní. Epikuros se vrátil k Demokritově fyzice a zčásti k jeho noetice a ethice; římský epikurovec Lucretius napodobil Empedokleovu báseň o přírodě. Na Pyrrona i pozdější skeptiky působila Zenonova dialektika a skepse sofistů. V I. stol. př. Kr. ožilo učení pythagorovské a mělo do konce starého věku oddané vyznavače mezi Řeky i Římany; působením východu nabylo rázu zcela mystického. Poseidonios navazoval na Demokritovy výklady o počátcích vzdělanosti a ještě Plotinos se hlásil k Empedokleově zásadě o vnímání stejného stejným.

V středním věku předsokratovské myšlenky arci většinou zapadly. Udržovala se jen pythagorovská aritmetika (s číselnou mystikou) a akustika, pythagorovská myšlenka o harmonii, zejména harmonii sfér, o níž mluvili Platon, Cicero a j., dále Empedokleovo učení o čtyřech živlech, schválené Platónem i Aristotelem, a ojediněle se objevuje — prostřednictvím Platonovým — myšlenka mikrokosmu. Zato nový věk, jenž se vrátil ke zkoumání přírody, vrátil se i k předsokratovcům. Vyslovil to jasně Bacon: stavěl je — mimo „pověřivého“ Pythagoru — vysoko nad Platóna, Aristotela i všechny pozdější řecké filosofy a nade vše chválil Demokrita, že pitval (*secare*) přírodu a neabstrahoval (*Novum organum*, 1620, I § 51, 63, 71). Jedni z novověkých vědců a filosofů poznali předsokratovské myšlenky u pozdějších řeckých i římských spisovatelů, druzí šli předsokratovskými cestami, aniž o tom věděli. Tak Mikuláš Cusanus netušil, že jeho „shodu protiv“ hlásil již Herakleitos a že jeho učení o mikrokosmu a o nekonečnosti světa vyslovili již Milešané a Demokritos; obojí učení bylo v renesanci oblibeno — u nás psal Jan Šlechta ze Všehrd „Mikrokosmus“. Leonardo da Vinci se sice jednou dovolává Anaxagory, ale sotva věděl, že Anaxagoras byl jeho předchůdcem v pokusech a Xenofanes ve zkoumání zkamenělin. Ani Paracelsus netušil, že následuje Alkmaiona, když vysvětloval nemoci nesouhlasem mezi základními látkami v těle, a že následuje Anaxagoru, když shledával v potravě neviditelné částky celého lidského těla. Zato Kopernik, jak píše ve věnování svého díla, byl přiveden k heliocentrické soustavě zprávami o pythagorovcích, Bruno se pro své učení o nekonečném, neměnném vesmíru dovolával Parmenida i Melissa a pro své učení o nejmenších částkách Pythagory a také Gassendi se vědomě vrátil k Demokritovu atomismu, ačkoliv jej znal jen skrze Epikura a Lucretia. Podobně Kepler a Cavalieri, připravující infinitesimální počet, navazovali na Archimedovy metody, ale k nim položili základy předsokratovci. Naproti tomu v Galileově a Keplerově úsilí, vykládati přírodní dění pravidelným působením sil na hmotu a vyjadřovati je matematicky, se projevuje spíše obdobný způsob myšlení než

skutečný vliv předsokratovců (Demokrita a pythagorovců) a totéž lze říci o Boyleově skládání hmoty z prvků (sr. Empedoklea), o Newtonově výronové theorii světla (sr. Empedoklea), o Kantově a Laplaceově kosmogonii (sr. Anaxagoru a Anaximandra), o Lamarckově a Darwinově vývojové nauce (sr. Anaximandra a Empedoklea), o Purkyňově a J. Müllerově fyziologii smyslů (sr. Empedoklea, Anaxagoru a Demokrita).

I mimo přírodní filosofii a vědu stýká se novověké myšlení s předsokratovským: renesanční i pozdější hlasatelé přirozeného práva mají předchůdce v sofistech, Holbachův výklad o původu náboženství je blízký Kritiovu, Goethe byl zaujat Herakleitem a Empedokleovou myšlenkou o vnímání stejného stejným (znal ji skrze Plotina), romantikové zdůrazňovali s Demokritem entusiastický ráz umění (prostředníkem byl hlavně Platon), na Hegelovu dialektickou metodu působil Herakleitos a na jeho pojem čistého bytí Parmenides, Spenserův protiklad scelování a rozlučování má obdobu v Empedokleově Lásce a Sváru. Nadšeným vykladatelem řeckých filosofů od Thalety po Sokrata byl mladý Nietzsche (*Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen*, 1872—3); chválil jejich původnost, přirovnával je k milovanému Schopenhauerovi a v Platonovi i všech dalších filosofech spatřoval pouhé epigony. Svým pozdějším učením o vůli k moci se přiblížil k Thrasymachovi. K Protagorově větě o člověku-měřítku se hlásí pragmatismus i všech dnešní relativismus. Zenonovy důkazy proti pohybu rozbírají znovu a znovu noví filosofové a matematikové od Baylea po Bergsona a Russella. Tak je předsokratovské myšlení pramenem nebo aspoň pravzorem veliké části novověké vědy i filosofie.

Soustavně se počala zkoumati předsokratovská filosofie začátkem XIX. století; jedním z prvních, kdo se jí důkladně obíral, byl Schleiermacher a po něm ji celou podrobně vyložil E. Zeller (*Die Philosophie der Griechen*, I, 1844; I 17, 1923, I 2^a, 1920). Ale na pevný základ postavil toto bádání teprve H. Diels, jenž sebral i utřídil starověké podání o předsokratovcích, pokud vychází z Theofrasta, (*Doxographi Graeci*, 1879) a kriticky vydal i zčásti přeložil jejich zlomky (Frag-

mente der Vorsokratiker, 1903; 5. vyd. zpracoval W. Kranz, 1934—7). Na jeho pracích jsou založeny všechny výbory před-sokratovců (W. Nestle, Die Vorsokratiker, 1907, 1929; W. Cappel, Die Vorsokratiker, 1935; W. Kranz, Vorsokratische Denker, 1939) i náš překlad, jakož i všechny novější obrazy před-sokratovské filosofie (na př. P. Tannery, Pour l'histoire de la science hellène, 1887; J. Burnet, Early greek philosophy, 1892, 1930; Th. Gomperz, Griechische Denker, I 1896, 1922; K. Joël, Geschichte der antiken Philosophie, I, 1921) a nesčetné práce o jednotlivých jejích zjevech. Ve svém překladě podržujeme Dielsovo číslování zlomků (A značí nepřímý, B přímý zlomek), třeba se mnohdy odchylujeme od jeho uspořádání. Označujeme také, z kterého spisovatele jsou čerpány jednotlivé zlomky, poněvadž na tom závisí jejich hodnověrnost, a u zlomků, které nejsou obsaženy v Dielsově vydání, poznamenáváme též místo spisu.

II

B Á J E O V Z N I K U S V Ě T A

Orfeus.

Promluvím, ke kterým sluší; vy nečistí, zavřete dveře!

[Zl. B 7 z Platóna a Justina]

Zeus, blesk jasný, se první zrodil a posledním bude,
Zeus je hlavou a středem i dovršitelem všech věcí,
Zeus je základem země i základem hvězdného nebe,
Zeus se narodil mužem a stal se též nesmrtnou ženou,
Zeus je dechem všeho i neumdlévajícím ohněm,
Zeus je kořenem moře a Zeus je sluncem i lunou,
Zeus, blesk jasný, je králem a Zeus je vládcem všech tvorů,
neboť je všechny byl ukryl a na světlo radostné zase
vyvedl ze svých útrob je všechny, dílo to trudné.

[Kern, Orphicorum fragmenta, zl. 21a
z Pseudoaristotelova spisu O vesmíru]

Okean, tekoucí krásně, se první ženiti začal;
Tethydu za choť si vzal, svou sestru ze stejné matky.

[Zl. B 2 z Platóna]

Voda byla podle něho (t. j. Orfea) počátkem všeho, z vody se usadilo bahno a z obou se pak zrodilo zvíře, drak. Ten měl narostlou lví hlavu, uprostřed měl tvář boha a slul Herakles i Čas. Tento Herakles zplodil nadmíru veliké vejce, jež, jsouc plné, se pod tíhou ploditele rozlomilo ve dvě působením tlaku. Tu jeho hoření část se stala Nebem, a co bylo dole, stalo se Zemí. . . . Nebe pak, obcovavši se Zemí, zplodí ženy (sudice) Klotho, Lachesis, Atropos, storuké muže Kotta, Gyga, Briarea a jednooké obry jménem Hrom, Blesk a Svít. I spoutalo je Nebe a uvrhlo do podsvětí, ježto se dovědělo, že je synové svrhnou s vlády. Země se proto rozhněvala a zrodila Titány:

Jinochy Nebešťany pak zrodila vládkyně Země,
které příjmením zvou též Titány, protože oni
nad velkým, hvězdnatým Nebem se těžce pomstítí měli.¹

[Zl. B 13 z Athenagory]

Orfeus praví, že Spravedlnost, sedíc vedle Diova trůnu,
pozoruje vše lidské. [Zl. B 14 z Pseudodemosthena]

. . . říká (orfické vyprávění), že duše vstupuje do těla
z vesmíru při vdechování, jsouc nesena větry.

[Zl. B 11 z Aristotela]

Někteří říkají, že je tělo (*sóma*) hrobem (*séma*) duše, tak jako by byla v přítomné době pohřbena. A ježto duše označuje prostřednictvím těla, cokoliv označuje, i proto je prý tělo správně zváno *séma* (znak, pomník, hrob). A jak se mi zdá, pojmenovali tak tělo zejména stoupenci Orfovi, domnívajíce se, že duše trpí trest za to, zač je trestána, a že má tuto ohradu jako vězení, aby byla držena ve vazbě (*sózetai*, sr. *sóma*). Je tedy tělo, jak se vskutku jmenuje, vazbou duše, dokud ona nezplatí svou pokutu . . . [Zl. B 3 z Platóna]

¹ Jméno Titán spojeno tu nesprávně s *tinomai*, „mstím se“, „trestám“.

Epimenides.

Epimenides prý uznával dva prvopočátky, vzduch a noc . . . a z nich se zrodilo Podsvětí, třetí to tuším počátek, smíšený jaksi a sloučený z oněch dvou. Z nich pak vzešli dva Titáni . . . a když spolu obcovali, vzniklo vejce . . .

[Zl. B 5 z Damaskia]

Neboť uprostřed země a moře nebylo pupku,¹
je-li snad nějaký, bohům je zjevný a nezjevný lidem.

[Zl. B 11 z Plutarcha]

Ferekydes.

Zas (t. j. Zeus), Kronos (sr. *chronos*, čas) a Chthonie (t. j. zemská) byli vždycky; Chthonie pak byla pojmenována Gé (země), ježto jí Zas dal zemi darem.

[Zl. B 1 z Diogena Laertia]

Ferekydes učí, že jsou věčně Zas, Kronos i Země, první to tři počátky . . ., že Kronos učinil ze svého semene oheň, vzduch a vodu . . . a že z těchto počátků, rozdělených do pěti slují, vzniklo jiné četné pokolení bohů, nazvané „paterá sluj“.

[Zl. A 8 z Damaskia]

Ferekydes bájí, jak se řadí vojsko proti vojsku, a vůdcem jednoho činí Krona, vůdcem druhého pak Ofionea (*ofis*, had). Vypráví též o jejich vyzváních i utkáních a že se dohodli, aby ti byli přemoženi, kteří z nich padnou do Ogenu (t. j. Okeanu), a aby ti měli nebe, kteří je vytlačí a přemohou . . .

[Zl. B 4 z Origena]

. . . vystavějí Diovi mnoho velikých domů. A když to všechno dokončili i věci i sluhy i služby i vše ostatní, čeho je potřeba — když je to tedy všechno hotovo, vystrojí svatbu. A když nastane třetí den svatby, vyrobí Zas veliký a krásný plášť a na něm vytká Zemi, Ogena i dům Ogenův . . . (Zas pak řekne Zemi: „Ježto si přeji, aby² tobě náležely sňatky, tímto tě uctívám. A ty buď pozdravena a buď iž mou!“ To bylo, jak říkají, první odhalení nevěsty a od té doby se to

¹ Věřilo se, že pupek (*omfalos*), t. j. střed země, je v Delfách.

² Doplněno.

stalo zvykem bohům i lidem.¹ Ona mu pak odpoví, přijavši od něho plášť . . .

[Zl. B 2 z papyru III. stol. po Kr.]

Ferekydes vyprávěl, že se Zeus, když chtěl stvořit svět, změnil v Mílka, protože, skládaje vesmír z protiv, uvedl jej v souhlas i v lásku a všem věcem vstúpil totožnost i jednotu vším pronikajícím.

[Zl. B 3 z Prokla]

Ferekydes řekl první, že jsou lidské duše nesmrtelné.

[Zl. A 5 z Cicerona]

Ferekydes prý počal první učiti o stěhování duší.

[Zl. A 2 ze Suidy]

Akusilaos.

Akusilaos pokládá tuším za první počátek Chaos, jakožto zcela nepoznatelný, a po něm jediném tyto dva: mužský počátek, Erebos, a ženský, Noc . . . a z jejich spojení se zrodili, jak praví, Vzduch (ether), Mílek a Mysl . . . Mimo to odvozuje od nich ještě veliký počet jiných bohů . . .

[Zl. B 1 z Damaskia]

Okeanos se pak ožení se svou vlastní sestrou Tethydou a z nich se zrodí tři tisíce řek. Acheloos² je z nich nejstarší a je nejvíce uctíván.

[Zl. B 21 z Didyma u Macrobia]

Theagenes.

. . . někteří se domnívají, že je u Homéra řečeno vše obrazně o přirozenosti živlů . . . Tento způsob obrany Homéra je velmi starobylý, pochází od Theagena . . .

[Zl. 2 ze scholií Homérových]

¹ Anakalypteria (odhalení) byla součástí svatebních obřadů: nevěsta sňala svůj závoj a ženich ji obdaroval.

² V středním Řecku.

III

S E D M E R O M U D R C Ů

Kleobulos.

Míra je nejlepší. Je třeba ctíti otce, ochotně naslouchati a ne mnoho tlachati, nenáviděti bezpráví, zachovávatí zbožnost, občanům raditi co nejlépe, ovládati rozkoš, nedělati nic násilím, vychovávatí děti, odklízeti sváry, odpůrce lidu pokládati za nepřítelé, bráti si ženu z rovných, neboť vezmeš-li si ji z mocnějších, dostaneš pány, ne příbuzné.

Solon.

Nic příliš! Vyhýbej se rozkoši, která plodí zármutek! Pečeť své řeči mlčením a mlčení vhodnou dobou! Nemluv spravedlivěji nežli tvoji rodiče! Nezáskávej rychle přátele a ty, které získáš, nezavrhuj rychle! Nauče se poslouchati, budeš umět panovati. Raď občanům nejpříjemnější, nýbrž nejlepší věci! Neobcuj se špatnými! Měj v úctě přátele!

Chilon.

Poznej sebe! Nevyhrožuj svobodným, neboť to není spravedlivé! K hostinám svých přátel se ubírej pomalu, k jejich neštěstím rychle! Vystrojuj laciné svatby! Blahoslav mrtvého! Cti staršího! Raději vol škodu než haněbný zisk, neboť ona tě bude mrzet jednou, tento vždycky. Nevysmívej se nešťastnému! Ovládej hněv! Poslouchej zákonů! Křivdí-li se ti, smiř se; jsi-li potopen, pomsti se!

Thales.

Ručení — mučení. Jsou-li s tebou přátelé, pamatuj i na ty, kdo jsou vzdáleni! Nebohatni špatným způsobem! Neváhej lichotiti rodičům! Neber od otce, co je špatné! Trapná je nečinnost, škodlivá nemírnost, obtížná nevzdělanost. Už i už se lepšimu! Vzbuzuj spíše závist než soucit! Zachovávej mřfu! Nevěř všem! Vládněš-li, pořádej sebe!

Pittakos.

Poznej vhodný čas! Neříkej, co hodláš dělati, neboť při nezdaru dojdeš výsměchu! Co máš za zlé bližnímu, nečiň sám! Neurázej nešťastného, neboť tyto lidi stihá boží hněv. Vrať svěšené! Spolehlivá je země, nespolehlivé moře. Zisk je nenasytň. Získej, co ti náleží!

Bias.

Většina lidí je špatná. Pomaľu se do něčeho pouštěj, ale co začneš, při tom setrvávej! Měj v nenávisti rychlé mluvení, abys nepochybil, neboť pak následuje lítost. Nebuď ani dobromyslný, ani zlomyslný! Mysli na to, co děláš! Mnoho poslouchej, mluv včas! Nehodného muže nechval pro bohatství! Vezmi jen, když jsi přemluvil, ne násilím! Cokoli činíš dobrého, přisuzuj bohům, ne sobě!

Periandros.

Pečuj o celek! Krásný je klid, nebezpečná je prudkost. Zisk je špatná věc. Vláda lidu je lepší než vláda samovládcova. Rozkoše jsou smrtelné, ctnosti nesmrtelné. Ve štěstí buď umírněný, v neštěstí rozumný! Hleď, abys byl hoden svých rodičů! Buď stejný k přátelům v jejich štěstí i neštěstí! Haň tak, jako by ses měl brzy stát přítelem! Uživej starých zákonů, ale čerstvých pokrmů! Máš-li neštěstí, skrývej je, abys nečinil radost nepřátelům! [Ze Stobaia; vybrané průpovědi]

IV

M I L E Ť A N Ě

Thales.

Většina těch, kdo se první obírali filosofií, myslila, že počátky všech věcí jsou jen v podobě hmoty. Neboť to, z čeho jsou všechny věci a z čeho na počátku vznikají i do čeho na konci zanikají, při čemž trvá podstata a mění se jen v svých

stavech, to nazývají prvkem a počátkem jsoucna. Proto se domnívají, že ani nic nevzniká, ani nic nehyne, jelikož stále trvá taková podstata . . . Počet a povahu takového počátku neuvádějí ovšem všichni stejně. Thales, zakladatel takovéto filosofie, říká, že je to voda; proto také hlásal, že země leží na vodě. [Zl. A 12 z Aristotela]

Přihodilo se, že se za bitvy (mezi medským králem Alyattem a perským králem Kyaxarem 28. května 585 př. Kr.) najednou stal den nocí. Tuto přeměnu dne předpověděl Ionům Thales Miletský; jako lhůtu stanovil ten rok, v kterém se vskutku stala ona změna. [Zl. A 5 z Herodota]

Kallimachos¹ o něm ví, že objevil Malý vůz. [Zl. A 1 z Diogena]

Thales, jenž přišel první do Egypta, přinesl do Řecka tuto vědu (t. j. geometrii); mnohé v ní sám našel a počátky mnohého ukázal svým následovníkům. [Zl. A 11 z Prokla]

Eudemos přičítá tuto poučku (o shodnosti trojúhelníků, shodujících se v jedné straně a v přilehlých úhlech) Thaletovi, neboť jakým způsobem on zjišťoval vzdálenost lodí na moři, k tomu je třeba užít oné poučky. [Zl. A 20 z Prokla]

Hieronimos² . . . říká, že změřil Thales pyramidu podle stínu, vyčkav okamžik, kdy je stín stejně veliký jako my. [Zl. A 1 z Diogena]

Thales prý první zjistil a vyřkl, že u každého rovnoramenného trojúhelníka jsou úhly při základně rovny, a po starém způsobu nazval rovné úhly podobnými. [Zl. A 20 z Prokla]

. . . poučka . . . , že protínají-li se dvě přímky, jsou si úhly u vrcholu rovny, byla, jak říká Eudemos, nalezena Thaletem. [Zl. A 20 z Prokla]

Thales prý první dokázal, že se dělí kruh průměrem ve dvě stejné části. [Zl. A 20 z Prokla]

¹ Alexandrijský básník a učenec z poč. III. stol. př. Kr.

² Spisovatel III. stol. př. Kr.

Pamfila¹ praví, že Thales první vepsal do kruhu pravouhlý trojúhelník a obětoval vola. Druzí to říkají o Pythagorovi.² [Zl. A 1 z Diogena]

Thales myslil, že je vše plné bohů. [Zl. A 22 z Aristotela]

Thales říkal, že má magnetovec duši, jelikož hýbá železem. [Zl. A 22 z Aristotela]

Anaximandros.

První vynalezl gnomon (t. j. svislá tyč k měření slunečního stínu) a umístil jej na slunečních hodinách ve Spartě . . . , aby ukazoval slunovraty a rovnodennosti . . . , zhotovil též sfairu (t. j. model nebeské koule). [Zl. A 1 z Diogena]

První našel výklad o velikosti a vzdálenosti oběžnic, jak vypráví Eudemos. [Zl. A 19 ze Simplicia]

Poznal prý šikmost zvířetníku. [Zl. A 5 z Plinia st.]

První se odvážil vykreslit na desku zemi. [Zl. A 6 z Agathemera]

Anaximandros prohlásil neomezené za počátek a základní prvek jsoucna; první zavedl toto jméno „počátek“³. Říká pak, že to není ani voda, ani žádný z t. ř. živlů, nýbrž jiná jakási neomezená přirozenost, z níž vznikají všechny oblohy a světy v nich. „A z čeho věci vznikají, do toho též zanikají podle nutnosti, neboť si za své bezpráví navzájem platí pokutu a trest podle určení času“; takto to říká slovy poněkud básnickými . . . Nevykládá vznik věcí měněním živlů, nýbrž tím, že se vylučují protivy věčným pohybem.

[Zl. A 9 a B 1 ze Simplicia]

Neomezené . . . je nesmrtelné a nehynoucí, jak praví Anaximandros. [Zl. A 15 a B 3 z Aristotela]

Pravil, že neomezené je věčné a nestárnoucí a že obsahuje všechny světy. [Zl. A 11 a B 2 z Hippolyta]

¹ Spisovatelka I. stol. po Kr.

² Zprávy o geometrických poučkách stanovených Thaletem byly asi vysouzeny ze starého podání, že měřil vzdálenost lodí a výši pyramid.

³ Jiní vykládají: zavedl jméno „neomezené“ pro počátek.

Z těch, kdo uznávali nesčíslné světy, tvrdil Anaximandros, že jsou od sebe stejně vzdáleny. [Zl. A 17 z Aetia]

Nesčíslné oblohy prohlásil Anaximandros za bohy. [Zl. A 17 z Aetia]

Praví, že se látka, plodící od věčnosti teplo a chladno, odloučila při vzniku tohoto světa a že z ní vyrostla jakási ohnivá koule kolem vzduchu, obklopujícího zemi, tak jako kůra kolem stromu. Když se tato koule roztrhla a rozdělila do jakýchsi kruhů, vznikly slunce, měsíc a hvězdy.

[Zl. A 10 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Nebeská tělesa jsou ohnivým kruhem; jsou oddělena od světového ohně a jsou obklopena vzduchem. Jsou tam průduchy, jakési průchody v podobě píšťaly, kterými se nebeská tělesa objevují. Proto také, ucpou-li se průduchy, nastává ztmění. A měsíc se objevuje jednou přibývající, po druhé ubývající podle ucpání nebo uvolnění průchodů. Kruh slunce je 27krát a kruh měsíce 18krát větší než země; nejvýše je slunce a nejnižše jsou kruhy stálic (a oběžnic¹).

[Zl. A 11 z Hippolyta]

Slunce je kruh 28krát větší než země, podobný vozovému kolu; má dutý věnec loukotí, plný ohně, ukazující na jednom místě oheň ústím jakoby otvorem měchu. [Zl. A 21 z Aetia]

Slunce je rovné zemi, ale kruh, z něhož vydechuje a jímž je kolem neseno, je 27krát větší než země. [Zl. A 21 z Aetia]

Měsíc je kruh 19krát větší² než země, podobný vozovému kolu, majícímu dutý věnec loukotí; je plný ohně tak jako sluneční kruh, leží šikmo jako onen a má jeden výdech tak jako otvor měchu. [Zl. A 22 z Aetia]

Anaximandros praví, že země má tvar válce a že její hloubka měří třetinu její šíře.

[Zl. A 10 z Pseudoplutarchových Stromateis]

¹ Poslední dvě slova chybějí v rukopisech.

² Čísla se liší (27 a 28 u slunce, 18 a 19 u měsíce a jistě 9 a 10 u hvězd) podle toho, hledí-li se k vnitřnímu nebo k vnějšímu obvodu kruhu, neboť tloušťka kruhů se rovnala výši země.

... pravil, že se země volně vznáší nejsouc ničím poutána a že se udržuje, poněvadž je odevšad stejně vzdálena. Její tvar je okrouhlý, oblý, podobný kamennému sloupu. Na jedné z obou rovin chodíme, druhá pak leží naproti.

[Zl. A 11 z Hippolyta]

Vše to (t. j. hromy a blesky) vzniká ze vzduchu, neboť je-li obklopen hustým oblakem a prudce vyrazí pro svou jemnost a lehkost, tu způsobí roztržení oblaků hřmot a trhlina proti černosti oblaků způsobí záři.

[Zl. A 23 z Aetia]

Vítr je proud vzduchu vznikající tím, že slunce uvádí v pohyb nebo taví jeho nejjemnější částky. [Zl. A 24 z Aetia]

Deště vznikají z páry vystupující ze země pod slunce.

[Zl. A 11 z Hippolyta]

Anaximandros praví, že je moře zbytkem prvotního vlhka; oheň vysušil větší část vlhka, zbytek pak změnil vypálením.

[Zl. A 27 z Aetia]

První živočichové se zrodili ve vlhku a měli na sobě ostatnou kůru, ale když dorůstali, vystupovali na souši, a když se kůra zlomila, žili ještě krátký čas.

[Zl. A 30 z Aetia]

Praví, že se na počátku zrodil člověk z živočichů jiného druhu, a to proto, že se ostatní živočichové brzy sami živí, zatím co jediný člověk potřebuje dlouhého kojení; kdyby byl býval takový již na počátku, nikdy by se nebyl udržel.

[Zl. A 10 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Anaximandros učí, že se lidé nejprve zrodili a vyrostli uvnitř ryb tak jako žraloci,¹ a když se stali schopnými, aby si sami pomáhali, tehdy vystoupili a zmocnili se země.

[Zl. A 30 z Plutarcha]

Anaximenes.

Anaximenes... prohlásil vzduch za počátek jsoucna, neboť z něho vše vzniká a do něho se zase rozkládá. „Jako naše duše,“ praví, „jsouc vzduchem námi vládne, tak dech a vzduch objímá celý svět.“

[Zl. B 2 z Aetia]

Anaximenes učil, že je vzduch bohem. [Zl. A 10 z Aetia]

¹ Některé druhy žraloků rodí živá mláďata.

Anaximenes . . . pravil, že jest počátkem neomezený vzduch, že z něho vzniká, co jest, co bylo, co bude, bozi i božské věci a že ostatní vzniká z potomstva vzduchu. A taková je podoba vzduchu: když je zcela stejný, je neviditelný, ale ukazuje se chladnem, teplem, vlhkem a pohybem. A stále se hýbá, neboť kdyby se nehýbal, neměnil by se tolik, kolik se mění. [Zl. A 7 z Hippolyta]

Vzduch se liší ve své povaze řídkostí a hustotou: je-li zředován, stává se ohněm, a je-li zhušťován, stává se větrem, pak oblakem a — ještě více — vodou, potom zemí, potom kameny a ostatní vzniká z toho. [Zl. A 5 ze Simplicia]

Praví, že stlačovaná a zhušťovaná látka je chladnem, řídká a mdlá — tak nějak to pojmenoval — teplem. Proto se prý neříká nevhodně, že člověk vypouští z úst teplo i chladno, neboť dech, je-li rty stlačen a zhuštěn, se ochlazuje, a vychází-li z otevřených úst, řídkostí se otepluje.

[Zl. B 1 z Plutarcha]

Země je plochá, vznáší se na vzduchu a podobně těž slunce, měsíc i všechna ostatní tělesa nebeská, jež jsou ohnivá, vznášejí se na vzduchu pro svou plochost. Vznikla pak nebeská tělesa ze země tím, že z ní vystupuje vlhkost, jejím zředováním vzniká oheň a z ohně stoupajícího do výše se tvoří hvězdy. A jsou i zemská těla v oblasti nebeských těles a zároveň s nimi se otáčejí. Praví pak, že se nebeská tělesa nepohybují pod zemí, jak se domnívají druzí, nýbrž kolem země, jako když se kolem naší hlavy točí plstěný klobouk. A slunce se ukrývá ne tím, že se dostane pod zemi, nýbrž tím, že je zakrýváno vyššími částmi země a že se zvětšuje jeho vzdálenost od nás. A hvězdy nehřejí pro velikou vzdálenost. Větry se rodí, když je vzduch zhuštěn a hnán tlakem. Shloučením a ještě větším zhuštěním rodí se mraky a mění se tak ve vodu.

[Zl. A 7 z Hippolyta]

Anaximenes říkal, že slunce je ploché jako list.

[Zl. A 15 z Aetia]

Anaximenes říkal, že jsou hvězdy připevněny na kříšťalové obloze jako hřeby.

[Zl. A 14 z Aetia]

Anaximenes říkal, že má země podobu stolu.

[Zl. A 20 z Actia]

Anaximenes praví, že země, jsouc zavlažena a pak vysušena, puká a otfásá se pádem ulamovaných pahorků; proto vznikají otfesy země jak za sucha, tak i za velikých dešťů.

[Zl. A 21 z Aristotela]

Anaximenes praví, že si je země sama příčinou zemětřesení a že nepřichází z vnějška, co ji uvádí v pohyb, nýbrž zevnitř a z ní, neboť některé její části se řítí, které uvolní vlhkost nebo vyhlodá oheň nebo kterými otfese prudký vzduch. Avšak i když se to neděje, nechybějí příčiny, proč se něco ze země odděluje nebo odtrhuje, vždyť se především všechno řítí vckem a nic není bezpečno před stáím.

[Zl. A 21 ze Seneky]

Anaximenes říkal, že duha vzniká, když padne sluneční záře na hustý stlačený vzduch. Tu se zdá přední část sluneční záře rudou, ježto je rozžhavována paprsky, a druhá část černou, ježto je přemáhána vlhkostí. [Zl. A 18 ze scholii Aratových]

Kroupy vznikají, když ztuhne padající voda, a sněh, když je ve vlhku obsažen nějaký vzduch. [Zl. A 17 z Aetia]

V

PYTHAGORAS A STARŠÍ PYTHAGOROVCI

Pythagoras.

Kráčej¹ jednou mimo a slyše, jak psíka kdos týrá,
lítost prý nad tím měl a toto slovo mu děl:
„Ustaň a nebij ho již!“ Vždyť mého to přítele duše,
kterou jsem rozeznal hned, sotva jsem uslyšel hlas.

[Xenofanes, zl. B 7 z Diogena]

¹ Pythagoras.

Egyptané vyslovili první toto učení, že lidská duše je nesmrtelná a že při zániku těla vstupuje do jiného živočicha, který se znova a znova rodí. A když projde všemi suchozemskými, mořskými i okřídlenými zvířaty, přijde opět do lidského těla a toto její obcházení se děje po tři tisíce let. Tohoto učení užívali někteří Řekové — jedni dříve, druzí později — tak, jako by jim náleželo. Znáám sice jejich jména,¹ ale nevy-pisují je. [Zl. A 1 z Herodota]

Pythagoras . . . , přišel do Egypta a stav se jejich žákem, zanesl po první jejich filosofii k Řekům a zvláště dbal, zřetelněji než ostatní, o oběti a o posvátné obřady. [Zl. A 4 z Isokrata]

Vyprávějí, že přišel Pythagoras k Zaratovi (t. j. Zaratuštrovi) a ten mu vyložil, že jsou od počátku dvě přičiny jsoucna, otec a matka, a otec je světlem, matka tmou, části světla pak jsou teplo, sucho, lehkost a rychlost, části tmy chladno, vlhko, tíže a pomalost. Z nich se skládá celý vesmír, z ženského a mužského živlu. [Zl. A 11 z Hippolyta]

Mluvil pak leccos obrazně po způsobu mystickém, což vypsál podrobněji Aristoteles. Tak nazýval moře (Kronovou²) slzou, Velký vůz rukama Reinýma, Kufátka lyrou Mus, oběžnice psy Persefoninými³ a zvuk, vznikající úderem kovu, hlasem některého z démonů, uzavřeným v kovu.

[Zl. 58 C 2 z Porfyria]

Říkal, že ze všeho nejposvátnější je list slezu. Říkal též, že ze všeho nejmoudřejší je číslo a potom ten, kdo dal věcem jména, a zeměřesení vysvětloval tak, že není nic jiného než schůzka mrtvých, o duze říkal, že je září slunce, a o zvuku vnikajícím často do uší (t. j. znění v uších), že je hlasem mocnějších (t. j. démonů). [Zl. 58 C 2 z Ailiana]

Aristoteles praví . . . , že Pythagoras nařizoval, abychom se zdržovali bobů . . . , nezdvihali, co upadlo . . . , nedotýkali

¹ Týká se jistě Pythagory.

² Doplněno.

³ „Matka bohů“ Rea byla chotí Kronovou, Persefone vládla podsvětím.

se bílého kohouta . . . , nedotýkali se ryb, poněvadž jsou posvátné, nelámali chléb . . . , podávali sůl . . .

[Zl. 58 C 3 z Diogena]

Byl pak i jiný druh výroků, jako nepřekračovati jařmo . . . , nerozdělávati oheň nožem . . . , neotrhávatí věnec . . . , nejísti srdce . . . , neseďati na mírku . . . , nevraceti se při odchodu z domu . . . , nechoditi po silnicích . . . , netrpěti vlaštovky v domě . . . , pomáhati nosiči při nakládání břemene, ne však při sundávání . . . , nenesiti v prstenech obrazy bohů . . . , ulévati bohům u ucha číše . . . , nejísti, co není dovoleno, t. j. zárodek, mládě, počátek, konec . . . [Zl. 58 C 6 z Porfyria]

Všechny tyto výroky se dělí ve tři druhy. Jedny z nich označují, co něco jest, druhé, co je v nejvyšším stupni, a třetí, co se má dělati nebo nedělati. Výroky pak o tom, co něco jest, jsou na př. „Co jsou ostrovy blažených?“ — „Slunce a měsíc“, „Co je věštírna v Delfech?“ — „Čtveřice“, „Co je harmonie?“ — „To, kde jsou Sirény“ (t. j. harmonie sfér). Výroky, co je v nejvyšším stupni, jsou na př. „Co je nejspravedlivější?“ — „Obětovati“, „Co je nejmoudřejší?“ — „Číslo a potom ten, kdo dal věcem jména“, „Co je nejmoudřejší z věcí u nás?“ — „Lékařství“, „Co je nejkrásnější?“ — „Harmonie“, „Co je nejmocnější?“ — „Myšlenka“, „Co je nejlepší?“ — „Blaženost“, „Co se říká nejpravdivější?“ — „Že jsou lidé špatní“ . . . Výroky pak o tom, co se má dělati nebo nemá dělati, jsou na př., že je třeba ploditi děti, neboť je nutno zanechat, kdo by místo nás uctíval boha. Nebo že je nutno dříve si přivazovati pravý střevíc, nebo že se nemá choditi po silnicích, ani namáčetí ruku do nádoby se svícenou vodou, ani se koupati ve veřejných lázních, neboť při všem tom je nejasno, jsou-li druzí čisti. [Zl. 58 C 4 z Iamblicha]

Nesmrtelné ať nejprve bohy, jak stanoví zákon, uctíváš, přísahu v úctě též měj i zbožněné mrtvé!¹

[Iamblichos, Život Pythagorův 144]

¹ Tyto a následující verše pocházejí snad ze staré básně pythagorovské.

Dvojnohým tvorem je člověk a pták i třetí též bytost.¹

[Iamblichos, uv. sp. 141]

... číslu se podobá všechno. [Iamblichos, uv. sp. 162 a j.]

Jísti však boby je stejné jak jísti rodičů hlavy.

[Klemens, Stromateis III 3]

Poznáš, že lidé sami si působí všechny své strasti.

[Gellius VII 2, 12]

Do svých hebounkých očí ať nikdy nepouštíš spánek,
dříve než ze všech denních svých činů neprojdeš každý!
„Čím jsem se provinil? Co jsem učinil? Copak jsem zmeškal?“

[Porfyrios, Život Pythagorův 40]

Nikoliv, přísahám při tom, jenž objevil moudrosti naší
čtveřici, pramen to, v němž jsou kořeny přírody věčné.

[Iamblichos, uv. sp. 150 a j.]

Pythagoras změnil geometrickou vědu v podobu svobodné nauky tím, že obecně zkoumal její základy a že probíral její poučky nehmotné a pomyslně; našel také nauku o číslech iracionálních² a o složení nebeských těles (t. j. pěti pravidelných těles).

[Zl. A 6a z Prokla]

Zdá se, že si Pythagoras nade všechno vážil nauky o číslech . . . , připodobňoval všechny věci k číslům.

[Zl. 58 B 2 z Aristoxena u Stobaia]

Pythagoras první nazval souhrn všeho světem (*kosmos*) podle pořádku v něm.

[Zl. A 21 z Aetia]

Filosofii („lásku k moudrosti“) pojmenoval první Pythagoras a sebe nazval filosofem . . . , neboť prý žádný člověk není moudrý, jenom bůh.

[Diogenes, předml. 12]

Pythagoras pravil, že se život podobá shromáždění při hrách. Jako tam jedni přicházejí, aby závodili, druzí za obchodem a třetí, nejlepší, jako diváci, tak se v životě rodí jedni, lidé otročtí, jako lovci slávy i bohatství a druzí, filosofové, jako lovci pravdy.

[Diogenes VIII 8]

¹ Pythagorovci soudili, že se mluví na třetím místě o Pythagorovi, lze to však vztahovat i na bohy a mrtvé.

² Podle jiného čtení: o poměrech.

Petron.

Podle Petrona je 183 světů uspořádaných v tvaru trojúhelníka, jehož každá strana obsahuje 60 světů a ze 3 zbývajících stojí každý v jednom rohu. Sousední světy se vzájemně dotýkají, kráčejíce klidně kolem jako při kruhovém tanci.

[Zl. 1 z Plutarcha]

Hippasos.

Hippasos pokládá oheň za počátek. [Zl. 7 z Aristotela]

Hippasos pravil, že je určen čas proměny světa, že je vesmír ohraničen a věčně se pohybuje.

[Zl. 1 z Diogena]

Alkmaion.

Alkmaion říká na počátku svého spisu: „Alkmaion z Krotona, syn Peirithoův, pravil Brotinovi, Leontovi a Bathyllovi toto: O neviditelných i o smrtelných věcech mají jasné vědění bozi, nám pak jakožto lidem je možno jen usuzovati.“

[Zl. A 1 a B 1 z Diogena]

Alkmaion praví, že většina lidských věcí je dvojitá, a míní protivy, ale ne určité jako pythagorovci, nýbrž libovolné, na př. bílé a černé, sladké a kyselé, dobré a zlé.

[Zl. A 3 z Aristotela]

Alkmaion říká, že měsíc a vůbec, co je nad ním, má věčnou přirozenost.

[Zl. A 1 z Diogena]

Alkmaion pokládal nebeská tělesa za bohy, ježto mají duši.

[Zl. A 12 z Klementa]

Někteří z matematiků učí, že se oběžnice pohybují proti stálícím od západu k východu; s tím souhlasí i Alkmaion.

[Zl. A 4 z Aetia]

Alkmaion učí, že je slunce ploché.

[Zl. A 4 z Aetia]

Alkmaion . . . učí, že zatmění měsíce vzniká otočením nebo nakloněním jeho nádoby.¹

[Zl. A 4 z Aetia]

¹ Alkmaion si představoval — bezpečněji to víme o Herakleitovi — měsíc jako otáčející se nádobu nebo člun naplněný ohněm.

Alkmaion praví, že je duše nesmrtelná, poněvadž se podobá nesmrtelným bytostem, a to je proto, ježto se věčně pohybuje, neboť všechny božské bytosti se také bez ustání věčně pohybují, měsíc, slunce, hvězdy i celá obloha.

[Zl. A 12 z Aristotela]

Alkmaion říká, že lidé proto hynou, ježto nemohou přijít počátek ke konci.¹

[Zl. B 2 z Pseudoaristotelových Problemů]

Alkmaion se první odvážil pitvy. [Zl. A 10 z Chalcidia]

Alkmaion říká, že se zdraví udržuje rovnoprávností sil, vlhka a sucha, chladna a tepla, kyselého a sladkého i ostatních a že jedinouvláda v nich působí nemoc, neboť jedinouvláda jedné ze dvou sil je zhoubná. A nemoc vzniká, pokud jde o příčinu, z nadbytku tepla nebo chladna; pokud jde o podnět, z nadbytku nebo nedostatku pokrmů; pokud jde o místo, v krvi, míše nebo mozku. Arci vznikají tam někdy nemoci též z vnějších příčin, jako z některých vod nebo z krajiny nebo z námahy nebo z násilí a podobně.

[Zl. B 4 z Aetia]

Alkmaion říká, že odchodem krve do cév vzniká spánek, že probuzení je rozlitím krve a úplný odchod krve je smrtí.

[Zl. A 18 z Aetia]

Alkmaion praví, že se člověk liší od ostatních živočichů tím, že jediný chápe, zatím co ostatní jen vnímají, avšak nechápe . . . Praví, že slyšíme ušima, ježto je v nich prázdný prostor; ten zvučí. V dutině vzniká zvuk a vzduch se ozývá. A čicháme nosem při vdechování tím, že vedeme dech k mozku. Jazykem pak rozcuzáváme šťávy (t. j. chuti), neboť jazyk, jsa vlažný a měkký, je rozpouští svým teplem a pro svou řídkost a jemnost je přijímá a rozvádí. Oči pak vidí skrze okolní vodu. Že v sobě oko chová oheň, je zjevno, neboť udeří-li se do něho, oheň zazáří. Vidíme pak jasnou a průhlednou látkou v oku, když obráží světlo, a čím je čistší, tím více vidíme. A všechny smysly jsou nějak připojeny k mozku; proto ochrnují, hýbá-li se mozek a mění-li svou polohu, neboť zabírá průduchy, kterými se vnímá. [Zl. A 5 z Theofrasta]

¹ Asi v protivě k nebeským tělesům pohybujícím se v kruhu.

Zároveň s dospělostí počíná se i vousatost, tak jako podle slov Alkmaionových rostliny, majíce nésti símě, nejprve květou. [Zl. A 15 z Aristotela]

Podle Alkmaiona je símě částí mozku. [Zl. A 13 z Aetia]

Alkmaion pravil, že z kterého rodiče bylo více semeno, toho pohlaví se vytváří. [Zl. A 14 z Censorina]

Alkmaion pravil, že se lze snáze uvarovati nepříteli nežli příteli. [Zl. B 5 z Klementa]

VI

X E N O F A N E S

¹ Vždyť přece u Homéra se nejprve učili všichni.

[Zl. B 10 z Herodiana]

Všechno to bohům v básních svých Homér a Hesiod přiřkli, všechno to, cokoli zdá se být u lidí hříchem a hanbou, krást i cizoložit a navzájem podvádět sebe.

[Zl. B 11 ze Sexta]

Než lidé myslí o bozích, že rodí se, lidské že mají šaty a hlas i postavu lidskou.

[Zl. B 14 z Klementa]

Aithiopové svým bohům nos tupý a černou pleť přiřkli, Thrákové svým oči modré a vlasy dávají rusé.

[Zl. B 16 z Klementa]

Kdyby však volí a lvi a koně též dostali ruce anebo uměli kreslit i vyrábět tak jako lidé, koně by podobné koňům a volí podobné volům kreslili podoby bohů a právě taková těla jejich by robili, jakou i sami postavu mají.

[Zl. B 15 z Klementa]

Jeden jest bůh mezi bohy a lidmi největší, který smrtelníkům ni tělem ni myslí podoben není.

¹ Zlomky se zpravidla rozdělují mezi satirické básně „Silloi“ a báseň o přírodě, ale ono rozdělení není jisté.

Celý on vidí, celý též myslí, celý též slyší,
na témže místě stále on zůstává, aniž se pohne;
nijak mu nesluší, aby snad přecházel tam nebo onam.
Beze vsí námahy všechno on koná¹ myšlenkou ducha.

[Zl. B 23, 24, 26 a 25 z Klementa, Sexta a Simplikia]

Žádný nespátril člověk a žádný nebude vědět
o bozích přesného nic a o všem, co vykládám tuto.
Byť snad i náhodou vyřkl, co zcela je zdařilé, přece
sám o tom vpravdě neví; tak na všem spočívá zdání.

[Zl. B 34 ze Sexta a Plutarcha]

Nuže ať zdá se, že to, co pravím, se podobá pravdě.

[Zl. B 35 z Plutarcha]

Bozi neukázali vše z počátku smrtelným lidem;
ti však hledati musí a časem naleznou lepší.

[Zl. B 18 ze Stobaia]

Zemí i vodou je všechno, co rodí se, všechno, co roste.

[Zl. B 29 ze Simplikia]

Neboť zrodili jsme se ze země všichni a z vody.

[Zl. B. 33 ze Sexta]

Ze země všechno vzniká a do země zaniká všechno.

[Zl. B 27 z Aetia]

Hoření hranice země, již u svých vidíme nohou,
se vzduchem stýká se, spodní však směřuje do nekonečna.

[Zl. B 28 z Achillea k Aratovi]

Moře je pramenem vody a také pramenem větru,
neboť bez velkého moře by ani nebylo mraků,
ani by nebylo řek, ni deštné z etheru vody,
avšak veliké moře je rodičem mraků i větrů,
jakož i řek . . .

[Zl. B 30 z Aetia]

Slunce, jež nad zemí stoupá² a jež ji zahřívá teplem.

[Zl. B 31 ze stoika Herakleita]

¹ Podle jiného výkladu: všim on otrásá.

² Slovo *hypericmenos* „stoupá“ spojoval Xenofanes s přijmením slunce, Hyperion.

Ta, kterou Iridou¹ zvou, je také jen oblakem pouhým,
na pohled fialovým a červeným, jakož i žlutým.

[Zl. B 32 ze scholií Homérových]

V některých jeskyních stále se řine po stěnách voda.

[Zl. B 37 z Herodiana]

Kdyby žlutavý med bůh nebýval stvořil, tu fiky
o mnoho sladší by zdály se lidem . . .

[Zl. B 38 z Herodiana]

Xenofanes pravil, že jsou stejně bezbožní ti, kdo říkají,
že bozi vznikli, jako ti, kdo říkají, že zemřeli; neboť v obojím
případě se děje, že někdy bozi nejsou. [Zl. A 12 z Aristotela]

Elejským tážícím se, mají-li obětovati Leukothei a zpí-
vatí nad ní pohřební písně či nemají, radil, aby nezpívali,
pokládají-li ji za bohyni, a aby neobětovali, pokládají-li ji
za člověka.²

[Zl. A 13 z Aristotela]

Xenofanes . . . vykládá o bozích, že není u nich nadvlády,
neboť se nesluší, aby byl některý z bohů podřízen.

[Zl. A 32 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Xenofanes . . . zcela zavrhl věštění. [Zl. A 52 z Cicerona]

Xenofanes praví, že bůh celý vidí a celý slyší, avšak ne-
dýchá.

[Zl. A 1 z Diogena]

Xenofanes, jenž . . . uznával jedinou podstatu, nic ne-
vysvětlil . . . nýbrž, maje zření k celému vesmíru, říká, že
jedno jest bohem.

[Zl. A 30 z Aristotela]

Xenofanes praví, že nic nevzniká, ani nehyně, ani se ne-
pohybuje a že jedno, veškero, je beze změny. Říká též, že bůh
je věčný, jeden, veskrze sobě podobný, ohraničený, kulové
podoby a všemi částmi vnímající.³ A že slunce vzniká denně
z malých částíček ohně, které se shromažďují, že země je ne-
ohraničena a není obklopena ani vzduchem, ani oblohou, že

¹ Duba.

² Manželka orchomenského krále Athamanta, Ino, skočila ze strachu před šleječím chotěm do moře a stala se bohyní Leukotheí.

³ Některé z těchto vlastností vyřkl asi až Parmenides.

je nekonečně sluncí i měsíců a že všechno vzniká ze země. Pravil též, že je moře slané, poněvadž se v něm stéká mnoho směsí. [Zl. A 33 z Hippolyta]

Xenofanes učil, že je mnoho sluncí i měsíců podle podnebí, končin a pásů země, že někdy padne sluneční nebo měsíční deska do nějaké končiny námi neobydlené a tak se na ní jeví zatmění, jako by se zřítila do jámy; učí též, že slunce postupuje do neomezena, ale že se zdá pro velikou vzdálenost, jako by obíhalo v kruhu. [Zl. A 41a z Aetia]

Xenofanes učil, že západ slunce vzniká jeho zhasnutím a že při východu vzniká jiné zase slunce. [Zl. A 41 z Aetia]

Xenofanes pokládal měsíc za zhuštěný mrak. [Zl. A 43 z Aetia]

Podle Xenofana vznikají hvězdy z rozžhavených mraků, hasnou každý den a v noci znova ožívají jako žhavé uhlíky. [Zl. A 38 z Aetia]

Xenofanes učil, že zdánlivé hvězdy u lodí, které nazývají někteří Dioskury (t. ř. Eliášovo světlo), jsou mráčky zářící při určitém pohybu. [Zl. A 39 z Aetia]

Podle Xenofana vznikají blesky tím, že se pohybem rozněcují mraky. [Zl. A 45 z Aetia]

Xenofanes se domnívá, že se země mísí s mořem a časem se vlhkem rozpouští. Praví, že má takové důkazy: uvnitř země a v horách se nacházejí mušle, v syrakuských lomech byl nalezen otisk ryby a tuleňů, na Paru hluboko v kameni otisk vavřínu¹ a na Maltě ploché otisky všech mořských tvorů. A tvrdí, že se to stalo, když bylo v dávné době vše proměněno v hlínu a otisk zaschl v hlíně. Všichni lidé však zhynou, až se země snesená do moře stane hlínou. Pak začne země znova vznikat i takto se mění všechny světy. [Zl. A 33 z Hippolyta]

¹ Rukopisné čtení *dařné* 'vavřín' se snad právem opravuje v *ajjé* 'sardeň'.

VII

HERAKLEITOS A HERAKLEITOVCI

Herakleitos.

Tuto řeč (*logos*¹) věčně jsoucí nechápou² lidé, ani dokud ji neslyšeli, ani když ji slyšeli. Neboť ač se všechno děje podle této řeči, přece se podobají nezkušeným, když se pokoušejí o taková slova a díla, jaká já vykládám, rozbírají každé podle jeho povahy a vysvětluje, jaké jest. Avšak ostatním lidem uniká, co dělají bdíce, tak jako zapomínají, co dělají spíce.

[Zl. B 1 ze Sexta]

Ti, kdo mluví s rozmyslem, musí se opírat o to, co je všem společné, tak jako se opírá město o zákon, a mnohem pevněji. Neboť všechny lidské zákony jsou živeny jedním božským; ten vládne, kam až chce, všechno zmůže a má převahu.

[Zl. B 114 ze Stobaia]

Je třeba řídit se společným, ale ač je rozum (*logos*) společný, žije většina lidí tak, jako by měli své zvláštní myšlení.

[Zl. B 2 ze Sexta]

Herakleitos praví, že bdící mají jeden společný svět, ale spící se obracejí každý do svého vlastního.

[Zl. B 89 z Plutarcha]

Společné je všem myšlení. [Zl. B 113 ze Stobaia]

S rozumem (*logos*), s nímž se stále nejvíce stýkají, jsou v rozporu, a nač denně narážejí, zdá se jim cizím.

[Zl. B 72 z M. Aurelia]

Nevšímá si toho většina těch, kteří se s tím setkávají, a nepoznává to, ač se tomu učila, nýbrž má jen zdání.

[Zl. B 17 z Klementa]

Nedovedou ani slyšeti, ani mluvíti.

[Zl. B 19 z Klementa]

¹ *Logos* značí u Herakleita řeč, její smysl i všeobecný rozum.

² Jiní spojují: tuto řeč stále nechápou.

Slyší-li nechápaví, podobají se hluchým; přísloví jim dosvědčuje, že jsouce přítomni jsou nepřítomni.

[Zl. B 34 z Klementa]

Tupý člověk bývá zaražen při každé řeči (*logos*).

[Zl. B 87 z Plutarcha]

Jenom zdání poznává a podržuje i nejváženější člověk, ale věru Spravedlnost uchopí strůjce a svědky klamů.

[Zl. B 28 z Klementa]

Předsudek nazýval Herakleitos padoucí nemocí.

[Zl. B 46 z Diogena]

Klamou se lidé při poznávání zřejmých věcí podobně jako Homér, jenž byl moudřejší nad všechny Řeky. Neboť ho oklamali chlupci zabíjející vši, když řekli: „Co jsme viděli a vzali, to zanecháváme, a co jsme neviděli a nevzali, to neseme“ (t. j. vši).

[Zl. B 56 z Hippolyta]

Mnouchenost nenaučí rozumnosti, vždyť by byla naučila Hesioda a Pythagoru, jakož i Xenofana a Hekataia.¹ Neboť jedno jediné jest moudré: znáti myšlenku, jež všechno veskrze řídí.

[Zl. B 40 a 41 z Diogena]

Učitelem přemnohých jest Hesiodos; jsou o něm přesvědčení, že nejvíce ví, ač neznal den a noc;² vždyť je to totéž.

[Zl. B 57 z Hippolyta]

Hesiodos neví, že je povaha každého dne táž.³

[Zl. B 106 z Plutarcha]

Pythagoras, syn Mnesarchův, bádá nejvíce ze všech lidí, a vyhledav si tyto spisy, učinil si z nich svou vlastní moudrost — mnouchenost, podvodnost.

[Zl. B 129 z Diogena]

Pythagoras, zakladatel tlachalů . . .

[Zl. B 81 z Filodema a scholii Euripidových]

Povaha věcí se podle Herakleita ráda skrývá.

[Zl. B 123 z Themistia]

¹ Spisovatel 2. pol. VI. stol.

² Podle Hesioda (*Theogonie* 124) se zrodil Den z Noci.

³ Hesiodos (*Práce a dni* 765n.) lišil příznivé a nepříznivé dni.

Vždyť ti, kdo hledají zlato, vykopají mnoho země a málo najdou.

[Zl. B 22 z Klementa]

Nedoufá-li, več nelze doufati, nenalezne, neboť je to skryto a nepřístupné.

[Zl. B 18 z Klementa]

Podle Herakleita většina božských věcí pro nevíru uniká a není poznávána.

[Zl. B 86 z Plutarcha]

Podle Herakleita je nutno, aby muži filosofové byli znalí velmi mnoha věcí.

[Zl. B 35 z Klementa]

Co lze viděti, slyšeti, poznati, tomu dávám přednost.

[Zl. B 55 z Hippolyta]

Nesuďme ledabylc o největších věcech!

[Zl. B 47 z Diogena]

. . . neboť je lepší skrývati nevědcomost.

[Zl. B 95 z Plutarcha a Stobaia]

Hledal jsem sebe samého.

[Zl. B 101 z Plutarcha]

Vyslechnou-li ne mne, nýbrž rozum (*logos*), pak je moudré, aby uznali, že vše jest jedním.

[Zl. B 50 z Hippolyta]

Spojeniny: celé a necelé, shodné a neshodné, souzvučné a nesouzvučné, a ze všeho je jedno a z jednoho vše.

[Zl. B 10 z Pseudoaristotelova spisu O vesmíru]

Herakleitos říkal, že se protivně shoduje a že z neshodného je nejkrásnější harmonie.

[Zl. B 8 z Aristotela]

Nechápoj, jak neshodné spolu souhlasí: zpět obrácený¹ souhlas jako u luku a u lyry.

[Zl. B 51 z Hippolyta]

Nezjevná harmonie vyniká nad zjevnou.

[Zl. B 54 z Hippolyta]

Je třeba vědčti, že je boj všem společný, že právo je svárem a že se vše děje ve sváru a podle nutnosti.

[Zl. B 80 z Origena]

Boj je otcem všeho i králem všeho a jedny činí bohy, druhé lidmi, jedny dělá otroky, druhé svobodnými.

[Zl. B 53 z Hippolyta]

¹ *Palintropos* o ramenech lyry a koncích luku; podle jiného čtení *palintonos* „zpět napjatý“.

Herakleitos kárá toho, kdo napsal: „Kéž mezi bohy a kéž mezi lidmi by zanikly sváry!“¹ Neboť by nebylo harmonie, kdyby nebylo vysokého a nízkého tónu, ani by nebylo živočichů bez samice a samce, kteří jsou protivami.

[Zl. A 22 z Aristotela]

Herakleitos říkal, že by Homér zasloužil, aby byl vyhnán ze závodů a zmrskán, stejně Archilochos.²

Zl. B 42 z Diogena]

Boží i lidé ctí ty, kdo padnou ve válce.

[Zl. B 24 z Klementa]

I ječný nápoj se rozkládá, nehýbá-li se jím.

[Zl. B 125 z Theofrasta]

Chladné se otepluje, teplé se ochlazuje, vlhké schne a suché vlhne.

[Zl. B 126 z Tzetza]

Praví tuším Herakleitos, že všechno přechází a nic netrvá, a přirovnává věci k toku řeky, říká, že bys nevstoupil dvakrát do téže řeky.

[Zl. A 6 z Platona]

... rozptyluje se a zase se spojuje, přichází a zase odchází.

[Zl. B 91 z Plutarcha]

Do týchž řek vstupujeme i nevstupujeme, jsme i nejsme.³

[Zl. B 49a ze stoika Herakleita]

Totéž je, co je v nás: živé a mrtvé, bdící a spící, mladé a staré, neboť toto změnivší se je oním a ono zase změnivší se je tímto.

[Zl. B 88 z Plutarcha]

Člověk si za noci rozdělává světlo, ježto mu vyhasl zrak; živý se ve spánku dotýká mrtvého, a bdí-li, dotýká⁴ se spícího.

[Zl. B 26 z Klementa]

Nesmrtelní jsou smrtelní, smrtelní jsou nesmrtelní; jsou živi smrtí oněch a jsou mrtvi životem oněch.

[Zl. B 62 z Hippolyta]

¹ Homér, Ilias XVIII 107.

² Lyrický básník VII. stol. př. Kr.

³ Je možné, že tento výrok pochází od některého herakleitovce.

⁴ Je tu slovní hra s *haptetai* 'rozdělává světlo', 'dotýká se', sr. *chytai*.

Jméno luku (*bios*) je život (*bios*) a jeho dílem je smrt.¹

[Zl. B 48 z Etymologica gen.]

Zrodivše se chtějí žít i mrtí smrt a zanechávají dítky, aby vznikla smrt.

[Zl. B 20 z Klementa]

Společný je u kružnice počátek a konec.

[Zl. B. 103 z Porfyria]

Cesta valchářského sloupu, přímá i křivá, jest jedna a táž.

[Zl. B 59 z Hippolyta]

Lékaři, jak říká Herakleitos, řežice a pálíce si žádají mzdy, ač si nic nezaslouží, neboť dělají totéž, co nemoc.

[Zl. B 58 z Hippolyta]

Moře je voda nejčistší i nejšpinavější: pro ryby pitná a prospěšná, pro lidi nepitná a zhoubná.

[Zl. B 61 z Hippolyta]

Herakleitos říká, že by si osli zvolili spíše plevy nežli zlato.

[Zl. B 9 z Aristotela]

Vepří se těší více z hnoje nežli z čisté vody.²

[Zl. B 13 z Athenaia]

Herakleitos říká, že se vepří myjí bahnem, drůbež prachem nebo popelem.

[Zl. B 37 z Columelly]

Nemoc činí zdraví příjemným a dobrým, hlad nasycení, únava odpočinek.

[Zl. B 111 ze Stobaia]

Neznali by jméno práva, kdyby nebylo protivy.³

[Zl. B 23 z Klementa]

Bohu je vše krásné, dobré a spravedlivé, avšak lidé pokládají jedno za spravedlivé a druhé za nespravedlivé.

[Zl. B 102 z Porfyria]

Nejkrásnější svět jako hromada věcí náhodně rozházených ...

[Zl. B 124 z Theofrasta]

¹ Slovo *bios* znamenalo luk i život podle toho, mělo-li přízvuk na 2. nebo na 1. slabice.

² Znění zlomku není jisté.

³ Poslední slovo není jisté.

Tento svět, týž pro všechny, nevytvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl, jest a bude věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry.

[Zl. B 30 z Klementa a Plutarcha]

Vesmír je řízen bleskem. [Zl. B 64 z Hippolyta]

Herakleitos nazývá oheň nedostatkem a nasycením.
[Zl. B 65 z Hippolyta]

Oheň, jenž přijde, vše rozsoudí a uchvátí.¹
[Zl. B 66 z Hippolyta]

Směnou ohně je veškero a oheň je směnou veškera, tak jako je zboží směnou zlata a zlato směnou zboží.

[Zl. B 90 z Plutarcha]

Převraty ohně jsou nejprve moře, převratem moře je pak zpola země a zpola žár . . . Moře se rozlije a obdrží svou míru v témž poměru, jaký byl dříve, než se stalo zemí.

[Zl. B 31 z Klementa]

Oheň žije smrtí země, vzduch žije smrtí ohně, voda žije smrtí vzduchu, země smrtí vody.²

[Zl. B 76 z Maxima Tyrského]

Cesta nahoru a dolů je táž. [Zl. B 60 z Hippolyta]

Kdyby nebylo slunce, byla by noc i přes ostatní hvězdy.
[Zl. B 99 z Plutarcha]

. . . roční období, jež všechno přinášejí podle Herakleita.
[Zl. B 100 z Plutarcha]

Neboť slunce nepřekročí svou míru, sice je vyhledají soudice, pomocnice Spravedlnosti. [Zl. B 94 z Plutarcha]

Slunce je denně nové. [Zl. B 6 z Aristotela]

Slunce je zšíří lidské nohy. [Zl. B 3 z Aetia]

Hranice jitrěnky (t. j. východní oblohy) a večera (t. j. západní oblohy): Medvědice (t. j. sever) a proti Medvědici mezník nebeského Dia (t. j. místo, kde slunce vrcholí).

[Zl. B 120 ze Strabona]

¹ Je možné, že „rozsoudí“ dodal křesťanský pramen.

² Znění zlomku je nejisté.

Na ty, kdo vstupují do řeky, valí se jiné a jiné vody a z vlhkosti se vypařují duše.

[Zl. B 12 z Areia Didyma u Eusebia]

Duším je smrtí státi se vodou, vodě je smrtí státi se zemí, ale ze země vzniká voda a z vody duše. [Zl. B 36 z Klementa]

Duším je rozkoší i¹ smrtí zvlhnouti.
[Zl. B 77 z Numenia]

Opije-li se muž, dává se vésti nedospělým hochem, potácí se a nepozoruje, kam kráčí, neboť má vlhkou duši.

[Zl. B 117 ze Stobaia]

Suchá duše — nejmoudřejší a nejlepší.
[Zl. B 118 ze Stobaia]

Je únavné lopotiti se pro tytéž pány a jich poslouchati . . . měnic se odpočívá.²

[Zl. B 84 z Plotina]

Duše čichají v podsvětí. [Zl. B 98 z Plutarcha]

Jako pavouk stojící uprostřed pavučiny poznává, poruší-li některá moucha jeho vlákno, a rychle tam běží, jako by se mrzel pro roztržení vlákna, tak duše člověka, je-li poraněna část těla, chvatně tam jde, jako by nesnášela poranění těla, s nímž je pevně a úměrně spojena.

[Zl. B 67a ze středověkého výkladu k Chalcidioví]

Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, mají-li barbarské (t. j. nerozumějící) duše. [Zl. B 107 ze Sexta]

Oči jsou přesnější svědkové než uši.
[Zl. B 101a z Polybia]

Kdyby se všechny věci staly dýmem, rozeznával by je nos. [Zl. B 7 z Aristotela]

Kráčeje nenalezl bys hranic duše, i kdyby ses ubíral každou cestou; tak hluboký má smysl (*logos*).

[Zl. B 45 z Diogena]

Duše má smysl (*logos*), který sebe rozmnožuje.
[Zl. B 115 ze Stobaia]

¹ Podle jiného čtení: nebo.

² Týká se asi změň duše.

Herakleitos říká, že spící jsou dělníky a pomocníky toho, co se děje ve světě. [Zl. B 75 z M. Aurelia]

Herakleitos pravil, že povaha je člověku démonem (t. j. osudem). [Zl. B 119 ze Stobaia]

Zpupnost je nutno více hasiti než požár. [Zl. B 43 z Diogena]

Těžké je bojovati se žádostivostí, neboť co si přeje, koupí si za duši. [Zl. B 85 z Plutarcha]

Pro lidi není lepší, děje-li se, co si přejí. [Zl. B 110 ze Sexta]

Kdyby se zakládalo štěstí na tělesných rozkoších, pokládali bychom voly za šťastné, najdou-li k žrádlu hrachor. [Zl. B 4 z Alberta Vel.]

Nemá se jednati a mluvíti jako ve spánku . . . ani jako děti rodičů (t. j. jak se naučily od rodičů). [Zl. B 73 a 74 z M. Aurelia]

Nejlepší (t. j. šlechtici) volí jedno nade všechno: věčnou slávu mezi smrtelníky, avšak většina (t. j. lid) je nasycena jako dobytek. [Zl. B 29 z Klementa]

Jaký pak jest jejich duch nebo mysl? Věří lidovým pěvcům a za učitele mají dav nevědouce, že většina je špatná, menšina dobrá. [Zl. B 104 z Prokla]

Vždyť psi štěkají na toho, koho neznají. [Zl. B 97 z Plutarcha]

V Prieně žil Bias, syn Teutanův, jehož řeč (*logos*) je mocnější než ostatních.¹ [Zl. B 39 z Diogena]

Jeden je mi za mnoho tisíc, je-li nejlepší. [Zl. B 49 z Galena]

Je zákon, poslouchati též vůle jediného. [Zl. B 33 z Klementa]

Slušelo by se Efeským, aby se všichni dospělí oběsili a zanechali město nedospělým, neboť vyhnali svého nejzdat-

¹ Myslí se patrně na jeho výrok: „Většina lidí je špatná“ (viz str. 27).

nějšího muže Hermodora říkájice: „Z nás nebudiž nikdo nejzdatnější anebo buďž jinde a u jiných!“

[Zl. B 121 ze Strabona a Diogena]

Ať vás neopustí bohatství, Efesané, abyste byli usvědčováni ze své ničemnosti! [Zl. B 125a z Tzetza]

Lid má bojovati o zákon jako o hradbu. [Zl. B 44 z Diogena]

Herakleitos pokládal lidská mínění za dětské hračky. [Zl. B 70 z Iamblicha]

Lidská povaha nemá poznání, avšak božská je má. [Zl. B 78 z Origena]

U boha sluje muž dítětem tak jako chlapec u muže. [Zl. B 79 z Origena]

Nejmoudřejší z lidí se bude zdát proti bohu opicí v moudrosti, kráse i všem ostatním. [Zl. B 83 z Platona]

Nejkrásnější z opic je ošklivá, srovná-li se s pokolením lidským. [Zl. B 82 z Platona]

Marně se očišťují tím, že se poskvřňují krví, tak jako by se někdo, vstoupě do bláta, omýval blátem; zdál by se šíleným, kdyby ho někdo z lidí zpozoroval při takovém počínání. A oni se modlí k těmto sochám, jako kdyby někdo rozmlouval s domem nevěda, kdo jsou bozi a heroové (zbožnění mrtví). [Zl. B 5 z Origena a j.]

. . . oběti lidí zcela očištěných, což se snad někdy, ale zřídka stává u jednotlivců, jak praví Herakleitos, nebo u několika málo mužů, které lze snadno spočísti. [Zl. B 69 z Iamblicha]

V noci chodícím, magům, bakchům, bakchantkám,¹ mystům² hrozí Herakleitos posmrtným trestem, věští jim oheň,³ neboť jsou bezbožně zasvěcováni v mysteria obvyklá u lidí. [Zl. B 14 z Klementa]

¹ Ctitelé Bakchovi (Dionysovi).

² Účastníci tajných obřadů (mysterií).

³ Je možné, že o pekelném ohni mluví křesťanský pramen.

Kdyby to nebyl Dionysos, jemuž konají průvod a zpívají píseň o mužském údu, činili by nejnestoudnější věc, avšak Dionysos, jemuž šlejší a slaví slavnost, je totožný s Hadem.¹

[Zl. B 15 z Klementa]

Mrtvoly se mají spíše vyhazovati nežli hnůj.

[Zl. B 96 z Plutarcha]

Na zemřelé lidi čeká, co nedoufají a netuší.

[Zl. B 27 z Klementa]

Větší smrti dostávají větší podíly. [Zl. B 25 z Klementa]

Tam vstávají a probouzejí se jako strážci živých i mrtvých.

[Zl. B 63 z Hippolyta]

Kolika lidí řeči jsem slyšel, nikdo nedospívá k tomu, aby poznával, že moudrost je ode všeho oddělena.

[Zl. B 108 ze Stobaia]

Jedno, jež jediné jest moudré, nechce i chce být zvané Diem.

[Zl. B 32 z Klementa]

Bůh je den i noc, zima i léto, boj i mír, nasycení i hlad; mění se, tak jako oheň, smísí-li se s kadidly, bývá nazýván podle vůně každého z nich.

[Zl. B 67 z Hippolyta]

Každý tvor se pase pod bičem (božím).

[Zl. B 11 z Pseudoaristotela, O vesmíru]

Jak by se někdo skryl před tím, co nikdy nezapadá?

[Zl. B 16 z Klementa]

Věk je hrající si chlapec, sunoucí kaménky ve hře — chlapecké království.

[Zl. B 52 z Hippolyta]

Vládce, jehož věštírna je v Delfách,² ani nemluví, ani neskrývá, nýbrž naznačuje.

[Zl. B 93 z Plutarcha]

Podle Herakleita šílenými ústy hlásá Sibylla³ působením boha věci nesměšné, nenalíčené, nenavoněné a svým hlasem proniká tisíc let.

[Zl. B 92 z Plutarcha]

¹ Bůh podsvětí.

² T. j. Apollon.

³ Maloasijská věštkyně.

Podle Herakleita je slunce tak veliké, jak se nám jeví . . . Oheň je základním prvkem, vše je obměnou ohně a děje se zředováním a zhušťováním . . . Všechno se děje v protívách a vše teče jako voda, vše je ohraničeno a jeden je svět. Vzniká z ohně a opět je spalován v určitých obdobích po celý věk; děje se to podle sudby. Z protiv ta, jež vede k rození, se nazývá bojem a svárem, a ta, jež vede k spálení, souhlasem a mírem; změna se zve cestou nahoru a dolů a jí vzniká svět. Neboť zhušťuje-li se oheň, vlhne, a spojuje-li se, stává se vodou a voda tuhnouc se mění v zemi; to je cesta dolů. A zase se země roztéká, vzniká z ní voda a z ní ostatní — převádí Herakleitos téměř vše na výpar z moře —; toto je cesta nahoru. Vznikají pak výpary ze země i z moře; jedny jsou jasné a čisté, druhé temné. Oheň se živí jasnými, vlhko druhými . . . V ovzduší jsou nádoby¹ obrácené dutou stranou k nám, v nich hromadící se jasné výpary působí plamen a to jsou nebeská tělesa. Nejjasnější a nejteplejší je plamen slunce, neboť ostatní tělesa jsou vzdálenější od země, a proto méně svítí a hřejí, kdežto měsíc, jsa blíže zemi, nepohybuje se čistým prostorem. Zato slunce se vznáší v jasném a čistém prostoru a je od nás přiměřeně vzdáleno; proto více hřeje a svítí. Slunce i měsíc se zatemňují tím, že se nahoru obracejí jejich nádoby, a střídající se podoby měsíce vznikají tím, že se nádoba pomalu otáčí. Den a noc, měsíce, roční doby a roky, deště a větry, i co je tomu podobné, vzniká z rozmanitých výparů. Neboť jasný výpar, rozpálen se v kruhu slunce, činí den a opačný výpar, nabyv vrchu, působí noc. A teplo, rozmáhající se z jasného výparu, činí léto; vlhko, rozmáhající se z temného výparu, působí zimu. [Zl. A 1 z Diogena]

Herakleitos uznává též jakýsi pořádek a vymezený čas pro změnu světa podle usouzené nějaké nutnosti.

[Zl. A 5 ze Simplikia]

Podle Herakleita počínají lidé dospívati v druhém sedmiletí.

[Zl. A 18 z Actia]

¹ Podle jiného výkladu: čluny.

Dobu třiceti let nazval Herakleitos pokolením, ježto je obsažen v té lhůtě okruh věku, a okruhem věku jmenuje dobu, kdy se vrací příroda od setby člověka k nové setbě.

[Zl. A 19 z Censorina]

. . . uznávají podle Herakleita pokolení o třiceti letech, neboť v té době má ploditel svého zplozence schopného plazení.

[Zl. A 19 z Plutarcha]

Podle Herakleita skládá se veliký rok z 10800 slunečních let.¹

[Zl. A 13 z Actia]

Herakleitovi se zdá, že to, co nás obklopuje, má rozum a mysl . . . Vdechnuvše tedy tento božský rozum, stáváme se rozumnými; ve spánku sice pozbýváme paměti, ale při probuzení nabýváme opět vědomí. Ježto se totiž uzavrou ve spánku smyslové dráhy, odděluje se duch v nás od souvislosti s tím, co nás obklopuje; přitom zůstává jen spojení skrze dýchání jako jakýsi kořen a oddělený duch ztrácí sílu paměti, kterou měl dříve. Ale při bdění vyhlédne zase smyslovými drahami tak jako jakýmisi okny a spojiv se s tím, co nás obklopuje, nabude rozumové síly. Jako uhlíky, přiblíží-li se ohni, se mění a rozžhavují, a vzdálí-li se, hasnou, tak podíl toho, co nás obklopuje, přijatý do našich těl, při odloučení se stává téměř nerozumným, ale při spojení skrze co nejhojnější dráhy stává se přibuzným celku.

[Zl. A 16 ze Sexta]

Kratylos.

Vidouce pak, že se celá příroda pohybuje a že o měnícím se nelze říkat nic pravdivého, soudili, že u toho, co se veskrze mění, není vůbec možno poznati pravdu. A z tohoto předpokladu vyrostlo nejkrajnější mínění . . ., mínění těch, kdo se prohlašovali za herakleitovce, a jaké měl též Kratylos. Ten myslil na konci, že se nesmí nic tvrditi, nýbrž hýbal jen prstem a vytýkal Herakleitovi jeho výrok, že nelze vstoupiti dvakrát do téže řeky, neboť sám myslil, že to není možné ani jednou.

[Zl. 4 z Aristotela]

¹ T. j. 30 × 360 let.

Kratylos tvrdí . . ., že má každá věc od přírody správné jméno a že není jménem to, jak někteří věc nazývají, dohodnuvše se o pojmenování a pronášejíce každý částku své řeči, nýbrž že je jakási přirozená správnost jmen, stejná pro všechny, pro Řeky i pro barbary.

[Zl. 5 z Platona]

VIII

PARMENIDES A JEHO ŽÁCI

Parmenides.

Koně, kteří mě podle mé libosti nosí, mě táhli, až mě přivezli na tu proslulou k bohyni¹ cestu, kterážto po všech městech vždy vodívá znalého muže. Po ní jsem jel, neb po ní mě vezli rozumní koně táhnouce vůz a cestu mi dívky ukazovaly. Žhoucí náprava v hlavici kol jako píšťala zněla — neboť s obou dvou stran ji prudce kola dvě hnala soustruhovaná —, když rychle spěchaly sluneční dívky, aby mě dovedly k světlu, a proto příbytek Noci opustily a závoje s hlav svých rukama sňaly.

Stojí tam brána, k níž vedou dráhy jak Dne, tak i Noci; nadpražím objata jest a dole kamenným prahem. Onu etheru bránu pak veliké veřeje plní, ke kterým střídavé² klíče má přísná bohyně práva.

Této něžnými slovy hned domlouvající dívky, přemluvily ji chytře, by přivřenou závoru rychle od brány odsunula. Tu rozletěla se brána, břevna pak pokrytá kovem a spojená čepy i hřeby střídavé otáčela se v jamkách³ a široký otvor

¹ Někteří mění rukopisné čtení *daimonos* v *daimones*; pak by zněl 2. verš: božské až dívky mě přivedly na tu proslulou cestu.

² T. j. otvírající a zavírající.

³ Veřeje měly nahoře a dole čep, který se otáčel v jamkách vyhloubených v nadpraží a v prahu.

dveří zcela se uvolnil. Hned pak sluneční dívky branou řídily vůz i koně po cestě přímo.

Tehdy bohyně vlídně mě přijala, chopila rukou pravici mou a tak slova vyřkla i mluvila ke mně:
„Vítej mi, jinochu, který ses spojil s nesmrtelnými vozatajkami a na koních, již tě nesou, jsi přibyl do domu mého. Nebyla zlá to sudba, jež tebe přivedla touto cestou — je vzdálena od dráhy lidské —, avšak zákon a právo. Máš proto zvědět všechno: jednak statečné srdce ty poznáš kruhové¹ Pravdy, jednak domněnky lidské, v nichž není jistoty pravé. Přesto však poznáš i to, jak domnělé mělo by býti podobné pravdě, kdyby snad proniklo veskrze všechno.

[Zl. B 1 ze Sexta a Simplikia]

Nuže já ti teď povím — a slovo, jež uslyšíš, podrž —, které lze jenom cesty si mysliti zkoumání všeho: jedna cesta, že jest a že vůbec nebytí není, dráha to přesvědčení, neb ono provází pravdu; druhá pak cesta, že není a že je nebytí nutné. O této cestě ti říkám, že nelze ji poznati nijak, neboť nejsoucí ani bys nepoznal — není to možno —, ani je nevyslovil, vždyť myslit a býti je totéž.

[Zl. B 2 a 3 z Prokla, Klementa a j.]

. . . společné je mi,
odkudkoli já počnu, neb znovu se zase tam vrátím.

[Zl. B 5 z Prokla]

Pohleď, jak vzdálené věci jsou myslí úplně blízké, vždyť přece od jsoucího se jsoucí odtrhnout nedá, ani když rozptyluje se veskrze po celém světě, ani když zase se spojí . . .²

[Zl. B 4 z Klementa]

¹ Pravidelký, krásný tvar.

² Podle jiného výkladu:

Pozoruj mysl svou to, co ač vzdáleno, zcela je blízké, vždyť mysl spojení jsoucího se jsoucím přetiti nechce, aby se rozptýlilo snad veskrze po celém světě a zase spojilo.

Třeba je říkat a myslit, že jsoucí jest, neboť bytí jest, kdežto nic věru není. To na myslí míti ti káži, od této cesty zkoumání chci tebe odvrátit předem. Avšak též od oné cesty, po níž se zmitají lidé neznalí ničeho, dvojhlaví, neb jim bezradnost v hrudi řídí bloudící jejich mysl a oni se ženou hluší a zároveň slepí, ti zmatenci, nesoudné davy, pro které bytí a nebytí touž je věcí i různou, pro které také ve všech věcech je zpáteční cesta.¹

[Zl. B 6 ze Simplikia]

Nikdy zajisté nedá se prokázat nejsoucná jsoucnost. Od této cesty zkoumání hled svou odvracet myslí, ani ať zkušený zvyk tě nenutí, abys tou cestou řídil osleplé oči a zalehlé uši a jazyk! Nikoli, ty jen rozumem rozsud to zkoumání sporné, o němž jsem mluvila! Teď již zbývá jen o jedné cestě zpráva: že jest, a při této cestě jsou velice četná znamení, že ono jsoucí, jež nevzniklo, nezajde také, že je jediné, celé² a pevné i neukončené. Nebylo nikdy a nebude — jest nyní, najednou celé, souvislé, jedno. Neb jaký pak pro ně chceš vyhledat původ? Jak pak a odkud by vzrostlo? Že z nejsoucího by bylo, nedovolím, bys říkal a myslil, vždyť říci a myslit nelze, že není. A jaká as nutnost by přiměla jsoucí, aby, počavši z ničeho, dřív nebo později vzniklo? Tudíž musí buď veskrze být neb naprosto nebyt. Ani že ze jsoucího³ by jiného vzniknout cos mohlo, nesvolí důkazu síla, a proto bohyně práva neuvolňuje jsoucí z pout, aby vzniklo neb zašlo, nýbrž je drží a rozhodnutí teď záleží na tom: jest nebo není? Nuž takto již rozhodnuto, jak nutno: jednu pominout cestu, již nelze myslit ni vyřknout, — pravdivá není — a druhou, že jest, tu za správnou uznat.⁴

¹ Mní se patrně herakleitovci.

² Podle jiného čtení: neboť je veskrze celé . . .

³ Podle pravděpodobné opravy rukopisného čtení: z nejsoucího.

⁴ Podle jiného výkladu: druhou pak za jsoucí uznat a správnou.

Jak pak by jsoucí později bylo a jak by dřív vzniklo?
Jestliže vzniklo, pak není a stejně, má-li kdys býtí.
Tak tedy vznikání zhašeno jest a zapadl zánik.

Jsoucí nelze též dělit, neb celé jest veskrze stejné,
není ho zde trochu více, což mohlo by spojení bránit,
ani zas trochu méně; je veskrze jsoucího plno.
Proto souvisí zcela, neb se jsoucím jsoucí se stýká.

Jsoucí je bez pohnutí – jeť sevřeno mocnými pouty –,
bez počátku a bez ustání, neb vznik a též zánik
daleko zahrnány byly, je odvrhl pravdivý důkaz.
Zůstává stejné a na stejném místě, o sobě samo
leží a zůstává tam, neb mocná Nutnost je drží
v poutech hranice, která je kolem dokola svírá,
protože nesmí být bez konce; vždyť mu ničeho není
třeba, a bez konce jsouc, by všeho potřebno bylo.

Toutéž věcí je myslit a myslet, že jest,¹ neboť věru
bez jsoucího, v němž je vždy myšlení vyřčeno, nijak
myšlení nemůžeš nalézt, vždyť není a nebude nikdy
jiného nic mimo jsoucí, neb Sudba je sevřela pouty,
aby bylo vždy celé a bez hnutí; proto vše bude
pouhým jménem, co lidé si vytkli věříce pevně,
že je to pravda: vznikat i zanikat, být a též nebýt,
měnití svoje místo i barvu střídati jasnou.

Nejzazší hranici majíc, je jsoucí se všech stran zcela
ukončeno a podobno hmotě okrouhlé koule;
od středu všude je stejné a ani o málo větší,
ani o málo menší zde nesmí být nežli onde.
Není přec nejsoucího, jež by mu bránilo dospět
k stejnosti, aniž je možno, by jsoucího zde bylo více,
jinde zase méně, než jest, neb celé je neporušeno.
Jeť sobě odevšad rovné a stejně k hranicím spěje.

Zde já pro tebe končím již o pravdě hodnou vši víry
řeč i myšlenku; odtud pak pouhé domněnky lidí
smrtných poznávej, vyslechna slov mých pořádek klamný!

¹ Podle jiného výkladu:

toutéž věcí je myslit a myšlenky předmět, neb věru . . .

Dvoje podoby lidé se rozhodli pojmenovati
— jednu z nich netřeba uznávat, v tom se mýlili oni —,
protivná přiřkli jim těla a navzájem odlišné zcela
dali jim znaky: jedna je plamenný etheru oheň,
mírný, velice lehký a s sebou veskrze stejný,
ne však s podobou druhou. I tato prý o sobě trvá,
protivná; temná noc je to, tělo husté a těžké.
Tento řád světa celý ti vyložím, podobný pravdě,
abys míněním lidským již nikdy přestížen nebyl.

[Zl. B 7 a 8 ze Sexta, Simplikia a j.]

Když pak již všechny věci jsou nazvány světlem a nocí
a když ty podle svých sil jsou přiřčeny rozličným věcem,¹
tu je vše zároveň plné jak světla, tak nezjevné noci,
jež si jsou rovny, neb jedno z nich nemá podílu v druhém.²

[Zl. B 9 ze Simplikia]

Povahu etheru poznáš i všechny v etheru hvězdy,
jakož i ničivá díla, jež působí posvátná, čistá
pochodeň slunce, i odkud to všechno původ svůj vzalo;
poznáš oběžná díla i povahu měsíce s okem
kruhovým, o obloze se dovíš též obklopující,
odkud vznikla a jak ji vedouc spoutala Nutnost,
aby držela hranice hvězd.

[Zl. B 10 z Klementa]

. . . jak země a slunce i měsíc,
jakož i společný ether a mléčná po nebi dráha,
nejzazší Olymp a teplá hvězd síla spěchaly vznikat.

[Zl. B 11 ze Simplikia]

Nesmišeným pak ohněm se užší plnily pruhy,³
další pak nocí, vniká však do nich plamenný podíl;
uprostřed těchto pruhů je bohyně, která vše řídí,
neboť odporný porod i páření působí ona

¹ T. j. když jednotlivé věci jsou podle své povahy nazvány světlymi nebo temnými.

² T. j. světlo nezasahuje do noci a naopak.

³ Tyto pruhy (*stefanaí*) jsou asi části soustředných, na sobě vrstvitě položených vesmírných koulí.

tím, že samice k samcům a k samicím naopak samce vysílá, aby se pářili. [Zl. B 12 ze Simplicia]

Nejprve ze všech bohů si smyslila bohyně Mílka. [Zl. B 13 z Platona a j.]

... v noci zářící cizí světlo a bloudící okolo země.¹ [Zl. B 14 z Plutarcha]

... po slunce paprscích stále se dívá.² [Zl. B 15 z Plutarcha]

... země s kořeny ve vodě ... [Zl. B 15a z Basileiových scholií]

Jaké má každý smíšení údů svých zmítaných různě, tak mají lidé svou mysl, neb stejná věc je to vždycky, která u lidí myslí, jak u všech, tak u jednotlivce; je to povaha údů; co převládá, myšlenku tvoří. [Zl. B 16 z Aristotela a j.]

Na pravé straně hoši a na levé dívky se rodí. [Zl. B 17 z Galena]

Jakmile žena a muž spolu smísí zárodky Lásky, tehdy síla, jež tvoří vždy v žilách z opačné krve, uhněte zdatná těla jen při vhodném poměru směsi. Neboť když v semeni, které se spojilo, bojují síly, takže v smíšeném těle se nesloučí v jednu, tu kruté mučiti budou dítě, jež zrodí se, zárodkem dvojím.³ [Zl. B 18 z lat. překladu Caelia Aureliana]

Tak podle zdání vzniklo to všechno a tak je to nyní, tak to bude i později růst a jednou se skončí; lidé pak dali každé z těch věcí příznačné jméno.“ [Zl. B 19 ze Simplicia]

Parmenides ... tvrdě, že vedle jsoucího není nejsoucí ničím, nutně se domnívá, že jsoucí je jedno a že není nic ji-

¹, ² O měsíci.

³ O homosexualnosti nebo o hermafroditismu.

ného ... Pokud však je nucen řídit se jevy a pokud myslí, že jest jedno podle rozumu, ale mnohé podle smyslového vnímání, potud uznává dvě příčiny a dva počátky, teplo a chladno, a zve je ohněm a zemí. Z toho pak řadí teplo k jsoucímu a druhé k nejsoucímu. [Zl. A 24 z Aristotela]

Parmenides učí, že jsou pruhy kolem dokola souběžně položeny, že jest jeden z řídké látky, druhý z husté a že jsou mezi nimi jiné, smíšené ze světla a stínu. A to, co je všechny obklopuje jako hradba, je tuhý, pod tím je ohnivý pruh, střed všech pruhů je také tuhý a kolem něho je zase ohnivý pruh. Ze smíšených pruhů ten, který je zcela uprostřed, je pro všechny počátkem a příčinou pohybu i vznikání; nazývá jej též bohyní-kormidelnicí a držitelkou klíčů, Právem a Nutností. A vzduch se vyloučil ze země tím, že se z ní vypařil silným jejím stlačením; slunce a mléčný kruh jsou pak výdechem ohně. Měsíc je smíšen z obého, ze vzduchu i z ohně. Nejvýše ze všeho obkličuje vše ether, pod ním leží ohnivá část, kterou nazýváme oblohou, a pod ní je již to, co obklopuje zemi. [Zl. A 37 z Actia]

Parmenides klade na první místo v etheru Jitřenku, již ztotožňuje s Večernicí, za ni klade slunce a pod ně hvězdy v ohnivě části, kterou zve oblohou. [Zl. A 40a z Aetia]

Parmenides učí, že se měsíc i slunce vyloučily z mléčného kruhu, a to slunce z řídkší směsi, která je teplá, a měsíc z hustší, která je chladná. [Zl. A 43 z Actia]

Parmenides říká, že země vznikla ze stékající husté látky. [Zl. A 22 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Poseidonios praví, že původcem rozdělení země v patero pásů byl Parmenides, ale on učil, že horký pás je asi dvojnásob široký a že překračuje oba obratníky vně do mírných pásů. [Zl. A 44a ze Strabona]

Parmenides vykládá původ všeho, co vzniká a zaniká, až po části živočichů. [Zl. B 11 ze Simplicia]

Parmenides učí, že severní kraje zplodily samce, neboť ti obsahují více hustého, a jižní zplodili samice vzhledem k řídkosti. [Zl. A 53 z Aetia]

Parmenides učí, že vyloučí-li se símě z pravé části dělohy, podobají se děti otcům, a jestliže z levé, matkám.¹

[Zl. A 54 z Aetia]

Podle Parmenida vzniká stáří úbytkem tepla.

[Zl. A 46 z Aetia]

Parmenides . . . vykládá vnímání stejností . . . Učí, že jsou jen dva živly a že se poznávání řídí převahou jednoho z nich. Neboť jiné je myšlení podle toho, má-li převahu teplo nebo chladno; lepší a čistší je při teplu, avšak i toto myšlení potřebuje jakési souměrnosti . . . Učí, že také paměť a zapomenutí vznikají míšením živlů . . . Ale že uznává též vnímání samotným opačným živlem (t. j. chladnem), je zjevno z jeho slov, že pro nedostatek ohně nevnímá mrtvola světlo, teplo a hlas, zato však vnímá chladno, ticho a jiné protivy. A vůbec vše, co jest, má prý jakési poznání. [Zl. A 46 z Theofrasta]

Zenon.

Aristoteles říká, že Zenon vynalezl dialektiku.

[Zl. A 1 z Diogena]

Sokrates . . . dal prý znovu přechísti první předpoklad prvního důkazu, a když byl přečten, pravil: „Jak to myslíš, Zenone, je-li jsoucn mnoho, že si musí být i podobna i nepodobna a to že je nemožné, neboť ani nepodobné věci nemohou být podobny, ani podobné věci nepodobny . . .?“

[Platon, Parmenides 127E]

Ve svém spise obsahujícím četné důkazy dovozuje po každé, že ten, kdo uznává mnohost, mluví věci sobě odporující. Tak jeden je důkaz, kde dovozuje, že je-li jsoucn mnoho, jsou zároveň i veliká i malá, tak veliká, že jsou nekonečně veliká, a tak malá, že nemají vůbec žádnou velikost.² Přitom pak dokazuje, že nemá-li co ani velikost, ani tloušťku, ani

¹ V starém věku se většinou věřilo, že i samec i samice vypouštějí símě.

² Děлил patrně veličinu v nekonečně veliký počet nekonečně malých částek.

hmotu, nemůže to vůbec být. „Neboť,“ říká, „kdyby to přistouplilo k jiné věci, nikterak by ji to nezvětšilo, vždyť není-li žádná velikost a přistouplí-li k něčemu, nemůže toto nijak získati na velikosti a nebyl by takto žádný přírůstek. A jestliže se věc při ubírání nezmenší a při přidávání nezvětší, je patrné, že ani přidané, ani ubrané nebylo ničím.“ A toto neříká Zenon, aby vyvrátil jedno, nýbrž tvrdí, že každá z mnohých, ba nesčíslných věcí má velikost — nesčíslných, ježto pro dělitečnost do nekonečna je před tím, co bereme, vždy něco jiného. Dokazuje to, když byl před tím dovedl, že nic nemá velikost, poněvadž každá z mnohých věcí je s sebou totožná a jedna.

[Zl. B 2 ze Simplikia]

Nekonečnost co do velikosti pak dokázal dříve stejným postupem. Dokázav totiž napřed, že by jsoucn nebylo, kdyby nemělo velikosti, vyvozuje: jestliže pak jest, musí mít každé jsoucn nějakou velikost i tloušťku a jedno jsoucn musí být vzdáleno od druhého. A stejně se to má s tím jsoucнем, které je před oním: i to bude mít velikost a něco bude před ním. A toto lze říci jednou a říkati stále, neboť žádné takové jsoucn z toho nebude nejzazší a žádné nebude beze vztahu k jinému. Tak je-li jsoucn mnoho, je nutné, aby byla zároveň i malá i veliká, tak malá, že nemají velikosti, a tak veliká, že jsou nekonečná.

[Zl. B 1 ze Simplikia]

Když Zenon ukazuje, že je-li mnohé, je zároveň omezeno i neomezeno, píše doslovně toto: „Je-li jsoucn mnoho, je nutno, aby jich bylo tolik, kolik jich jest, ani více ani méně. A je-li jich tolik, kolik jich jest, byla by počtem omezena. — Je-li jich mnoho, jsou počtem neomezena, neboť vždy je mezi jsoucнем něco jiného a mezi tím je zase jiné, a tak jsou počtem neomezena.“ A tak ukázal dělením nekonečnost co do počtu.

[Zl. B 3 ze Simplikia]

Zenon se pokoušel dokázati, že nemůže být v jsoucnu mnohost. Jestliže totiž, říká, jest mnohost, je nutno — ježto se mnohost skládá z více jednotek —, aby bylo více jednotek, z nichž se skládá mnohost. Ukážeme-li tedy, že je nemožno, aby bylo více jednotek, je zjevno, že nemůže být mnohost,

ježto je z jednotek. A je-li nemožno, aby byla mnohost, a je-li nutno, aby bylo buď jedno nebo mnohost, a nemůže-li být mnohost, zbývá, že jest jedno. [Zl. A 21 z Filopona]

Jak vypráví Eudemos, pokoušel se Zenon . . . dokázati, že jsoucno nemůže být mnohostí, poněvadž v jsoucnu není jednoho a mnohost je množství jednotek. [Zl. A 21 ze Simplikia]

Zenon prý říkal, že vyložil-li mu někdo, co jest jedno, bude on moci říci, co jest jsoucno.

[Zl. A 16 z Eudema u Simplikia]

Zenonův důkaz . . . je-li prostor, v čem bude? Vždyť vše, co jest, je v něčem, a co je v něčem, je též v prostoru. Bude tedy prostor v prostoru a to jde do nekonečna. Není tedy prostoru. [Simplikios k Aristotelově Fysice, 562, 3n. Diels]

Zenon vyvrací pohyb pravě: „Pohybující se nepohybuje se ani na tom místě, kde jest, ani na tom, kde není.“

[Zl. B 4 z Diogena]

Čtyři jsou Zenonovy důkazy o pohybu, které působí obtíže těm, kdo je chtějí vyvracet. První je, že není pohybu, ježto to, co se pohybuje, musí dojíti dříve do poloviny cesty, než dojde k cíli . . .

. . . nelze pak projít nekonečným počtem míst nebo se dotknouti nekonečného počtu míst v konečném čase.

[Zl. A 25 z Aristotela]

Druhý důkaz je t. ř. Achilles. Je to ten, že nejpomalejší tvor nemůže být v běhu nikdy dostižen nejrychlejším, neboť pronásledující musí dříve dojíti tam, odkud vyběhl prchající, takže pomalejší je nutně vždy o něco napřed.

[Zl. A 26 z Aristotela]

Třetí důkaz je . . . , že pohybující se šíp stojí . . .

. . . neboť je-li vše vždy v klidu nebo v pohybu, (je-li dále v klidu), cokoli je v stejném prostoru, a je-li konečně to, co se pohybuje, v jednom okamžiku (vždy v stejném prostoru), pak je letící šíp nepohnutý.¹ [Zl. A 27 z Aristotela]

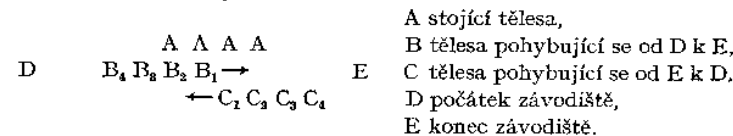
¹ Místo je asi porušeno, slova v závorkách jsou doplněna.

Čtvrtý důkaz je o tělesech, která se pohybují na závodní dráze v stejném počtu podél stejného počtu se stejnou rychlostí z opačných stran, jedna tělesa z konce závodního a druhá z prostředka; přitom, jak Zenon myslí, se stává, že se poloviční čas rovná dvojnásobnému . . . Budtež na př. stejná stojící tělesa A A, druhá pak B B, počínající od středu těles A a stejná počtem i velikostí s nimi, a třetí C C, počínající na konci, stejná s obojími počtem i velikostí a stejně rychlá jako B. Nuže stane se, že se první B dostane na konec závodního zároveň s prvním C, když se podél sebe pohybovala. Dále se stane, že tělesa C projdou podél všech B, ale B jen podél polovice A, takže čas je poloviční, neboť obojí je stejně dlouhý čas podél každého (t. j. C podél B a B podél A). Taktéž se stane, že tělesa B projdou podél všech C, neboť první C a první B bude zároveň na opačných koncích, při čemž se podle jeho slov pohybuje (první C) stejně dlouhý čas podél každého z B jako podél každého z A, ježto se obojí (t. j. B i C) pohybuje stejně dlouhý čas podél A.¹

[Zl. A 28 z Aristotela]

. . . důkaz, na který se dotazoval Zenon sofistů Protagora: „Pověz mi, Protagoro,“ řekl, „zda působí zvuk jedno prosné zrno, upadne-li, nebo jedna desetitisícina zrna?“ A když on řekl, že nepůsobí, tázal se: „Upadne-li měřice prosa, způsobí zvuk či ne?“ Když pak on řekl, že měřice způsobí, pravil Zenon: „Jak pak, není jakýsi poměr měřice prosa k jednomu zrnu a k desetitisícině jednoho?“ Když on uznal, že jest, pravil Zenon: „Jak pak, nebudou také tytéž vzájemné poměry zvuků? Neboť jako zvučící předměty, tak také zvuky.“

¹ Aristotelův vykladatel Alexandros to zobrazil takto:



Výklad místa je leckde sporný, ale základní myšlenka je jasná: stejná a stejně rychle se pohybující tělesa urazí v témž čase dráhu jednoduchou a dvojnásobnou.

Ježto je tomu tak, vydává-li zvuk měřice prosa, vydá jej též jedno prosné zrno i desítitiscina zrna.¹

[Zl. A 29 ze Simplikia]

Melissos.

Melissos píše takto: „Vždy bylo, co bylo, a vždy bude. Neboť jestliže vzniklo, pak nutně nic nebylo, než vzniklo, jestliže však dříve nic nebylo, pak by z něho nebylo nic vzniklo.

[Zl. B 1 ze Simplikia]

Jestliže tedy nevzniklo a jest, vždy bylo a vždy bude, pak nemá počátku ani konce, ale je neomezeno. Neboť kdyby bylo vzniklo, mělo by počátek — bylo by totiž někdy počalo vznikati — a mělo by konec — bylo by totiž někdy přestalo vznikati —; ježto se však ani nepočalo, ani neskončilo a vždy bylo i vždy bude, tedy nemá počátku ani konce, neboť není možno, aby bylo vždy to, co není naprosto.

[Zl. B 2 ze Simplikia]

Ale jako vždy jest, tak musí být vždy neomezeno co do velikosti.

[Zl. B 3 ze Simplikia]

Nic, co má počátek a konec, není věčné ani neomezené.

[Zl. B 4 ze Simplikia]

Kdyby bylo jsoucí neomezeno, bylo by jedním, neboť kdyby bylo dvojí, nemohlo by být neomezeno, nýbrž by obě navzájem hraničila.

[Zl. B 6 ze Simplikia]

Kdyby nebylo jsoucí jedním, bude hraničit s jiným.

[Zl. B 5 ze Simplikia]

Takto je tedy věčné, nekonečné, jedno a veskrze stejné. A nemůže zahynouti, ani se zvětšovati, ani měniti své uspořádání, ani nemá bolest, ani nemá zármutek, neboť kdyby trpělo něco z toho, nebylo by již jedním. Neboť mění-li se, pak nutně není jsoucí již zcela stejné, nýbrž hyne dřívější jsoucí a vznikne nejsoucí. Kdyby se tedy vesmír změnil v mnoha tisíce letůch o jediný vlas, zahyne v celém čase.

¹ Kdo uvedl Zenonův důkaz do tvaru rozmluvy, není známo.

Ale není též možné, aby jsoucí změnilo své uspořádání, neboť řád, který byl dříve, nehyne, a který není, nevznikne. Když pak ani nic nepřibude, ani nic nehyne, ani se nemění, jak by něco v jsoucím změnilo své uspořádání? Neboť kdyby se něco měnilo, změnilo by se ovšem uspořádání.

Ani nemá bolest, neboť majíc bolest nebylo by celé; věc mající bolest by totiž nemohla vždycky býti a nemá stejnou sílu jako zdravá věc. Nebylo by také veskrze stejné, kdyby mělo bolest; mělo by ji totiž, kdyby z něho něco odcházelo nebo k němu přistupovalo, a nebylo by tedy již veskrze stejné. A zdravé by vůbec nemohlo mít bolest, neboť by zdravé a jsoucí zahynulo a vzniklo by nejsoucí. A o zármutku je týž důkaz jako o bolesti.

Není také nic prázdného, neboť prázdné není ničím a nic věru nemůže býti. Jsoucí se také nehýbá, neboť nemůže nikam ustoupiti, nýbrž je plné. Kdyby bylo totiž prázdné, ustupovalo by do prázdná, ale ježto není prázdná, nemá kam by ustoupilo. Není také husté a řídké,¹ neboť řídké nemůže být tak plné, jako je husté, nýbrž řídké vzniká již prázdnější, než je husté. Takto je pak třeba rozeznati plné a neplné: obsahuje-li něco jinou věc nebo ji přijímá do sebe, není plné; neobsahuje-li nebo ji nepřijímá do sebe, je plné. Jsoucí musí být tedy plné, není-li prázdné; je-li však plné, nehýbá se.

[Zl. B 7 ze Simplikia]

Tento věru výklad je hlavním důkazem, že jsoucí jest jen jedno, avšak svědčí pro to i tyto důkazy: kdyby bylo mnoho věcí, musely by být takové, jako právě tvrdím, že jest jedno. Je-li totiž země, voda, vzduch, oheň, železo, zlato, živé a mrtvé, černé a bílé a ostatní věci, které pokládají lidé za pravdivé, jsou-li tedy tyto věci a my správně vidíme a slyšíme, pak má být každá věc taková, jakou se nám po prvé zdála, a nemá se převraceti ani měniti, nýbrž má být stále, jaká právě jest. Nuže tvrdíme, že správně vidíme, slyšíme i chápeme, ale zdá se nám, že se teplé ochlazuje a studené otepluje, tvrdé měkne a měkké tvrdne, že živočich umírá

¹ T. j. nemůže se stahovati a roztahovati.

a vzniká z neživého, že se to vše mění, že to, co bylo a co je nyní, si není nijak podobno, ale že se železo, ač je tvrdé, otírá prstem, setká-li se s ním, a stejně i zlato, kámen i vše jiné, cokoli se zdá zcela pevným, a že z vody vzniká země i kámen. Z toho plyne, že ani nevidíme, ani nepoznáváme jsoucí věci. To tedy spolu nesouhlasí: neboť tvrdíme, že je mnoho věčných věcí, majících svůj tvar i pevnost, a přece se nám zdá, že se všechno mění a převrací ze stavu, který po každé vidíme. Je tedy zřejmo, že jsme neviděli správně a že se nám nezdají správně ony věci mnohými, neboť by se nepřevracely, kdyby byly pravdivé, nýbrž by byla každá taková, jakou se zdála. Vždyť není nic silnějšího nad to, co je pravdivé. Převrátí-li se však, pak zaniklo jsoucí a vzniklo nejsoucí. Takto tedy, kdyby bylo mnoho věcí, byly by nutně takové, jaké je jedno. [Zl. B 8 ze Simplikia]

Jestliže tedy jsoucí jest, musí být jedno. A jsouc jedno, nesmí mít tělo, neboť kdyby mělo tloušťku, mělo by části a nebylo by již jedním. [Zl. B 9 ze Simplikia]

Je-li jsoucí rozděleno, hýbá se, ale kdyby se hýbalo, nebylo by již. [Zl. B 10 ze Simplikia]

Melissos říkal, že se nemá o bozích nic tvrdit, neboť není o nich žádného poznání. [Zl. A 1 z Diogena]

IX

EMPEKLES

Z básně „Očištění“.

Zdraví, přátelé, buďte vy, kteří bydlíte v městě při žlutém Akragantu a blízko u vyšehradu,¹ dbalí šlechetných skutků a neznalí špatnosti, cizím ctihodné útočiště! Já kráčím ne již jak člověk, nýbrž jak nesmrtelný bůh a u všech docházím počty, jak se to sluší, a zdobí mě kvetoucí věnce i stužky.

¹ Sicilské město Akragas (Girgenti) leželo na horském úbočí řekou stejného jména.

Kdykoli přijdu k mužům a ženám v kvetoucím městě, všude mi vzdávají počty a tisíce za mnou pak táhnou, chtějíce zvědět, kudy jde stezka k prospěchu; jedni žádají pro sebe věštby a druzí vyptávají se kvůli nemocem mnohým, by slyšeli záchranný výrok, těžkými bolestmi dlouho již jsouc mučení hrozně.

[Zl. B 112 z Diogena]

Avšak proč se tím obírám, jak bych cos velkého dělal, jestliže nad smrtelníky já vynikám přeubohými?

[Zl. B 113 ze Sexta]

Přátelé, dobře to vím, že pravda je v slovech těch skryta, která já vyřknu; velmi však obtížná stala se lidem pravda a působí strast to, když doráží na mysl víra.

[Zl. B 114 z Klementa]

Výrok Nutnosti je to a prastarý rozsudek bohů, věčný, kterýžto pevně byl zpečetěn přísahou mocnou: „Jestliže v poblouzení kdos údy své poskvrní vraždou, jestliže hověje sváru kdos vydá přísahu křivou z oněch démonů, kterým se dlouhého dostalo žití, po třicet tisíc let oni musí bloudit stranou od blažených a přitom se rodit průběhem času v rozličných smrtelných tvarech, jež střídají života cesty. Protože síla vzduchu¹ je nejprve do moře vhání, moře je na půdu země pak vyplije, země je vrhne do záře jasného slunce a ono zas do víru vzduchu. Tak je druh od druhu bere a všichni je v nelásce mají.“ Patřím k nim nyní i já, jsa od boha zahrán a bloudě, ježto jsem běsnému sváru kdys větil . . .

[Zl. B 115 z Hippolyta a j.]

Vždyť jsem byl kdysi již hochem a dívkou, keřem i ptákem, rybou též němou, z moře se skokem vymršťující.

[Zl. B 117 z Diogena a Hippolyta]

Z jaké počty jsem klesl a z jakého velkého blaha opustiv . . . mezi lidmi teď žiji.

[Zl. B 119 z Klementa a Plutarcha]

¹ Empedokles nazýval zpravidla vzduch etherem.

Do této klenuté přišli jsme jeskyně . . .

[Zl. B 120 z Porfyria]

Ze živých tvorů činí on mrtvé, stíádaje tvary.

[Zl. B 125 z Klementa]

Bohyně odívá duše v šat zcela podivný z masa.

[Zl. B 126 z Plutarcha a Porfyria]

. . . zemi kol člověka¹ . . .

[Zl. B 148 z Plutarcha]

Naříkal jsem a plakal, když spatřil jsem nezvyklé místo.²

[Zl. B 118 z Klementa]

. . . nevládné místo,

na kterém Vražda a Hněv i zástupy jiných všech Pohrom,
Nemoci vysušující a Hnití i Výtoky zhoubné
po louce Zkázy sem a tam bloudí, v temnotách skryty.³

[Zl. B 121 z Hieroklea]

Byla tam Země i Sluneční panna, hledící v dálku,
byla tam krvavá Půtka i Shoda se zrakem vážným,
byla tam také Krása i Ošklivost, Hbitost i Lenost,
dále Pravdivost milá a Nejasnost s černými vlasy,
Roditelka a Záhuba s ní, pak Spící a Bdicí,
Hybatelka i Rovnost a Vznešenost, zdobená věnci,
vedle ní Špína, Hlasná a Mlčící . . .

[Zl. B 122 a 123 z Plutarcha a Kornuta]

Běda, ubohé lidské ty plémě, nešťastné, běda,
neboť z takových svárů jste vzešli a z takových vzdechů!

[Zl. B 124 z Klementa]

Protože těžkými hříchy jste stále zmateni v duši,
nezbavíte již nikdy své srdce žalostných strastí.

[Zl. B 145 z Klementa]

Ze zvířat horským lvem se stane, na zemi spícím,
z listnatých stromů zas vavřinem⁴ . . .

[Zl. B 127 z Ailiana]

¹ O těle.

² O narození na zemi.

³ O zemi.

⁴ O převtělování.

Na konec potom budou z nich věštci, lékaři, pěvci,
rovněž i mocnými vládci se stanou pozemských lidí,
odtud vzejdou z nich bozi, poctami nade vše slavní:
s jinými nesmrtelnými se sdílejí o krb i o stůl,
nemají lidských strastí a zcela jsou nezničitelní.

[Zl. B 146 a 147 z Klementa]

Nade vše učený muž mezi oněmi přebýval lidmi,
který největší poklad si myšlenek získal a nadto
v rozličných, nadmíru moudrých dílech se výborně vyznal,
neboť kdykoli mysl svou veškerou zamířil někam,
snadno z všelikých věcí on každou viděti mohl,
v desíti životech svých a ještě v dvaceti k tomu.¹

[Zl. B 129 z Porfyria]

Nebyl jím bohem Ares a také ne bitevní Poplach,
nebyl jím bohem Zeus, ni Kronos, ni Poseidon mocný,
nybrž královna Kypris² . . .

Zbožnými sochami lidé tu bohyni usmířovali,
obrazy³ malovanými a mastmi překrásné vůně,
obětí čisté myrhy i kadidla libovonného,
lijíce přitom na zem též úlitbu žlutého medu.
Čistou⁴ však krví býků tu nebyl potřísněn oltář,
protože v očích lidí to největší poskvrnou bylo
vyrvati z těla život a jísti šlechtné údy.

[Zl. B 128 z Porfyria]

Charis⁵ má v nelásce tíživou Nutnost.

[Zl. B 116 z Plutarcha]

Všechna zvířata krotká i přítulná k člověku byla,
čtvernožci stejně jak ptáci, neb všude přátelství plálo.

[Zl. B 130 ze scholii Nikandrových]

¹ O Pythagorovi.

² Příjmení bohyně Afrodity podle ostrova Kypru, kde byla nejvíce ctěna.

³ Podle jiného výkladu: zvířaty.

⁴ Podle jiného čtení: strašnou.

⁵ Bohyně půvabu.

Neučíníte konec již vraždění zlořečenému?
Hleďte, jak navzájem krutě se drásáte s lhostejnou myslí!¹
[Zl. B 136 ze Sexta]

Vlastního syna, jenž změnil svou podobu, pozvedne otec
hloupý, zařízne, přitom se modlí; váhavě druzí
mají se k oběti toho, jenž nařká. Neslyší otec
křiku, zabije syna a vystrojí hostinu hroznou.
Stejně uchopí otce zas syn a děti svou matku,
vyrvou jim z těla život a jedí vlastní své maso.
[Zl. B 137 ze Sexta]

Vyčerpav mečem duši * . . . [Zl. B 138 z Aristotela]
Běda mi, nelítostný že den mě nezničil dřive,
nežli mi ke rtům přišla ta myšlenka na pokrm strašný!
[Zl. B 139 z Porfyria]

Neblazí, zcela neblazí, pryč ruce od bobů vzdalte!
[Zl. B 141 z Gellia a j.]
. . . vavřínu listí zcela se zdržet . . . [Zl. B 140 z Plutarcha]
Jeho pak nepřijme ani dům krytý bouřného Dia,
ani zas Hadův . . .
[Zl. B 142 z výkladu ke Kallimachovi na papyru]

Z pěti pramenů vodu ty vyřízni nezdolným kovem . . .
[Zl. B 143 z Theona Smyrenského]
. . . zprostit se hříchu . . . [Zl. B 144 z Plutarcha]
Avšak všemocný zákon se prostírá v šíři i v dáli
etherem širokovládným a jasem nesmírným vůkol.
[Zl. B 135 z Aristotela]

Z básně o přírodě.

Poslyš mě, Pausanio, ty bystrého Anchisa synu!
[Zl. B 1 z Diogena]

Těsné jsou nástroje, které jsou rozsety po lidských údech,
mnoho strastí též doráží na ně otupujících.
Lidé zmírají rychle, a za živa malou jen částku

¹ O pojídání masa zvířat, v nichž přebývají lidské duše.
² O usmrcení obětního zvířete.

života spatřivše, tak jako dým se do výše zvednou,
odletí pryč a o tom jen vědí, s čím setkal se každý
po různu bloudě, a přece se chlubí, že našli celek.
Nemožno věru lidem jej vidět neb slyšet neb myslí
pochopit. Ty však, který ses takto odloučil od nich,
dovíš se, arci ne více, než lidská moudrost se zvedne.
[Zl. B 2 ze Sexta]

Avšak šilenství jejich vy od mého jazyka, bozi,
odvráťte, z mých pak pobožných úst již svádějte čistý
pramen! Rovněž i tebe já vzývám, panenská Muso,
slavná ty, běloloktá, vůz k řízení snadný mi pošli
od Zbožnosti, s ním písně, jež lidé slyšeti smějí!
Tebe však, Pausanio, ať nesvedou lidských poct květy
k tomu, abys je sbíral a mluvil snad z drzosti více,
nežli se sluší, a chtěl pak na trůně moudrosti sedět!

Nuže nástrojem každým vše pozoruj, jak se to jeví:
nevěř zraku snad více, než vhodno je v poměru k sluchu,
ani sluch hlučný nestav ty výš než jazyka zřejmost,
víře v ostatní údy též nebraň, kdekoli cesta
k poznání vede, a tak vše pozoruj, jak se to jeví!
[Zl. B 3 ze Sexta]

Arci ničemní těm, kdo jsou lepší, neradi věří,
ty však, jak od naší Musy ti káže záruka pevná,
poznávej, až můj výklad se rozdělí do tvého nitra!
[Zl. B 4 z Klementa]

. . . tím, že bych spojoval s vrcholkem vrchol,
abych nekonal cestu slov jedinou. [Zl. B 24 z Plutarcha]
. . . vždyť přece to, co je třeba, i dvakrát sluší se říci.
[Zl. B 25 ze scholií Platonových]

Nejprve poslyš, které jsou čtyři kořeny všeho:
zářivý Zeus¹ a Hera,² jež přináší život, a Hades,³
konečně Nestis,⁴ svými jež slzami prameny živí.
[Zl. B 6 z Aetia a Sexta]

. . . nezrozené⁵ . . . [Zl. B 7 z Hesychia]

¹ T. j. oheň. ² T. j. vzduch. ³ T. j. země. ⁴ T. j. voda; Nestis
byla sicilská bohyně. ⁵ O živlech.

Dvojí ti vyložím věc: hned vyroste z mnohého jedno,
 aby samotné bylo, a hned se zas rozpadne v mnohé.
 Dvojí je věcí smrtelných vznik i úpadek dvojí:
 jeden spojením všeho se tvoří a zaniká zase,
 druhý, když vyrostl, opět se rozletí rozpadem všeho.
 Toto střídání stálé se nikdy nemůže skončit:
 jednou veškery věci se Láskou spojují v jedno,
 po druhé zase všechno to rozdělí nenávist Sváru.
 Takovým způsobem, pokud se rodí z mnohého jedno,
 pokud z jednoho rozpadlého zas vychází mnohé,
 potud vznikají věci a život nemají stálý;
 pokud však v střídání svém se nikdy nezastavují,
 potud v okruhu bytí jsou vždycky nepohnutelné.

Nuže poslyš má slova, neb učením sílí ti mysl!
 Jak jsem již dříve pravil, když vytkl jsem výkladů účel,
 dvojí ti povím já věc: hned vyroste z mnohého jedno,
 aby samotné bylo, a hned se zas rozpadne v mnohé:
 ohně, vodu i zemi a vzduchu nesmírnou výší;
 od nich je oddělen záhubný Svár, jenž všude je stejný,
 v nich však přebývá Láska, jež stejná je na dél i na šíř.
 Pohlédni na ni svou myslí a neseď s užaslym zrakem!
 O Lásce všichni vědí, že v lidské údy je rostlá,
 lidé jí milostně cítí a svorné konají činy,
 Afroditou ji zvu a jindy Radostí zase.
 Ale že mezi živly se otáčí, nepoznal žádný
 smrtelník. Ty však poslyš teď neklamnou cestu mé řeči!
 Všechny ty živly jsou sobě rovny i stejného stáří,
 avšak každý z nich jiný má úřad i povahu jinou,
 střídavě také vlády se zmocňují v oběhu času.
 Mimo ně nevzniká nic a nic také nemůže přestat,
 vždyť kdyby hynuly stále, již dávno bylo by po nich.
 Čím by se zvětšil vesmír a odkud by mohlo to přijít?
 Jak pak by mohl on zhynout, když bez oněch živlů nic není?
 Nikoliv, ony jen jsou a vzájemně obíhající
 stanou se tím a zas oním a přece jsou veskrze stejné.

[Zl. B 17 ze Simplikia a j.]

Na hmotě lidských údů je možno to nejlépe vidět:
 jednou se veškery údy, jež lidské dostaly tělo,
 Láskou spojují v jedno, když život raší a kvete,
 po druhé zlými Sváry jsou od sebe roztrhovány,
 oddělené pak bloudí a po jednom na břehu žití.
 U keřů je tomu stejně i u ryb bydlících v moři,
 stejně i u horských zvířat a u perutnatých ptáků.

[Zl. B 20 ze Simplikia]

. . . přilnavou Lásku . . . [Zl. B 19 z Plutarcha]

Tak jako dřívě bylo, tak bude a nikdy, jak myslím,
 nebude zbaven dvojí té síly¹ nesmírný život.

[Zl. B 16 z Hippolyta]

Jiného cosi ti povím, že u žádné smrtelné věci
 není rození, není též konce v záhubné smrti,
 nýbrž je míšení jen a vzájemné střídání věcí
 smíšených, avšak lidé to rozením nazývají zvykli.

[Zl. B 8 z Plutarcha]

. . . smrt mstící . . . [Zl. B 10 z Plutarcha]

Kdykoli v člověku smísí se živly a na světlo vyjdou
 anebo v divoké zvěři neb v keřích anebo v ptácích,
 tehdy říkají lidé, že vznikly věci, a zase,
 když se rozloučí živly, tu mluví o zhoubné smrti;
 nejmenují to správně, než sám tak ze zvyku mluvím.

[Zl. B 9 z Plutarcha]

Pošetilci, neb věru těch myšlenky daleko nejdou,
 kteří se kojí vírou, že vzniká, co nebylo dřívě,
 nebo zas o něčem myslí, že zcela hyne a zmírá.

[Zl. B 11 z Plutarcha]

Není přec možné, aby cos vzniklo z toho, co není,
 stejně je neslýchaný a nemožný jsoucího zánik,
 neb ono bude vždy tam, kde někdo je umístil jednou.

[Zl. B 12 z Pseudoaristotelova spisu O Melissovi]

Ve vesmíru ni prázdna, ni přebytku nenajdeš nikde.

[Zl. B 13 z Aetia a z Pseudoaristotelova uv. sp.]

¹ T. j. Lásky a Sváru.

Vesmír nemá přec prázdna, nuž odkud by něco tam přišlo?

[Zl. B 14 z Pseudoaristotelova uv. sp.]

Nižádný moudrý člověk by takto nemyslíl v duši:
pokud zde lidé žijí — co životem jmenují oni —,
po tuto dobu jen jsou a snášejí špatné i dobré,
ale než vznikli a když se zas rozpadli, nejsou již ničím.

[Zl. B 15 z Plutarcha]

Nuže pozoruj slov mých dřívějších tohoto svědka,
chybí-li podobě živlů snad něco v minulé řeči!
Pozoruj slunce, jež všude je teplé a na pohled bílé,
dále to nesmrtelné, co smáčí teplo a záře,¹
potom dešťovou vláhu, jež všude je temná a chladná,
konečně tuhé a pevné ze země vzházejí věci.
Ve Sváru všechno toto se tvarem různí a dělí,
avšak v Lásce se sejde a po sobě vzájemně touží.
Z toho pochází všechno, co jest i co bude:
vyrostli z toho stromy i muži, jakož i ženy,
dále čtvernožci, ptáci i ryby, jež ve vodě žijí,
boží též dlouhověcí a počtami nade vše slavní.

Tyto jen kořeny jsou a vzájemně obíhajíce
mají vždy podobu jinou, neb tolik se míšením mění.

[Zl. B 21 ze Simplikia]

Tak jako obětní dary když malíři malují pestře,
mužové, kteří svou vlohou jsou dobře umění znalí,
když tito rukama svýma se uchopí rozličných barev,
smísí je v souladu — od jedněch víc a od druhých méně—,
tvoří pak obrazy, které jsou podobny veškerým věcem,
robíce takto stromy a muže, jakož i ženy,
dále čtvernožce, ptáky a ryby, jež ve vodě žijí,
bohy též dlouhověké a počtami nade vše slavné:
tak ať nezmáhá mysl tvou klam, že odjinud² vzešel
pramen smrtelných věcí, jež v nesmírném počtu se jeví.
Nikoli, přesně to věz, vždyť od boha³ slovo jsi slyšel.

[Zl. B 23 ze Simplikia]

¹ T. j. vzduch.

² Nežli ze čtyř živlů.

³ T. j. od Musy.

Neboť ty kořeny — slunce a země, obloha, moře —
všechny spojeny svorně jsou se všemi částkami svými,
kolik jich na zemi vyrostlo, když tam zahrnány byly.
Právě tak, cokoli více se hodí k míšení, všechno
navzájem vyrovnala a spojila bohyně Lásky.
Naproti tomu prudce se potírá to, co se liší
od sebe nejvíce rodem a smísí i vtištěným tvarem;
je to neschopné spolu se pojit a velice bédné
z podnětu Sváru, jelikož on je původcem toho.

[Zl. B 22 ze Simplikia]

Střídavě kořeny vlády se zmocňují v oběhu kruhu,
do sebe zanikají a rostou zas v střídání sudby,
neboť ony jen jsou a vzájemně obíhajíce
lidmi se stávají, jakož i plemeny rozličných zvířat.
Jednou kořeny Láskou se spojují v jednotný útvar,
po druhé zase všechno to rozdělí nenávisť Sváru,
jakmile srostlé v jedno to zcela podlehe opět.
Takovým způsobem, pokud se rodí z mnohého jedno,
pokud z jednoho rozpadlého zas vychází mnohé,
potud vznikají věci a život nemají stálý;
pokud však v střídání svém se nikdy nezastavují,
potud v okruhu bytí jsou vždycky nepohnutelné.

[Zl. B 26 ze Simplikia]

Rychlé tam údy Slunce se nedají rozeznat nijak,
ani ne síla huňatá¹ Země, ani ne Moře:
takto okrouhlý Sfairos² je vnořen v úkrytu pevném
Harmonie³ a pyšní se okolní osamělostí.

[Zl. B 27 z Plutarcha a Simplikia]

Vždyť přece ani od zad mu neroste dvojitá větev,
nemá též nohou, ni hbitých kolen, ni plodného údu,
nýbrž měl kulový tvar a odevšad roven byl sobě.

[Zl. B 29 z Hippolyta a j.]

¹ T. j. na prsou zarostlá.

² Obměnou ze *sfaira* 'koule'.

³ Lásky.

Ve Sfaira údech nezuří spor ani neblahý zápas.

[Zl. B 27a z Plutarcha]

Avšak on odevšad roven je sobě i bez hranic zcela
okrouhlý Sfairos a pyšní se okolní osamělostí.

[Zl. B 28 ze Stobaia]

Když se však Svár již zmohl a vyrostl ve Sfaira údech,
když také dostoupil poct, neb dovršovala se doba,
která jim¹ střídavě byla kdys určena přísahou mocnou . . .

[Zl. B 30 z Aristotela a Simplikia]

. . . protože údy boží se všechny postupně trásly.

[Zl. B 31 ze Simplikia]

Když potom ještě více se utkával s démonem démon,²
údy spadaly v jedno, jak právě se naskytl každý,
ale zároveň s tím pak vzniklo též jiného mnoho.

[Zl. B 59 ze Simplikia]

Mnoho ze země vyrostlo hlav, jež bez krku byly,
nahé se toulaly paže, jež byly zbaveny plecí,
oči samotné bloudily, kterým zas chyběla čela.

[Zl. B 57 ze Simplikia a j.]

. . . ojedinelé pak bloudily údy . . . [Zl. B 58 ze Simplikia]

. . . matonohá a mnohoruká . . . [Zl. B 60 z Plutarcha]

Tvorové s dvojí tváří a s dvojí hrudí tu vznikli,
dále potomci krav s hlavou lidskou a potomci lidí
s hlavou zas kraví, jakož i tvorové smíšení zčásti
z mužů, zčásti pak z žen a mající pohlaví stinné.

[Zl. B 61 z Ailiana a j.]

Avšak já ještě jednou se vrátím na cestu zpěvů,
kterou jsem vyložil dříve, a z výkladu vyvedu výklad:
sotvaže sestoupil Svár až v nejnižší hlubinu smřšti,
kdežto Láska se octla zas uprostřed onoho víru,
tu se v ní všechno to spojí, by stalo se jediným, ne však
naráz, neb dobrovolně se scházejí odevšad prvky.

¹ Lásce a Sváru.

² Láska a Svár.

Z jejich smíšení vzešly pak tisíce smrtelných rodů,
přece však mezi tím, co se mísilo, zůstalo mnoho
nesmíšeného, co Svár ještě zdržoval, který se vznášel.
Neboť neustoupil on řádně na okraj kruhu,
nýbrž zčásti tam zůstal a zčásti odešel z údů;
přítom o kolik vždycky on odběhl, o tolik právě
postoupilo vždy vlídné a věčné úsilí Lásky.
V zápětí změněním cesty, co přivyklo nesmrtelnosti,
smrtelným stalo se ihned a z čistého smíšené vzniklo.
Z jejich smíšení vzešly pak tisíce smrtelných rodů,
mající rozličné podoby; div je to na pohled velký.

[Zl. B 35 ze Simplikia a j.]

Mezitím co se ty scházely, Svár se na okraj stavěl.

[Zl. B 36 ze Stobaia]

Jako když šťávou fíku se mléko srazí a spoutá . . .

[Zl. B 33 z Plutarcha]

Spojí-li mouku vodou . . .

[Zl. B 34 z Aristotela]

Nuže já vyložím tobě ty nejstarší počátky všeho,¹
z kterých na světlo vyšlo, co nyní vidíme všechno:
země, vlnami dmoucí se moře, vzduch také vlhký,
jakož i Titán ether, jenž svírá celý kruh vůkol.

[Zl. B 38 z Klementa]

Zvětšuje země svůj tvar a vzduch se zvětšuje vzduchem.

[Zl. B 37 z Aristotela]

Jsou-li bez konce hlubiny země i rozsáhlý ether,
jak to naplano prošlo již jazykem mnohých a bylo
vyřčeno ústy těch lidí, kdo z vesmíru viděli málo . . .

[Zl. B 39 z Aristotela]

Slunce nemělo ještě svou dráhu stálou a přesnou,
nebylo rozhraním jitra a večera, nešlo též kolem,
ročními dobami věnčíc svou dráhu plnými plodů,
plnými květů; zemi se dalo příkoří . . . [Zl. B 154 z Plutarcha]

. . . s ostrými střelami Slunce i laskavá Luna . . .

[Zl. B 40 z Plutarcha]

¹ Konec verše porušen.

V sebe je shloučeno Slunce a po velké obloze kráčí.

[Zl. B 41 z Apollodora u Macrobia]

Na Olymp nebázlivou svou tvář paprsky vrhá.¹

[Zl. B 44 z Plutarcha]

Velký a široký měsíce kruh když zasáhlo slunce,
hned se vrátilo zpět, by v běhu dostihlo nebe.

[Zl. B 43 z Filona v arménském překladu]

. . . zakryl paprsky slunce,
zatím co kráčelo nad ním, a ze země zatemnil tolik,
jakou právě měl šíří měsíc ten jiskrnooký.

[Zl. B 42 z Plutarcha]

Okrouhlé cizí světlo se otáčí okolo země.²

[Zl. B 45 z Achillea k Aratovi]

Neboť se měsíc na svatý kruh vždy vladařův dívá.³

[Zl. B 47 z „Anecdota Bekkeri“]

Tak jako hlavice kola se otáčí⁴ . . . [Zl. B 46 z Plutarcha]

Země pak působí noc, když se pod světlo sluneční staví.

[Zl. B 48 z Plutarcha]

. . . noci opuštěné a slepé . . . [Zl. B 49 z Plutarcha]

Iris přináší z moře vítr neb veliký liják. [Zl. B 50 z Tzetza]

. . . rychle pak vzhůru oheň . . . [Zl. B 51 z Herodiana]

Pod zemí mnoho ohňů též hoří . . . [Zl. B 52 z Prokla]

Do země vnikal vzduch zas dlouhými kořeny svými.

[Zl. B 54 z Aristotela]

Neboť náhodou takto vzduch běžel, jindy zas jinak.

[Zl. B 53 z Aristotela]

. . . moře, jež potem je země . . . [Zl. B 55 z Aristotela]

Nárazem slunečních paprsků sůl se srazila pevně.

[Zl. B 56 z Hefaistiona]

¹ O slunci.

^{2, 4} O měsíci.

³ Na slunce.

V kadlubech krásně vypuklých vzala pak půvabná Země
z rukou zářící Nestidy dva díly z osmi a čtyři
od Hefaista; z toho hned bílé povstaly kosti,
které Harmonia svým lepem spojila krásně.

[Zl. B 96 ze Simplikia]

Jakmile Země kotvy své spustila v přístavu Lásky,
v poměru zhruba stejném se ihned setkala s nimi,
s Hefaistem i s vláhou a s jasně zářícím vzduchem,
ledaže o málo větší snad byla neb o něco menší;
z toho se zrodila krev a rozličné druhy těž masa.

[Zl. B 98 ze Simplikia a j.]

Nuže poslouchej nyní, jak oheň, jenž vylučoval se,
noční výhonky nebohých žen a nebohých mužů
vyvedl — neboť není můj výklad bez cíle, není
neznalý. Nejprve hrubé jen tvary ze země rostly,
v obojím mající podíl jak ve vodě, tak také v teple.
Do výše poslal je oheň, jenž přál si k stejnému¹ přijít;
neměly ještě hlas ani líbeznou podobu údů,
neměly ani pohlaví, které je vlastní všem lidem.

[Zl. B 62 ze Simplikia]

Chybí-li ještě snad něco tvé důvěře ve věci tyto,
jak to že míšením vody a země a vzduchu a slunce
povstalo tolik tvarů i barev v pozemských věcech,
kolik jich nyní vyrostlo, když je tak sloučila Láska . . .

[Zl. B 71 ze Simplikia]

. . . jak pak veliké stromy a v moři žijící ryby . . .

[Zl. B 72 z Athenaia]

Tak jako tehdy Kypris, když zemí smočila vláhou,
rychlému ohni dala ji zpevnit, o její tvary
pečující . . .

[Zl. B 73 ze Simplikia]

Ty věci, které uvnitř jsou pevné, zevně však řídké,
v dlaních když Kypridy tuťo si získaly povahu chabou . . .

[Zl. B 75 ze Simplikia]

¹ K nebeskému ohni.

Takto především velký strom olivy vajíčka snáší.
[Zl. B 79 z Aristotela a j.]

Stromy se stálým listím a stálými plody tam rostou,
pro vhodné ovzduší po celý rok nesou ovoce hojně.¹
[Zl. B 77 a 78 z Theofrasta a Plutarcha]

Proč pak tak pozdě dozrává marhan² a proč je tak hojná
v jablce šťáva . . . [Zl. B 80 z Plutarcha]

Vínem pak voda z kůry se stává, jež zkysala v dřevě.
[Zl. B 81 z Plutarcha a j.]

Na těžkých skořápkách vidíš to u zvířat bydlících v moři,
zejména u mořských mlžů a u želvy s kamennou kůží;
můžeš tam spatřit zemi, jak nejvýše na kůži leží.
[Zl. B 76 z Plutarcha]

. . . přivádí plémě nezpěvné ryb, jež jsou nadměru plodné.
[Zl. B 74 z Plutarcha]

Totéž jsou vlasy a listy i ptáků přehusté peří,
jakož i šupiny, které se rodí na silných údech.
[Zl. B 82 z Aristotela]

. . . zato však ježkům
na zádech ostny tvrdé se ježí a ostré jak šípy.
[Zl. B 83 z Plutarcha]

Rozdělena je podstata údů: jedna část v mužském
semeni . . . [Zl. B 63 z Aristotela]

Na něho přichází touha, již pohledem vzpomínka budí.³
[Zl. B 64 z Plutarcha]

. . . rozštěpený luh Afroditin⁴ . . .
[Zl. B 66 z Euripidových scholií]

Semena v čistý se rozlila klín; když sejdou se s chladnem,
stanou se ženami . . . [Zl. B 65 z Aristotela]

¹ Týká se asi stromů zelených po celý rok, jako palmy a vavřínu;
někteří vztahují tyto verše na zlatý věk a kladou je do „Očištění“.

² Granatové jablko.

³ Poslední slovo je porušeno.

⁴ T. j. luno.

Neboť v teplejší části své země zrodila samce;
proto jsou muži černí a mají pevnější údy,
taktéž jsou zarostlejší. [Zl. B 67 z Galena]

Osmého měsíce v desátém dni se krev v mlezivo změní.
[Zl. B 68 z Aristotela]

Neúnavné pak oči z nich zrodila bohyně Lásky.
[Zl. B 86 ze Simplikia]

Milostnými tak nehty je¹ stvořila bohyně Lásky.
[Zl. B 87 ze Simplikia]

V dlaních když Kypridy oči se po prvé pojily v celek . . .
[Zl. B 95 ze Simplikia]

Plameni laskavému se málo jen dostalo země.²
[Zl. B 85 ze Simplikia]

Jako když někdo hodlá ven vyjít a na zimní noc si
uchystá světlo, září to jasně žhoucího ohně,
zapálí svítilnu, která je chrání před všemi větry,
tu ona rozptýlí snadno dech větrů vanoucích zevšad,
světlo však vyskočí ven, neb daleko jemnější bývá,
na cestu paprsky svými pak svítí neúnavnými:
stejně tak tehdy v blány byl uzavřen pradávny oheň,
jakož i v závoje jemné a za zornic se skrýval.
Oněmi závoji vedly skrz naskrz průduchy krásné,
které zadržovaly sic vodu rozlitou kolem,
oheň však pouštěly ven, neb daleko jemnější bývá.³
[Zl. B 84 z Aristotela]

. . . z obou však vzniká jediný pohled⁴ . . .
[Zl. B 88 z Aristotela a j.]

Černá barva, jež na dně je řeky, ze stínů vzniká,
rovněž v jeskyních dutých je možno barvu tu vidět.
[Zl. B 94 z Plutarcha v latinském překladu]

. . . zvonec⁵ . . . masitá větve . . . [Zl. B 99 z Theofrasta]

¹⁻⁴ O očích.

⁵ Podle jiného výkladu: trubka; o uchu.

Takovým způsobem vzniká pak u všech vdech a zas výdech: u všech na vnějšku těl jsou rozpjaty trubice z masa, mající nemnoho krve, a tam, kde se trubice ústí, povrch kůže je těsnými brázdami provrtán veskrz, takže je uvnitř ukryta krev, ale vzduchu je cesta ražena průduchy. Kdykoli krev se odvalí odtud, ihned šumící vzduch se přižene přívalem prudkým; když však vskočí krev zpátky, tu vzduch zas vyvane všečen. Stejně jako když dívka si s měděnou násoskou¹ hraje: jakmile přiloží k slíčné své ruce jejího hrdla ústí a celou ji vnoří pak do jemné, stříbřité vody, nevstoupí žádná vláhá v tu nádobu — neboť jí brání tíže vzduchu, jenž ze vnitřku padá v otvory těsné —, až zase dívka hustý proud vzduchu uvolní; tehdy s odchodem vzduchu vnikne tam vody příslušná míra. Stejně je tomu i tehdy, když zabírá násosky spodek voda a lidskou kůží je ucpáno ústí i hrdlo: z vnějšku do nitra žene se vzduch a zdržuje vláhá u brány šumného síta,² neb hladinou vody ona vládne, až ona pustí zas ruku a opačným směrem než dříve s příchodem vzduchu vyjde hned vody příslušná míra. Stejně je tomu i s jemnou krví, jež řine se údy: jakmile spěchajíc zpátky se vžene do nitra, ihned v prudkém přívalu vzdušný proud tam sestoupí za ní; když se však krev zase vrátí, tu stejný proud výdechem vyjde.

[Zl. B 100 z Aristotela]

Úlomky zvířecích údů pes hledá nozdrami svými, kolik jich nechalo z noh svých zvíře na jemné trávě.

[Zl. B 101 z Plutarcha a j.]

Všemu se dostalo takto i dechu i zápachu stejně.

[Zl. B 102 z Theofrasta]

Poznav, že od všeho výtoky jsou, co na světě vzniklo . . .

[Zl. B 89 z Plutarcha]

¹ Řecká násoska (*klepsydra*) byla kovová nádoba, opatřená nahore hrdlem s úzkým otvorem, které bylo možno zavřítí palcem, a na dně provrtaná jako síto.

² Podle jiného čtení: vchodu.

Sladké tak chytalo sladké a hořké k hořkému spělo,
na trpké vstoupilo trpké a horké na horkém jelo.

[Zl. B 90 z Plutarcha a j.]

S vínem pak voda spíše se druží, nechce však nikdy
spojit se s olejem.

[Zl. B 91 z Alexandra]

. . . jako měď smíšená s cínem¹ . . .

[Zl. 92 z Aristotela]

S modravým plátnem mísí se paprsek jasného červce.

[Zl. B 93 z Plutarcha]

Zemí vidíme zemi a vodou vidíme vodu,
vzduchem zas božský vzduch a ohněm ničivý oheň,
lásku vidíme láskou a svár zas žalostným svárem.

[Zl. B 109 z Aristotela]

. . . neboť z kořenů těchto je svorně spojeno všechno,
těmito lidé myslí a radost mají i smutek.

[Zl. B 107 z Theofrasta]

. . . vždyť podle stavu těla přec rozumnost člověku roste.

[Zl. B 106 z Aristotela]

Takto již z vůle Sudby je všechno nadáno myslí.

[Zl. B 103 ze Simplikia]

. . . pokud nejdříve věci se při pádu setkaly právě.²

[Zl. B 104 ze Simplikia]

V proudech krve, jež vstříc nám skáče, přebývá srdce
tam, kde je myšlení, jak to u lidí zpravidla sluje,
neboť u lidí krev kolem srdce je myšlením jejich.

[Zl. B 105 z Porfyria]

Do jaké míry lidé se mění, do té jim ve snu
přichází myšlení jiné.

[Zl. B 108 z Aristotela a j.]

Bylo-li dřív ti již milé, by kvůli někomu z lidí,
nesmrtelná ty Muso, můj záměr prošel tvou myslí,
nuže mně modlícímu se znovu zas, Kalliopeio,
pomocí přispěj, chci-li teď o bozích dobrou řeč počít!³

[Zl. B 131 z Hippolyta]

¹ O páření koně a mezka.

² Asi o vzniku myslí.

³ Tento i tři následující zlomky se kladou někdy do „Očištění“.

Blažen je ten, kdo poklad si získal myšlenek božských,
ubohý je však ten, kdo má o bozích temný jen dohad.

[Zl. B 132 z Klementa]

Nelze však božstvo přiblížit očím, by v dosahu bylo,
ani rukama nelze je uchopit, kudy přec hlavní
cesta přemluvy lidem vždy vede do jejich mysli.

[Zl. B 133 z Klementa]

Vždyť přece údy nejsou mu¹ lidskou zdobeny hlavou,
vždyť přece ani od zad mu neroste dvojitá větev,
nemá též nohou, ni hbitých kolen, ni temného údu,
nýbrž je jedině svatou a zcela nadlidskou myslí,
která myšlenkou rychlou se řítí po celém světě.

[Zl. B 134 z Ammonia]

Vložíš-li tato má slova v svou pevnou mysl a vlídně,
s čistým úsilím po všechen čas na ně hleděti budeš,
nejenom po celý život tě budou provázet všechna,
nýbrž získáš i mnoho z nich jiného, jelikož sama
vrůstají do nitra člověka tak, jak je povaha jeho.
Pakli po jiných věcech ty zatoužíš, jaké jsou lidem
obvyklé, nesčíslné a ubohé, otupující,
tu tebe ihned slova ta opustí v oběhu času,
protože touží, aby se vrátila k vlastnímu rodu,
neboť to věz, že všechno má rozum a v myšlení podíl!

[Zl. B 110 z Hippolyta a j.]

Dovíš se o všech lécích, jež chrání před zlem i stářím,
protože jenom tobě já všechno to splnití hodlám.
Sílu nezdolných větrů též zadržíš, které se prudce
na zemi řítí a dechem svým všechno osení ničí,
ale budeš-li chtít, zas v náhradu přivedeš vánky.
Z temného deště sucho ty učiníš, které by lidem
prospěšné bylo, a jindy zas učiníš z letního sucha
přívai živící stromy, jenž ze vzduchu vytékat bude.
Ano, vyvedeš z Hadu též sílu mrtvého muže.

[Zl. B 111 z Diogena a j.]

¹ Božstvu.

... v mlčící mysli skryj mlčky!

[Zl. B 5 z Plutarcha, podle čtení Bignonova]

Empedokles uznává čtyři živly ... ty stále trvají a ne-
vznikají, nýbrž ve větším nebo menším množství se slučují
a rozlučují v jednotu a z jednoty. [Zl. A 28 z Aristotela]

Empedokles říká, že se věci střídavě pohybují a jsou opět
v klidu; pohybují se, kdykoli činí Láska z množství jednotu
nebo Svár z jednoty množství, a jsou v klidu v dobách mezi
tím. [Aristoteles, Fys. VIII 1]

Empedokles se domníval, že přirozenost složených těl
vzniká z neměnných čtyř živlů, při čemž se ony prvky tak
navzájem smísí, jako by někdo jemně rozetřel, rozmělnil
v prášek a smísil rez, měděnou rudu, zinkovou rudu a skalici,
takže by z nich nemohl vzítí do ruky jedno bez druhého.

[Zl. A 34 z Galena]

Empedokles praví, že Láska a Svár nabývají střídavě
moci, že Láska všechno sjednocuje, tím ničí svět Sváru a tvoří
z něho Sfairis, Svár pak znovu živly rozlučuje a tvoří tento
svět. [Zl. A 52 ze Simplikia]

Podle Empedoklea tvůrcem a původcem vzniku všech
věcí je zhoubný Svár a původkyní odchodu věcí ze světa,
jejich přeměny a navrácení do jednoty je Láska.

[Zl. B 16 z Hippolyta]

Empedokles praví, že se z prvního smíšení živlů vyloučil
vzduch a rozlil se kolem dokola. Po vzduchu vyběhl oheň
a nemaje jiného místa běží nahoru pod pahorek obklopující
vzduch (t. j. oblohu). Kolem země se pak otáčejí dvě polokoule,
jedna veskrze z ohně, druhá smíšená z ohně a z mála vzduchu;
Empedokles ji pokládá za noc. Počátek pohybu pak vznikl
tím, že někde nastal shluk návaem ohně. Slunce svou přiro-
zeností není oheň, nýbrž odraz, podobný odrazu na vodě.
O měsíci říká, že se sám utvořil ze vzduchu, jenž byl uchvá-
cen ohněm. Vzduch se tu srazil, jako se srážejí ledové kroupy.
Světlo má měsíc od slunce.

[Zl. A 30 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Empedokles učí, že obloha je pevná hmota ze vzduchu sraženého ohněm v led. [Zl. A 51 z Aetia]

Empedokles učí, že nad výšku od země k obloze, t. j. nad vzdálenost od nás do výše, vyniká rozsah země do šíře, ježto obloha je tím směrem roztaženější a svět je rozložen podobně jako vejce. [Zl. A 50 z Aetia]

Druzí, jako Empedokles, říkají, že pohyb oblohy, který se děje v kruhu a je rychlejší, brání pohybu země tak, jako je tomu s vodou v pohárech, neboť i ta, ač se při otáčení poháru často dostane pod dno kovové nádoby, přece nevyteče dolů, třeba od přírody tak teče . . . [Zl. A 67 z Aristotela]

Empedokles pravil, že světlo je vytékající látka, že se dostává ze svítícího tělesa nejprve do prostoru mezi zemí a oblohou, pak přichází k nám, ale my nepozorujeme takový pohyb světla pro jeho rychlost. [Zl. A 57 z Filopona]

Empedokles praví, že před živočichy vyrostly ze země stromy, dříve než se kolem rozestřelo slunce a než se rozrůznily den a noc. Pro souměrnost smíšení obsahují stromy podíl mužského i ženského živlu. Rostou tím, že jsou zvedány teplem v zemi, takže jsou částí země, tak jako zárodky v bříše jsou zárodky dělohy. Plody pak jsou přebytkem vody a ohně v rostlinách. Které stromy mají nedostatečnou vlhkost, pozbývají listů, když v létě vlhkost vysychá; ty však, které mají více vlhkosti, zůstávají zelené, jako je tomu u vavřínu, olivy a palmy. [Zl. A 70 z Aetia]

Empedokles učí, že se rodí maso ze čtyř živlů smíšených v stejném poměru: svaly z ohně a země smíšených s dvojnásobnou mírou vody, nehty se rodí živočichům ze svalů ochlazených na povrchu stykem se vzduchem a kosti se rodí ze dvou dílů vody a země a čtyř dílů ohně, při čemž se mísí tyto části uvnitř země. Pot a slza vznikají tím, že se krev zřeďuje a zředěním roztéká. [Zl. A 78 z Aetia]

Které části těla se tak navzájem spojily, že se mohly uchovat, z těch se stali živočichové a udrželi se, ježto si jejich části navzájem vypomáhaly, takže zuby rozřezávaly a roz-

měňovaly potravu, žaludek ji trávil a játra ji měnila v krev. A lidská hlava sešedši se s lidským tělem působí, že se uchovává celek, nehodí se však k volskému tělu a hyne, neboť části, které se nesešly v náležitém poměru, zhynuly.

[Zl. B 61 ze Simplikia]

Empedokles pravil, že mají živočichové mnohé zvláštnosti, ježto se to tak přihodilo při jejich vzniku, na př. mají takovou (zahnutou) páteř, jelikož se náhodou zlomila při ohnutí živočicha. [Zl. B 97 z Aristotela]

Druhy všech zvířat se rozlišily podle povahy jejich směsi: jedna zvířata mají zvláštní sklon k vodě, druhá, mající více ohnivého živlu, vzlétla do vzduchu, těžší se obrátila k zemi a ta, která mají souměrnou směs, přivykla všem místům.¹

[Zl. A 72 z Aetia]

Když se rodilo ze země lidské pokolení, trval pro pomalou cestu slunce tak dlouho den, jako je nyní doba desíti měsíců, a později trval den tak dlouho, jako je nyní doba sedmi měsíců. A proto se rodí děti i v desátém i v sedmém měsíci, ježto tehdy o to pečovala příroda, aby zárodek vyrostl v tom jediném dni, v kterém se zrodil. [Zl. A 75 z Aetia]

Samci a samice vznikají působením tepla a chladna; proto se vypráví, že první samci vznikli ze země hlavně na východě a na jihu a samice na severu. [Zl. A 81 z Aetia]

První vdechnutí prvního živočicha vzniklo, když odcházela vlhkost ze zárodku a na vyprázdněné místo vnikal do otevřených cév vnější vzduch. Když potom vrozené teplo, usilujíc dostat se ven, vytlačovalo vzduch, nastal výdech, a když se teplo znovu vrátilo a tak umožnilo návrat vzduchu, nastal zase vdech. [Zl. A 74 z Aetia]

Některým (na př. Empedokleovi) se zdá, že každá věc trpí změny tím, že to, co na ni působí naposled a rozhodně, vniká do ní jakýmsi průduchy. Říkají též, že takovým způsobem vidíme, slyšíme a máme i ostatní vjemy a že se vidí skrze vzduch, vodu a průhledné věci proto, poněvadž mají

¹ Poslední slova jsou porušena.

průduchy neviditelné sice pro svou nepatrnost, ale husté a v řadě a průhlednější věci jich mají více.

[Zl. A 87 z Aristotela]

Empedokles praví, že vnímáme tím, že jsou předměty přizpůsobeny průduchům každého smyslu. Proto také nemohou smysly navzájem souditi o svých předmětech, ježto průduchy jedněch jsou jaksí příliš široké a druhých příliš úzké pro vnímaný předmět, takže jedny předměty snadno procházejí, aniž se dotknou průduchů, a druhé nemohou vůbec vstoupiti.

Pokouší se též vyložití o zraku, jaký asi jest, a říká, že jeho nitro je oheň a jeho vnějšek je voda,¹ země a vzduch; jimi prochází oheň, ježto je řídký, tak jako světlo ve svítilnách. Průduchy pro oheň a pro vodu běží střídavě a skrze průduchy ohně poznáváme bílé věci, skrze průduchy vody pak černé, neboť se k sobě navzájem hodí. A barvy přicházejí ke zraku výtoky . . .

Slyšení pak vzniká z vnějších² zvuků, kdykoli totiž vzduch, pohnutý hlasem, zvučí uvnitř uší. Neboť sluch, jež nazývá masitou větví, je jakoby zvonem³ stejných⁴ zvuků: je-li uveden v pohyb, mrští vzduchem na pevné části⁵ ucha a způsobí zvuk.

Čichání vzniká vděchováním. Proto čichají nejvíce ti, kdo mají nejprudší pohyby dýchací. Největší zápach vytéká z jemných a lehkých látek. O chuti a hmatu nevymezuje jednotlivě, ani jak ani čím se děje, kromě toho, co je společné všemu, že se vnímání děje přizpůsobením průduchům. Libost pak máme z podobnosti (věcí našemu tělu) jak v částech, tak v jejich smíšení a nelibost z opaku.

Stejně vykládá i o myšlení a o nevědomosti, neboť myšlení se děje podobností a nevědomost nepodobností, takže

¹ Toto slovo chybí v rukopisech, ale je třeba je vložit.

² Někteří opravují: vnitřních (t. j. v uchu).

³ Podle jiného výkladu: trubka.

⁴ Čtení (*isón*) je asi porušeno.

⁵ Podle jiného čtení a výkladu: je-li vzduch uveden v pohyb, udeří na . . .

myšlení je totéž nebo podobné jako vnímání . . . Proto se myslí nejvíce krví, neboť v ní jsou ze všech částí těla nejvíce živly smíšeny. Ti tedy, u nichž jsou smíšeny stejné nebo podobné živly, nepřilíš vzdálené od sebe a ani příliš malé, ani příliš veliké, ti jsou nejrozumnější a nejbystřejší ve vnímání. Obdobně pak ti, kdo jsou jim nejbližší, a u kterých je to obráceně, ti jsou nejnerozumnější. Ti, jejichž živly jsou rozloženy slabě a řídce, jsou tupí a pomalí; ti, u nichž jsou rozloženy hustě a drobně rozdělené, takoví se prudce ženou a chápou se mnoha věcí, ale máloco vykonají pro prudký pohyb krve. Ti pak, u nichž je střední směs jen v jedné části těla, jsou v tom směru schopní; proto jsou jedni dobrými řečníky a druhí umělci, ježto ti mají onu směs v rukou a oni v jazyce. A podobně je tomu i s ostatními schopnostmi.

[Zl. A 86 z Theofrasta]

Empedokles vykládal, že barva je to, co se hodí k průduchům zraku, a že jsou čtyři barvy, tolik, kolik je živlů: bílá, černá, červená a žlutá.

[Zl. A 92 z Aetia]

Smrt vzniká rozloučením ohnivého, vzdušného, vodního a zemského živlu, z kterých byl člověk sloučen; proto je smrt společná tělu i duši. Spánek pak vzniká odloučením ohnivého živlu.

[Zl. A 85 z Aetia]

Empedokles prý řekl: „Akragantští hýří, jako by měli zítra zemřít, domy si však stavějí, jako by měli žít věčně.“

[Zl. A 1 z Diogena]

Tomu, kdo říkal: „Nemohu nalézt nikoho moudrého,“ odvětil Empedokles: „Toť se rozumí, vždyť ten, kdo hledá moudrého, musí být nejprve sám moudrý.“

[Zl. A 20 z Pařížské sbírky gnom]

ANAXAGORAS A JEHO ŽÁCI

Anaxagoras.

Dohromady byly všechny věci, nekonečné i co do množství i co do malosti, neboť i malost byla nekonečná. A když bylo všechno dohromady, nebylo nic zřetelné pro malost, neboť všechno zabíral vzduch a ether, oba dva nekonečné; jsouť největší ve vesmíru jak co množství, tak co do velikosti.

[Zl. B 1 ze Simplikia]

Vždyť vzduch i ether se odlučují od obklopující mnohosti a toto obklopující je nekonečné co do množství.

[Zl. B 2 ze Simplikia]

Neboť ani u malého není nic nejmenší, nýbrž vždy je něco menšího, ježto jsoucí nemůže nebýti.¹ Ale také nad veliké je vždy něco většího a to je rovné malému co do množství; sama o sobě je pak každá věc i veliká i malá.

[Zl. B 3 ze Simplikia]

O vznikání a zanikání mluví Řekové nesprávně, neboť žádná věc nevzniká a nezaniká, nýbrž ze jsoucích věcí se směšuje a rozlučuje. A tak by správně nazývali vznikání směšováním a zanikání rozlučováním.

[Zl. B 17 ze Simplikia]

V každé věci je obsažena část každé věci kromě ducha, v některých je však též duch.

[Zl. B 11 ze Simplikia]

Ostatní věci mají podíl ve všem, avšak duch je nekonečný, samovládny a není smíšen s žádnou věcí, nýbrž je sám o sobě. Neboť kdyby nebyl o sobě a byl by smíšen s něčím jiným, měl by podíl ve všech věcech, i kdyby byl smíšen jen s některou, neboť v každé věci je obsažena část každé věci, jak jsem dříve řekl. A přimíšené věci by mu bránily, že by nad ničím nevládl tak, jako je-li sám o sobě. Jeť nejjemnější ze všech věcí a nejčistší, má o všem všechno poznání a má největší sílu. A co má duši, i větší i menší bytosti, nade

¹ T. j. přestat být (postupným dělením v menší a menší části).

všemi vládne duch. Duch také ovládl všechno otáčení, takže vůbec otáčení vzniklo. A nejprve se počalo otáčení na malém místě, pak se více šíří a bude se šířit ještě více. A co se mísí, co se odlučuje a co se rozlučuje, vše poznal duch. A jaké mělo vše býti i jaké bylo, co nyní již není, a cokoliv je nyní a jaké to bude, všechno duch uspořádal i toto otáčení, kterým se nyní otáčejí hvězdy, slunce, měsíc i odlučující se vzduch a ether. A právě tímto otáčením bylo způsobeno odlučování: odlučuje se od řídkého husté, od chladného teplé, od temného světlé a od vlhkého suché. A je mnoho částí mnoha věcí, ale úplně se nic neodlučuje ani od sebe nerozlučuje kromě ducha. Všechn duch pak je sobě podobný, i větší i menší, jiného však nic není ničemu podobno, nýbrž čeho je v něčem nejvíce, to, jsouc nejzjevnější, je a bude jednotlivou věcí.

[Zl. B 12 ze Simplikia]

A jakmile počal duch hýbati věcmi, odlučoval se ode všeho, co se hýbalo, a čím duch pohnul, vše to se rozloučilo. Když pak se věci hýbaly a rozlučovaly, působilo otáčení ještě mnohem větší rozlučování.

[Zl. B 13 ze Simplikia]

Duch pak, který je věčně, je jistě i nyní tam, kde je vše ostatní, v obklopujícím množství a v tom, co se vylučováním připojilo i co se odloučilo.

[Zl. B 14 ze Simplikia]

... takže množství odlučovaného nelze znát ani úvahou, ani činem (t. j. zkoušením).

[Zl. B 7 ze Simplikia]

Je-li tomu tak, třeba se domnívat, že je obsaženo ve všem spojujícím se mnoho rozmanitého a semena všech věcí, mající rozmanité tvary, barvy i chuti. A že spojením vznikli také lidé i ostatní tvorové mající duši, že lidé mají obydlená města i obdělávaná pole, jako je to u nás, že mají slunce, měsíc i ostatní hvězdy, jako je to u nás, a že jim země rodí mnoho rozmanitého, z čeho oni snášejí nejužitečnější do přibytku a pak užívají.¹ Toto tedy pravím o odlučování, že nejen u nás nastalo odlučování, nýbrž i jinde.

¹ Je sporné, vztahuje-li se to na jiné světy, než je náš, či na vzdálené kraje naší země.

Avšak dříve než se to odloučilo, zatím co byly všechny věci pohromadě, nebyla zřetelná ani žádná barva, neboť tomu bránilo smíšení všech věcí, vlhka a sucha, tepla a chladna, světla a tmy, a bylo v tom též mnoho země i semena nesčíslná počtem a navzájem nijak se nepodobající. Vždyť ani z ostatních věcí se nepodobá žádná druhé. Je-li tomu tak, třeba se domnívati, že jsou ve vesmíru obsaženy všechny věci.

[Zl. B 4 ze Simplikia]

. . . když se tyto věci takto otáčejí a odlučují působením síly a rychlosti. Sílu pak působí rychlost a jejich rychlost se nepodobá co do rychlosti žádné z věcí nyní jsoucích u lidí, nýbrž je to zcela mnohonásobná rychlost.

[Zl. B 9 ze Simplikia]

Neboť jak by mohl vzniknout z nevlasu vlas a maso z nemasa?

[Zl. B 10 ze scholii k Řehoři Naz.]

Když se to takto rozloučilo, je nutno uznati, že všeho není o nic méně ani více — neboť není možno, aby bylo více než všechno —, ale že je všeho stále stejně.

[Zl. B 5 ze Simplikia]

A ježto je stejně dílů velikého i malého, je i tak ve všem všechno a není možná odloučenost, nýbrž všechno má podíl ve všem. A ježto nemůže být nejmenší věc, nemůže se oddělití ani osamostatnití, nýbrž jako na počátku, tak i nyní musí být vše dohromady. Ve všem pak je mnoho věcí a je stejné množství vylučovaného ve větších i v menších věcech.

[Zl. B 6 ze Simplikia]

Nejsou od sebe odloučeny věci v jednom světě ani ufaty sekerou, ani teplo od chladna, ani chladno od tepla.

[Zl. B 8 ze Simplikia]

Husté, vlhké, chladné a temné ustoupilo sem, kde je nyní (t. j. na zemi), řídké, teplé, suché (a světlé¹) postoupilo dále do etheru.

[Zl. B 15 ze Simplikia]

¹ Doplněno.

Z těchto odlučujících se věcí se sráží země, neboť z mraků se odlučuje voda, z vody země, ze země se pak chladnem srážejí kameny a ty vystupují více ven než voda.

[Zl. B 16 ze Simplikia]

Slunce vkládá do měsíce jas.

[Zl. B 18 z Plutarcha]

Pro jejich (t. j. smyslů) slabost nejsme s to, abychom rozsoudili pravdu.

[Zl. B 21 ze Sexta]

Viděním nezjevného je zjevné,¹ jak pravi Anaxagoras, kterého proto chválí Demokritos.

[Zl. B 21a ze Sexta]

. . . užíváme vlastní zkušenosti, paměti, znalosti i umění podle slov Anaxagorových a těžíme tak ze zvířat.

[Zl. B 21b z Plutarcha]

Anaxagoras říká, že z toho, co se děje, nic se neděje osudem, nýbrž že je to prázdné jméno.

[Zl. A 66 z Alexandra]

Anaxagoras praví, že se nekonečno samo podpírá, a to proto, že je v sobě samém, neboť nic jiného je neobklopuje, takže kde něco je, tam je to od přírody.

[Zl. A 50 z Aristotela]

Anaxagoras pokládá za prvky stejnorodé (vl. stejnodílné) věci, jako kost, maso, míchu a z ostatního to, čeho část má stejné jméno s celkem.

[Zl. A 46 z Aristotela]

. . . vzduch a oheň pokládá za směsi těchto i všech ostatních semen, neboť jeden i druhý je spojen ze všech neviditelných, stejnorodých věcí. Proto z nich také všechno vzniká; oheň a cther nazývá totiž Anaxagoras stejně.

[Zl. A 43 z Aristotela]

Anaxagoras praví, že při rozlučování nekonečna směřují k sobě příbuzné věci, a cokoli bylo ve vesmíru zlato, stává se zlatem, cokoli země, zemí; podobně i každá z ostatních věcí, ježto nevznikají, nýbrž byly již dříve. [Zl. A 41 ze Simplikia]

(Anaxagoras říkal, že) jsou v témže semeni vlasy, nehty, žíly i tepny, svaly i kosti, že jsou neviditelné pro nepatrnost

¹ T. j. nezjevné poznáváme ze zjevného.

částí, ale za růstu se pozvolna rozlučují . . . Hlásal to nejen o tělech, nýbrž i o barvách, že je totiž v bílém černé a bílé v černém. A totéž tvrdil o vahách; domníval se, že je k těžkému přimíšeno lehké a k tomu zas ono.

[Zl. B 10 ze scholií k Řehoři Naz.]

Proti tomu, že je sníh bílý, namítal Anaxagoras, že je sníh sraženou vodou, voda je černá a sníh je tedy černý.

[Zl. A 97 ze Sexta]

Podle Anaxagory požíváme jednoduchou a stejnorodou potravu, chléb a vodu, a z ní se živí vlas, žíla, tepna, maso, svaly, kosti i ostatní části. Proto je třeba uznávat, že jsou v požívané potravě všechny věci a že vše roste z těchto věcí. V oné potravě jsou tedy částky tvořící krev, svaly, kosti i ostatní, ale tyto části lze poznat jen rozumem.

[Zl. A 46 z Aetia]

Anaxagoras praví zcela důsledně, že z potraviny přistupuje maso k masu.

[Aristoteles, De gen. an. I 18]

Snažíce se dokázati (Anaxagoras a j.), že není prázdna . . . , dovozují, že vzduch je něco, a to tím způsobem, že stlačují měchy a ukazují, jak vzduch je silný, a zachycují jej do násosek.

[Zl. A 68 z Aristotela]

Anaxagoras psal v žaláři o kvadratuře kruhu.

[Zl. A 38 z Plutarcha]

Anaxagoras pravil . . . , že země má plochý tvar a vznášejí se pro svou velikost i proto, že není žádného prázdna a že vzduch, jsa velmi silný, nese vznášející se zemi. Pokud se týče vlhkosti na zemi, vzniklo moře jednak z vod na zemi, jejichž vypařením se usadila slaná voda, jednak ze stékajících řek. Řeky pocházejí jednak z dešťů, jednak z vod v zemi, neboť je dutá a má vodu v svých dutinách. Nil pak stoupá v létě, ježto do něho stékají vody ze sněhu na severu.¹ Slunce, měsíc a všechny hvězdy jsou rozžhavené kameny uchvácené otáčením etheru. Pod hvězdami se spolu se sluncem a měsícem otáčejí jakási tělesa nám neviditelná. Teplu hvězd ne-

¹ Toto slovo je snad porušeno.

cítíme pro jejich velikou vzdálenost od země a nejsou tak teplé jako slunce, ježto zaujímají chladnější končinu. Měsíc je pod sluncem blíže k nám. Slunce přesahuje svou velikostí Peloponnes. Měsíc nemá vlastního světla, nýbrž je má od slunce. Dráha hvězd jde pod zemí. Zatmění měsíce nastává, když se země a někdy též tělesa pod měsícem postaví v cestu, a zatmění slunce nastává za novoluní, když se postaví v cestu měsíc. Slunce i měsíc se obracejí na své dráze, ježto jsou zpět zaháněny vzduchem, ale měsíc se častěji obrací, ježto nemůže přemoci chladný vzduch . . . Říkal, že měsíc má ráz země a že má na sobě roviny i rokliny. Mléčná dráha je odrazem světla hvězd, které nejsou ozářeny sluncem.¹ Létavice vznikají pohybem pólu jako odskakující jiskry. Větry vznikají tím, že slunce zředeuje vzduch a jeho rozpálené částky vystupují k pólu a jsou zas unášeny zpět. Hromy a blesky vznikají teplem padajícím do mraků. Zemětřesení vzniká tím, že hoření vzduch padá do vzduchu pod zemí, neboť hýbá-li se ten, otřásá se též země jím nesená. Živočichové povstali původně ve víhku, potom pak jedni z druhých; samci vznikají, když se vyloučí sítě z pravé strany samcovy a ulpí na pravé straně dělohy, samice pak vznikají naopak. [Zl. A 42 z Hippolyta]

Proč se lépe slyší v noci než ve dne? Zdaž proto, jak říká Anaxagoras, že ve dne syčí a hlučí vzduch oteplovaný sluncem, kdežto v noci je klidný, poněvadž přestalo teplo?

[Zl. A 74 z Pseudoaristotelových Problémů]

Anaxagoras pravil, že jsou na měsíci přibytky . . . Hvězdy se původně pohybovaly jakoby po klenbě, takže se vždy objevoval pól nad temcnem země, později se však naklonil.

[Zl. A 1 z Diogena]

Anaxagoras a Demokritos říkají, že jsou vlasatice společným objevením oběžnic, kdykoli se zdá, že se při přiblížení spolu dotýkají.

[Zl. A 81 z Aristotela]

Některým (t. j. Anaxagorovi) se zdá příčinou krupobití to, že je zahrán mrak do hoření končiny, která je chladnější,

¹ Jejich světlo není ztlumeno slunečním světlem.

poněvadž tam přestávají odrazy slunečních paprsků od země; voda v mraku, která tam přijde, mrzne. [Zl. A 85 z Aristotela]

Anaxagoras učí, že duha je odrazem sluneční záře od hustého mraku a že stojí vždy naproti nebeskému tělesu, které ji odráží. [Zl. A 86 z Aetia]

(Podle Anaxagory a Metrodora) voda, jež prosakuje zemi a ji omývá, stává se slanou, jelikož má země v sobě takové šťávy; dokazovali to tím, že se kope v zemi sůl a ledek a že jsou porůznu v zemi ostré šťávy. [Zl. A 90 z Alexandra]

Anaxagoras říká, že vzduch obsahuje semena všeho a že ta, jsou-li snesena do vody, rodí rostliny. [Zl. A 117 z Theofrasta]

Anaxagoras . . . praví, že se rostliny pohybují touhou, že také cítí, rmoutí se a radují . . . Za důkaz dával padání listů. [Zl. A 117 z Pseudoaristotela, De plantis]

Anaxagoras učil, že živočichové vznikli ze semen padajících s oblohy na zemi. [Zl. A 113 z Irenaea]

Anaxagoras soudí, že se v zárodku tvoří nejprve mozek, odkud vycházejí všechny smysly. [Zl. A 108 z Censorina]

Anaxagoras říká, že vzniká hlas tím, že dech narazí na zhuštěný vzduch a že se odrazem vrací až k sluchu; stejně vzniká i t. ř. ozvěna. [Zl. A 106 z Aetia]

Anaxagoras učí, že se vnímání děje opakem, neboť stejně nepůsobí na stejné, a pokouší se probrati jednotlivé smysly. Nuže vidíme obrazem předmětu v zornici a obraz se nevytváří v tom, co má stejnou barvu, nýbrž v tom, co má různou. U většiny živočichů nastává tato různost barvy za dne, u některých však v noci; proto tehdy vidí jasně. Celkem však bývá noc spíše stejné barvy s očima než den. Obraz vzniká ve dne i proto, že světlo přispívá k vytvoření obrazu a že se silná barva vždy více obráží v druhé (slabší).

Stejným způsobem rozlišuje předměty hmat a chuť, neboť co je stejně teplé nebo stejně chladné, ani nezahřívá, ani neochlazuje, přiblíží-li se k něčemu, a sladké i kyselé nepozná-

váme jím samým, nýbrž teplým poznáváme chladné, slaným pitné a kyselým sladké vždy podle toho, čeho máme málo, neboť všechno, jak říká, je v nás. Právě tak čicháme i slyšíme: čicháme spolu s vdechováním a slyšíme tím, že zvuk proniká až do mozku, neboť kost, která jej objímá, je dutá a do ní vpadá zvuk.

Každé vnímání je bolestné; souhlasí to, jak se zdá, s předpokladem, neboť vše nepodobné působí při doteku strast. Je to patrné při dlouhém trvání a příliš silných vjemech, neboť jasné barvy a příliš silné zvuky působí bolest a nemůžeme dlouho vydržeti při týchž dojmech.

Větší živočichové více vnímají a v celku je vnímání úměrné velikosti. Neboť kteří živočichové mají velké, čisté a jasné oči, vidí velké předměty a z dálky, a kteří mají malé, naopak. A podobně je to se sluchem: velcí živočichové slyší silné zvuky a z dálky — slabší zvuky jim unikají — a malí slyší slabé zvuky a z blízka. Podobně je to s čichem, neboť jemný vzduch více páchne, ježto vzduch páchne, otepluje-li se a zřeďuje-li se. A dýchá-li velký živočich, vdechuje s řídkým vzduchem těžký vzduch, ale malý živočich jen řídký; proto velcí živočichové více čichají. Jeť zápach patrný spíše z blízka než z dálky, ježto je z blízka hustší, a rozptýlí-li se, je slabý. Zhruba řečeno, velcí živočichové nevnímají řídký vzduch¹ a malí hustý. [Zl. A 92 z Theofrasta]

Za důkaz nespolehlivosti smyslů dává Anaxagoras pozvolnou změnu barev: kdybychom vzali dvě barvy, černou a bílou, a pak odlévali po kapkách z jedné do druhé, nebude moci zrak rozeznati povlovné změny, ač jsou vzhledem k přírodě skutečné. [Zl. B 21 ze Sexta]

Anaxagoras říká, že je člověk ze všech živočichů nejrozumnější, ježto má ruce. [Zl. A 102 z Aristotela]

Anaxagoras učí, že spánek vzniká únavou z tělesné činnosti, neboť je stavem tělesným, ne duševním, a že oddělení duše je její smrtí. [Zl. A 103 z Aetia]

¹ Některé opravují: zápach.

Anaxagoras hlásal asi první . . . , že Homérovy básně jednájí o ctnosti a spravedlnosti. [Zl. A 1 z Diogena]

Anaxagoras prý říkal, že cílem života je pozorování a z něho vznikající svoboda. [Zl. A 29 z Klementa]

Komusi tážícímu se, proč by člověk spíše zvolil naroditi se než se nenaroditi, prý odpověděl: „Proto, aby spatřil oblohu a pořádek v celém světě.“ [Zl. A 30 z Aristotela]

Anaxagoras říkal, že je dvojí učení smrti, čas před narozením a spánek. [Zl. A 34 ze Stobaia]

Člověku, který se rmoutil, že umírá v cizině, pravil: „Odevšad je stejný sestup do podsvětí.“ [Zl. A 1 z Diogena]

Řekl prý o svém odsouzení: „I o nich (soudcích) i o mně vynesla příroda již dávno rozsudek. [Zl. A 1 z Diogena]

Když mu kdosi oznámil, že mu zemřel syn, odpověděl zcela klidně: „Věděl jsem, že jsem zplodil smrtelného.“ [Zl. A 33 z Galena]

Archelaos.

Archelaos . . . uznával smíšení hmoty podobně jako Anaxagoras a taktéž i počátky. Učil však, že je v duchu od začátku jakási směs. Počátkem pohybu je to, že se od sebe odlučuje teplé a chladné; teplé se hýbá, kdežto chladné je v klidu. Voda taje, teče do středu a tam jsouc rozpálena stává se vzduchem a zemí; z nich onen stoupá do výše a tato zůstává dole. Proto je tedy země v klidu a vznikla; leží pak uprostřed, ježto není takřka žádnou částí vesmíru.¹ Nad vesmírem vládne vzduch vytvořený rozpálením a z jeho prvotního rozžhavení pochází podstata nebeských těles; z nich je největší slunce, druhý je měsíc a z ostatních jsou některá větší a některá menší. Dále říká, že se obloha naklonila a tak způsobilo slunce na zemi světlo, učinilo vzduch průhledným a vysušilo zemi. Neboť země byla z počátku jezerem, ježto byla kol dokola vysoká a uprostřed vydutá. A za důkaz vy-

¹ Pro svou nepatrnost.

dutosti uvádí, že slunce nevychází a nezapadá najednou pro všechny, což by musilo být, kdyby byla země plochá.

Co se týče živočichů, říká, že se země nejprve zahřívala v dolní části, kde se mísilo teplo a chladno, že se tam objevovali jak mnozí jiní živočichové, tak lidé a že všichni žili stejným způsobem, rodice se z bahna; žili krátký čas a teprve později nastalo vzájemné plození. Lidé se odlišili od ostatních tvorů a vytvořili si vládcce, zákony, umění i j. Říká také, že vzniká duch stejně ve všech živočiších, neboť každý z živočichů užívá ducha, jeden pomaleji, druhý rychleji.

[Zl. A 4 z Hippolyta]

Archelaos pravil . . . , že spravedlivé a ničemné není od přírody, nýbrž podle dohody . . . První řekl, že hlas vzniká úderem vzduchu. [Zl. A 1 z Diogena]

Metrodoros.

Metrodoros ve spise o Homérovi převáděl vše na alegorii. [Zl. 3 z Tatiana]

Metrodoros nazval ether obrazně Agamemnonem. [Zl. 4 z Hesychia]

. . . Agamemnona pokládal za ether, Achillea za slunce, Helenu za zemi, Alexandra (Parida) za vzduch, Hektora za měsíc a ostatní byli prý podobně nazváni. A z bohů je Demeter játra, Dionysos slezina a Apollon žluč.

[Zl. 4 z Filodema]

XI

HIPPON A DIOGENES

Hippon.

Vyprávějí, že Hippon pokládal za počátek prostě vlhko bez předsnějšího vymezení. [Zl. A 6 z Alexandra]

Hippon pravil, že počátky jsou chladno, t. j. voda, a teplo, t. j. oheň. A oheň, plozený vodou, přemohl sílu plc-

dící vody a vytvořil vesmír. Duši pak nazývá někdy mozkem, jindy vodou, neboť i símě, jež se nám ukazuje, je z vlhka, a ze semene, jak praví, vzniká duše. [Zl. A 3 z Hippolyta]

Všechna pitná voda je z moře, neboť studně, z kterých pijeme, nejsou hlubší než moře; jen tak by nebyla voda z moře, nýbrž odněkud jinud. Nuže moře je hlubší než ostatní vody, a co je tedy nad mořem, vše je z něho.

[Zl. B 1 ze scholií Homérových]

Hippon . . . se domnívá, že je v nás zvláštní vlhkost, již vnímáme a již žijeme. Kdykoliv je tedy taková vlhkost v náležitém stavu, je živočich zdrav, kdykoli však vlhkost vyschne, nevnímá živočich a hyne. Proto jsou starci suší a nevnímají, ježto jsou bez vlhkosti, a podobně nevnímá pata, ježto nemá vlhkosti . . . V jiné pak knize praví, že se jmenovaná vlhkost mění nadbytkem tepla i nadbytkem chladna a tak působí nemoci; mění se, jak říká, buď do většího vlhka nebo do většího sucha nebo do větší hustoty nebo do větší řídkosti nebo do něčeho jiného. [Zl. A 11 z Menona]

Diogenes.

Tento je počátek jeho spisu: „Kdo začíná jakýkoli výklad, je třeba podle mého zdání, aby podával nesporné východiště a aby mluvil prostě i důstojně.“ [Zl. B 1 z Diogena]

Ve spise „O přírodě“ . . . píše hned po úvodě toto: „Zdá se mi pak, abych vše řekl, že se všechny věci mění z téhož a jsou totéž. A je to na bílé dni: kdyby to, co je nyní na tomto světě — země, voda, vzduch, oheň i ostatní, co se jeví v tomto světě —, kdyby z toho bylo něco jiné než druhé, a to jiné svou vlastní přirozeností, a kdyby se mnohonásobně neměnilo a nejinačilo jsouc týmž, pak by to se ani nemohlo nikterak navzájem mísiti, ani by nemohl vzniknouti jednomu z druhého prospěch nebo škoda; nemohla by také ze země vyrůst rostlina a nemohl by vzniknouti živočich, kdyby se to tak nespojovalo, že je to totéž. Ale všechny tyto věci se mění z téhož, stávají se brzy tím, brzy oním a vracejí se do téhož.“

[Zl. B 2 ze Simplikia]

Potom . . . říká: „Nebylo by možné, aby byla pralátka bez účasti mysli tak rozdělena, že by měla pravou míru všeho: zimy, léta, noci, dne, deštů, větrů i pohody. A chce-li kdo uvažovati i o ostatním, shledal by, že je to uspořádáno pokud možno nejkrásněji.“ [Zl. B 3 ze Simplikia]

Praví taktó: „Vedle toho jsou tu i tyto rozhodné důkazy: lidé i ostatní živočichové žijí ze vzduchu dýchajícíe jež a to je jim i duší i myslí, jak bude jasně ukázáno v tomto spise, a jsou-li toho zbaveni, umírají a opouští je mysl.“

[Zl. B 4 ze Simplikia]

Potom o něco dále dovozuje jasně: „A zdá se mi, že to, co má mysl, je vzduch, jak to lidé nazývají, a že tím jsou všichni řízeni a že to všemi vládne. Neboť právě to, jak se mi zdá, je bůh, ke všemu to přichází, vše spravuje a ve všem je to obsaženo. A není nic, co v tom nemá podílu, nemá ho však stejnou měrou jedno jako druhé, nýbrž je mnoho způsobů i samého vzduchu i myslí, neboť vzduch je mnohotvárný, teplejší i chladnější, suší i vlhčí, stálejší i prudčeji pohyblivý a je v něm i mnoho jiných nesčetných obměn chuti i barvy. A duše všech živočichů je tatáž, totiž vzduch, teplejší než vzduch, ve kterém jsme, avšak mnohem chladnější než vzduch u slunce. Není však stejné toto teplo u žádného z živočichů, ani ne navzájem u lidí, nýbrž se liší, arci ne mnoho, nýbrž tak, že si jsou podobní. Ovšem naprosto stejnou se nemůže stát žádná z měnících se věcí, jedna s druhou, dokud se nestane touž. Ježto je tedy mnohotvárná změna, jsou též mnohotvární a rozmanití živočichové a pro množství změn se podobají navzájem ani tvarem, ani způsobem života, ani myslí. A přece všechno touž věcí i žije i vidí i slyší a též ostatní mysl má všechno od téhož.“ [Zl. B 5 ze Simplikia]

A potom ukazuje, že má i živočišné símě povahu dechu a že myšlenky vznikají tehdy, když vzduch spolu s krví zabírá skrze žíly celé tělo. [Zl. B 6 ze Simplikia]

Praví: „A toto (t. j. vzduch) je věčným a nesmrtelným tělem, avšak z věcí jedny vznikají, druhé zacházejí“ a jinde:

„Ale to se mi zdá zřejmým, že je to velké, silné, věčné, nesmrtelné i mnohovědoucí.“ [Zl. B 7 a 8 ze Simplikia]

Diogenes . . . pokládá vzduch za prvek a učí, že se všechno pohybuje a že je nescíslně světů. Vznik světa si pak představuje takto: když se vesmír hýbal a někde řídil, jinde houstl, tam, kde nastala hustota, vytvořila hmotu, ostatní vzniklo stejným způsobem a nejlhčí části zaujavše hořejšek vytvořily slunce. [Zl. A 6 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Diogenes chválí Homéra, že nevykládal o božstvu podle bájí, nýbrž pravdivě, neboť, jak říká, pokládá vzduch za Dia, ježto prý Zeus vše ví. [Zl. A 8 z Filodema]

Diogenes přičítá vzduchu jak život, tak i myšlení a vnímání . . . Čichání přičítá vzduchu kolem mozku, neboť je shluklý a souhlasný s vůní . . . Slyšení vzniká, když je vzduch v uších pohnut z vnějšku a přenesení tento pohyb do mozku. Vidění vzniká, obrázejí-li se věci v zornici; tu ona tím, že se mísí se vzduchem uvnitř, působí vjem. Důkazem toho je, že se při zánětu žil zornice nemísí se vzduchem uvnitř a tak nenastává vidění, ač obraz jest. Chuť vzniká jazykem pro řídkost a jemnost jeho povrchu . . . Že vzduch uvnitř oka vnímá, jsa malou částkou boha, toho je důkazem to, že často, obracíme-li svou mysl k jiným věcem, ani nevidíme, ani neslyšíme . . . Myslíme pak . . . čistým a suchým vzduchem, neboť vlhkost brání myslit. Proto ve spánku, opilosti a při přesyčení myslíme méně. A že vlhkost odnímá mysl, toho je důkazem, že jsou druzí živočichové horší v myšlení, neboť vdechují vzduch přicházející od země a požívají vlhčí potravu . . . Totéž je i příčinou nerozumnosti dětí, neboť mají v sobě mnoho vlhkosti, takže vzduch nemůže procházeti celým tělem.

[Zl. A 19 z Theofrasta]

XII

LEUKIPPOS A DEMOKRITOS

Leukippos.

Leukippos praví v knize „O duchu“: „Nic se neděje nazdařbůh, nýbrž vše podle řádu (*logos*) a nutně.“

[Zl. B 2 z Actia]

Že by hvězdy byly živočichy, popíral . . . Leukippos ve „Velkém uspořádání“. [Zl. B 1 z Achillea k Aratovi]

Leukippos . . . uznával nescíslné, stále se pohybující prvky, atomy, a nekonečné množství tvarů v nich, poněvadž nic není spíše takové než onaké a poněvadž pozoroval ve věcech neustálé vznikání a změnu. Dále učil, že jsoucí není o nic více než nejsoucí a že obé je stejně příčinou věcí. Pokládáje totiž podstatu atomů za pevnou a plnou, učil o nich, že jsou jsoucnem a že se pohybují v prázdnu; to nazýval nejsoucnem, tvrdí však o něm, že jest neméně než jsoucno.

[Zl. A 8 ze Simplikia]

Leukippos . . . praví, že v pravdě jsoucí je zcela plné, není však jediné, nýbrž jsou neomezená jsoucna co do počtu a jsou neviditelná pro nepatrnost své hmoty. Ta se pohybují v prázdnu — neboť prázdno jest — a spojujce se působí vznik, rozlučujce se působí zánik. A působí i trpí podle toho, jak se právě vzájemně dotýkají . . . Rozklad a zánik se děje působením prázdna a podobně i růst, jelikož do prázdna vstupují tuhá těla . . . Neboť jsou jakási tuhá, nedělitelná těla, nejsou-li všude souvislé průduchy. A to nemůže být, neboť by nebylo nic jiného tuhého vedle průduchů a vše by bylo prázdné. Je tedy nutno, aby dotýkající se těla byla nedělitelná a aby bylo mezi nimi prázdno. [Zl. A 7 z Aristotela]

Říkají (Leukippos a Demokritos) předně, že by bez prázdna nebylo místního pohybu . . ., za druhé, že se některé věci zřejmě spojují a stlačují . . ., dále že se podle obecného domnění růst uskutečňuje prázdnom, . . . a uvádějí za důkaz

těž popel, který do sebe přijímá stejné množství vody jako prázdná nádoba. [Zl. A 19 z Aristotela]

Leukippos a jeho druh Demokritos . . . říkají, že rozdílly atomů jsou příčinou ostatních věcí. A jsou podle nich tři rozdíly: tvar, pořádek a poloha. Neboť tvrdí, že se jsoucí liší podobou (*rýsmos*), dotykem a obrácením. Z toho podoba je tvar, dotyk je pořádek a obrácení je poloha; liší se na př. A od N tvarem, AN od NA pořádkem a \square od H (t. j. z, é) polohou. [Zl. A 6 z Aristotela]

Jaký a který je tvar každého z živlů, nijak neurčili, nýbrž přiřkli jen ohni kulový tvar, avšak vzduch, vodu i ostatní rozlišili jen velikostí a malostí atomů.

[Zl. A 15 z Aristotela]

Leukippos, Demokritos a jejich stoupenci nazývali nejmenší první těla atomy a učili, že podle rozdílu jejich tvarů, polohy a pořádku jedna z těl se stávají teplými a ohnivými, a to ta, která se skládají z ostřejších, jemnějších a podobně položených prvků, a druhá, skládající se z opačných prvků, stávají se chladnými a vodnatými; první jsou jasná a svítící, druhá tmavá a temná. [Zl. A 14 ze Simplikia]

Leukippos, Demokritos a jejich stoupenci . . . říkali, že počátky věcí jsou neomezeny co do množství a pokládali je za nerozřezatelné (*atomoi*), nerozdělitelné i neporušitelné, ježto jsou pevné a nemají podílu v prázdnu, neboť dělení, jak říkali, se děje tam, kde je v tělech prázdno. A tyto atomy se pohybují v neomezeném prázdnu, jsouce od sebe odděleny a lišící se tvary, velikostí, polohou i pořádkem; vzájemně se dostihují, srážejí se a jedny při setkání odskakují, druhé se pak navzájem splétají pro souhlas tvarů, velikostí, poloh a pořádku, u sebe trvají a tak vznikají složené věci.

[Zl. A 14 ze Simplikia]

Atomisté učí, že se dělení (hmoty) zastavuje u nedělitelných částí a nejde do nekonečna.

[Demokritos, zl. A 48 z Aetia]

Leukippos a Demokritos říkají, že nedělitelné prvky, které jsou myšleny v atomech a které nemají částí, nemají ani tíže.

[Alexandros k Aristotelově Metafysice, 36, 26 Hayduck]

Leukippos praví, že je vesmír nekonečný . . . a že část jeho je plná, část prázdná . . . Z nich vznikají nesčíslné světy a do nich se zase rozpadají. Vznikají pak světy takto: oddělením od nekonečna pohybuje se mnoho těl rozmanitého tvaru do velkého prázdna a shluknuvše se vytvářejí jeden vír. V něm vrážejí těla na sebe, a rozmanitě se točící, rozlišují se podobná k podobným. Ježto se pro své množství nemohou kolem pohybovati v rovnováze, ustupují jemná těla do vnějšího prázdna, jako by byla prosívána; zbývající pak setrvávají u sebe, splétajíce se spolu běží a vytvářejí první kulovou soustavu. Ta je¹ jako blána, která v sobě obsahuje rozmanitá těla. A když ta těla kolem víří pro odpor středu, stane se vnější blána tenkou, ježto se pro styk s vírcem stále sbíhají sousední části. Tak vznikla země, když u sebe setrvaly části zanesené do středu. A ona obklopující jakási blána zase narůstá přítokem vnějších těl a jsouc unášena vírcem přibírá těla, kterých se dotkne. Z nich některá splétajíce se vytvořila soustavu, nejprve vlhkou a bahnitou, ale když ona těla vyschla a otáčela se s vírcem vesmíru, tu se rozžhavila a vytvořila podstatu nebeských těles. Kruh slunce je pak co nejzáse, kruh měsíce je zcela u země a mezi nimi jsou ostatní tělesa. A všechna nebeská tělesa se rozpalují prudkým pohybem, ale slunce je též rozžhavováno hvězdami, zato měsíc dostává jen málo ohně . . . Severní kraje jsou stále zasněženy, chladné a mrazem ztuhlé. Zatmění slunce nastává zřídka, zato zatmění měsíce ustavičně, ježto jsou jejich kruhy nestejně. A jako světy vznikly, tak i rostou, hynou a zanikají jakousi nutností.

[Zl. A 1 z Diogena]

Leukippos a Demokritos kladou kolem dokola světa šat a blánu, spletenou z atomů podoby háčku udice.

[Zl. A 23 z Aetia]

¹ Čtení je nejisté.

Leukippos učí, že má země tvar bubnu.

[Zl. A 26 z Aetia]

(Demokritos a Leukippos pokládají) kulaté atomy za duši, ježto takové podoby mohou nejspíše vším pronikati a ostatním hýbati samy se hýbající. Domnívají se totiž, že dává duše živočichům pohyb; proto je prý též dýchání mírou života. Neboť obklopující vzduch svírá těla a vytlačuje z nich ty tvary (atomy), které dávají živočichům pohyb, protože ani samy nejsou nikdy v klidu. Avšak pomoc vzniká tím, že vnikají z vnějšku při vdechování jiné takové tvary. Ty brání, aby se nevylučovaly tvary obsažené v živočiších, a činí to tak, že odrážejí svírající a tisící vzduch. [Zl. A 28 z Aristotela]

Leukippos říká, že símě je tělesné, neboť je útržkem duše. [Zl. A 35 z Aetia]

Leukippos říká, že spánek vzniká, vylučuje-li se více jemné látky (t. j. ohnivých atomů), než přichází duševního tepla; přílišné vylučování je příčinou smrti. [Zl. A 34 z Aetia]

Leukippos a Demokritos učí, že vjemy a myšlenky jsou změnou těla. [Zl. A 30 z Aetia]

Leukippos, Demokritos a Epikuros učí, že vjem a myšlenka vznikají z obrázků přicházejících z vnějška.

[Zl. A 30 z Aetia]

Leukippos, Demokritos a jejich stoupenci vykládali dojem přechodných barev smíšením věcí neviditelných pro malost. [Zl. A 29 z Alexandra]

Demokritos.

Demokritos začal takto: „Toto pravím o veškerenstvu . . . Člověk je to, co všichni víme.“

[Zl. B 165 z Cicrona a Diogena]

Demokritos, jak sám říká v „Malém uspořádání“, byl mlád, když byl Anaxagoras již stár, . . . a složil „Malé uspořádání“ 730 let po dobytí Ilii.¹

¹ Dobytí Ilii bylo kladeno různými spisovateli na různá léta XIII. a XII. stol. př. Kr.

O Anaxagorovi říkal, že mu nenáleží myšlenky o slunci a měsíci, nýbrž jsou starší, a potíral jeho výklady o uspořádání světa i o duchu. [Zl. B 5 z Diogena]

Toto praví Demokritos: „Já jsem mezi svými vrstevníky prochodil nejvíce zemí, zkoumaje největší věci, a uviděl jsem nejvíce podnebí i krajů, vyslechl jsem nejvíce učených lidí a ve skládání čar (z bodů) s důkazem mě ještě nikdo nepřekonal ani t. j. egyptští harpedonaptové (napínači provazů, měřiči); s nimi jsem byl celkem pět let v cizině.“¹

[Zl. B 299 z Klementa]

Přišel jsem do Athén a nikdo mě neznal.

[Zl. B 116 z Diogena]

Demokritos říkal, že by chtěl raději nalézt jeden příčinný výklad, než aby se mu dostalo království Peršanů.

[Zl. B 118 z Eusebia]

Demokritos praví ve spise „O tvarech“ (t. j. atomech): „Člověk má poznávati podle toho pravidla, že je vzdálen od skutečnosti“ a dále: „I tento výklad zajisté ukazuje, že ve skutečnosti nic o ničem nevíme, ale přetvořením (skutečnosti)² je každému člověku mínění“ a ještě: „Přece bude zřejmé, že je nemožno poznávati, jaká je každá věc ve skutečnosti.“

[Zl. B 6—8 ze Sexta]

Demokritos praví v „Potvrzeních“: „My ve skutečnosti nechápeme nic přesného, nýbrž to, co se mění podle stavu našeho těla a vznikajících i v cestu se stavějících atomů.“ A dále praví: „Mnohonásobně je ukázáno, že nechápeme, jaká jest anebo není každá věc ve skutečnosti.“

[Zl. B 9 a 10 ze Sexta]

V „Pravidlech“ . . . říká doslovně: „Jsou dva druhy poznání, jedno pravé, druhé temné. A k temnému náleží toto všechno: zrak, sluch, čich, chuť a hmat. Druhé je pravé, avšak

¹ Tento výrok se pokládá většinou za podvržený.

² Podle jiného výkladu: přívalem (atomů).

je skryto, co mu náleží“¹ (t. j. atomy). Dále praví: „Kdykoli temné poznání nemůže již na něco menšího ani hleděti, ani je slyšeti, ani je čichati, ani chutnati, ani hmatem vnímati, nýbrž k jemnějšímu . . .“² [Zl. B 11 ze Sexta]

Když zlehčil Demokritos, co se nám jeví, říká: „Podle zvyku barva, podle zvyku sladké, podle zvyku kyselé, avšak ve skutečnosti atomy a prázdno“, tu dal mluvit smyslům takto k rozumu: „Ubohá myslí, od nás jsi vzala důkazy a nás vyvracíš? Pádem ti bude naše vyvrácení.“

[Zl. B 125 z Galena]

Ve skutečnosti nic nevíme, neboť pravda je v hloubce.

[Zl. B 117 z Diogena]

Demokritos praví, že buď není vůbec nic pravda, nebo je nám to nezjevno. [Zl. A 112 z Aristotela]

Není více něco než nic. [Zl. B 156 z Plutarcha]

Demokritos říká, že se vír všelikých tvarů (atomů) . . . odloučil od vesmíru. [Zl. A 67 a B 167 ze Simplikia]

Demokritos a jeho stoupenci nazývali atomy přírodou a říkali, že jsou kolem metány. [Zl. A 58 a B 168 ze Simplikia]

Vždyť se i živočichové druží k stejnorodým živočichům, jako holubi k holubům, jeřábi k jeřábům a stejně i ostatní zvířata. Tak je tomu i u neživých věcí, jak lze viděti na prosívaných semenech a na oblázcích v příboji, neboť tam se při otřásání síta odděleně řadí čočka k čočce, ječmen k ječmeni a pšenice k pšenici, tuto zase jsou snášeny podle pohybu vlny podlouhlé oblázky na totéž místo jako podlouhlé a okrouhlé jako okrouhlé, jako by podobnost v těchto věcech měla cosi spojujícího. [Zl. B 164 ze Sexta]

Kdyby byl řezán kužel rovnoběžně se základnou, jak si máme představití vznikající plochy řezů, stejné či nestejné? Jsou-li nestejné, učiní kužel nepravidelným, neboť dostane

¹ Podle jiného čtení: pravé, oddělené od onoho.

² Konec chybí; třeba asi doplniti: . . . se obracíme, tu se uplatňuje pravé poznání.

mnoho stupňových zářezů a drsností, jsou-li však stejné, budou i řezy stejné a kužel se objeví jako válec, neboť bude složen ze stejných a ne stejných kruhů, a to je zcela nemožné. [Zl. B 155 z Plutarcha]

Koule jako jakýsi úhel (t. j. mnohostěn).

[Zl. B 155a z Aristotela]

Ambrosie jsou výpary, kterými se živí slunce, jak myslí též Demokritos. [Zl. B 25 z Eustathia]

Demokritův velký rok se skládá z 82 let a 28 přestupných měsíců. [Zl. B 12 z Censorina]

Demokritos poznal první, že je země podlouhlá, neboť má délku o polovinu větší než šířku. [Zl. B 15 z Agathemera]

Člověk je malým světem podle Demokrita.

[Zl. B 34 z Davida]

(Podle Demokrita ve spise „O podsvětí“) pouta duše kolem míchy byla ještě zakořeněna a srdce uchovávalo ještě v hloubce plamen života. [Zl. B 1 z Prokla]

Soulož je malou mrtvicí, neboť se při ní vyfíčí člověk z člověka a odtrhne se od něho, jako by byl ranou oddělen.

[Zl. B 32 z Hippolyta a j.]

Símě se vylučuje, jak říká . . . Demokritos, z celého těla.

[Zl. B 124 z Galena]

Nejprve vzniká v děloze pupek jako kotviště v příboji a v bloudění, jako lodní lano a úponek pro rodící se a budoucí plod. [Zl. B 148 z Plutarcha]

Spánek za dne svědčí o tělesném neduhu anebo o zmatku, lenivosti nebo nevzdělanosti duše. [Zl. B 212 ze Stobaia]

Lidé škrábajíce se mají příjemný pocit a je jim jako při pohlavním styku. [Zl. B 127 z Herodiana]

Lidé žádají v modlitbách od bohů zdraví, ale že mají v sobě moc nad ním, nevědí, a jednájíce ve své nevázanosti proti němu, stávají se svými žádostmi sami zrádci zdraví.

[Zl. B 234 ze Stobaia]

Bozi dávají lidem vše dobré jak dříve, tak nyní. Avšak co je špatné, škodlivé a neúčinné, to ani dříve ani nyní nedávají bozi lidem, nýbrž lidé se k tomu sami přibližují pro zaslíbenost myslí a nevědomost. [Zl. B 175 ze Stobaia]

Lidem vzniká zlo z dobra, nedovede-li kdo řídit dobro a obratně jezdit. Není spravedlivé pokládati takové věci za špatné, nýbrž jistě za dobré a dobrých věcí můžeme užívatí proti zlým v obraně, chceme-li. [Zl. B 173 ze Stobaia]

Z čeho nám vzniká dobro, z toho se nám může dostat i zla, avšak zlu lze uniknouti. Tak hluboká voda je k mnohému prospěšná a zase škodlivá, neboť je nebezpečí v ní utonouti; nuže byl nalezen prostředek proti tomu: vyučování v plavání. [Zl. B 172 ze Stobaia]

Těm, kdo hledají dobro, stěžuje se naskytá, zato zlé se naskytá i nehledajícím. [Zl. B 108 z t. ř. sbírky Demokratovy]

Čeho potřebuje tělo, to je všem snadno po ruce, bez námahy a strasti; co vyžaduje námahy i strasti a působí bolest životu, po tom netouží tělo, nýbrž tupá mysl.

[Zl. B 223 ze Stobaia]

Demokritos praví: „Kdyby mohlo tělo žalovati duši pro to, co bolestí a zlého od ní trpí v celém životě, a kdyby se on (Demokritos) stal soudcem žaloby, rád by odsoudil duši za to, že zčásti zahubila tělo nedbalostí a oslabila je opilostí, zčásti je zničila a rozervalo rozkošemi, tak jako by byl nějaký nástroj nebo nářadí ve špatném stavu a on (Demokritos) by obvinil toho, kdo ho nešetně užívá. [Zl. B 159 z Plutarcha]

Potřebuje-li něčeho (zvíře), ví, kolik potřebuje; potřebuje-li člověk, nepoznává to. [Zl. B 198 ze Stobaia]

Lidem se sluší více dbáti o duši než o tělo, neboť dokonalost duše napravuje špatnost těla, ale síla těla bez rozumu nezlepší nikterak duši. [Zl. B 187 ze Stobaia]

Kdo si volí duševní statky, volí božštější, kdo tělesné, volí lidské. [Zl. B 37 ze sbírky Demokratovy]

Ušlechtilost dobytka se zakládá na tělesné síle, ušlechtilost lidí na řádné povaze. [Zl. B 57 z uv. sb.]

Tělesná krása je cosi živočišného, není-li v ní skryt duch. [Zl. B 105 z uv. sb.]

Podle Demokrita hojí lékařství tělesné nemoci, kdežto moudrost zbavuje duši vášní. [Zl. B 31 z Klementa]

Otevřeš-li své nitro, nalezeš, jak říká Demokritos, jakousi pestrou, vášněmi přeplněnou zásobárnu a pokladnici špatností. [Zl. B 149 z Plutarcha]

Prudké žádosti obrácené k nějaké věci oslepují duši vzhledem k ostatním věcem.

[Zl. B 72 ze sbírky Demokratovy]

Nemírná touha sluší chlapci, ne muži. [Zl. B 70 z uv. sb.]

Bojovati se žádostivostí je obtížné, ale rozváznému muži sluší ji ovládati. [Zl. B 236 ze Stobaia]

Nezkrotný zármutek omámené duše vyháněj rozumem! [Zl. B 290 ze Stobaia]

Ukáže se mocnějším podněcovatelem ctnosti, kdo užívá povzbuzování a přesvědčující řeči, než kdo užívá zákona a násilí. Neboť je pravděpodobné, že tajně hřeší, kdo je odvrácen zákonem od bezpráví, a že ten, kdo byl přiveden k povinnosti přesvědčováním, nekoná nic nesprávného ani tajně ani zřejmě. Proto jedná-li kdo správně z porozumění a z vědění, stává se zároveň statečným i přímým.

[Zl. B 181 ze Stobaia]

Nesluší se o nic více stydět se lidí než sebe samého a o nic více konati zlé, nedoví-li se o tom nikdo, než dovědí-li se o tom všichni lidé; avšak je třeba stydět se nejvíce sebe samého a tento zákon má být dán duši: nedělati nic nepřiměřeného. [Zl. B 264 ze Stobaia]

I když jsi sám, nemluv a nedělej nic špatného; nauč se stydět se mnohem více sebe než ostatních!

[Zl. B 244 ze Stobaia]

Jenom ti jsou milí bohu, kterým je protivné páchatí bezpráví. [Zl. B 217 ze Stobaia]

Je třeba zdržovati se chyb ne ze strachu nýbrž z povinnosti. [Zl. B 41 ze sbírky Demokratovy]

Lítost nad hanebnými činy je záchranou života. [Zl. B 43 z uv. sb.]

Je lépe vytýkati vlastní chyby než cizí. [Zl. B 60 z uv. sb.]

Člověk je vážen nebo nevážen nejen podle toho, co dělá, nýbrž i podle toho, co chce. [Zl. B 68 z uv. sb.]

Trojrodou Athénou se myslí podle Demokrita rozumnost. Vznikají z rozumnosti tři věci: dobře mysliti, dobře mluvit a konati, co je třeba. [Zl. B 2 z Oriona a scholii Homérových]

Veliká je věc mysliti v neštěstí, co je třeba. [Zl. B 42 ze sbírky Demokratovy]

Moudrost nad ničím nežasnoucí je nade vše cenná. [Zl. B 216 ze Stobaia]

Statečnost zmenšuje neštěstí. [Zl. B 213 ze Stobaia]

Slávou spravedlivosti je odvaha a nebojácnost mínění; hranicí nespravedlivosti je pak strach před neštěstím. [Zl. B 215 ze Stobaia]

Spravedlivost je konati, co je třeba, nespravedlivost je nekonati, co třeba, ale odkládati to. [Zl. 256 ze Stobaia]

Zapomenutí na vlastní strasti vede ke smělosti. [Zl. B 196 ze Stobaia]

Je hanba starati se o cizí věci a neznati vlastní. [Zl. B 80 ze sbírky Demokratovy]

Příčinou hříchu je neznalost lepšího. [Zl. B 83 z uv. sb.]

Je třeba být dobrým nebo aspoň dobrého napodobovat. [Zl. B 39 z uv. sb.]

Je těžké napodobit špatné a ani nechtít napodobit dobré. [Zl. B 79 z uv. sb.]

Stálý styk se špatnými zvětšuje sklon ke špatnosti. [Zl. B 174 ze Stobaia]

Kdo mají spořádanou povahu, mají i spořádaný život. [Zl. B 61 ze sbírky Demokratovy]

O špatném, nerozumném, nemírném a bezbožném životě říkal Demokritos, že není špatným životem, nýbrž dlouhým umíráním. [Zl. B 160 z Porfyria]

Je nerozumné neustupovat nutnostem v životě. [Zl. B 289 ze Stobaia]

Krásná je ve všem stejná míra; nadbytek a nedostatek se mi nelíbí. [Zl. B 102 ze sbírky Demokratovy]

Lidem vzniká spokojenost (*euthymie*, vl. dobrá mysl) ze střídmosti v požitku a z úměrnosti v životě. Nedostatek a nadbytek se mění v opak a působí na duši veliké zmatky. Ty z duší, které se pohybují ve velikých rozdílech, nejsou ani pevné, ani spokojené. Člověk má tedy obracet svou mysl k možným věcem a má se spokojovati tím, co je mu po ruce, málo dbaje o to a nelpěje v myšlenkách na to, co budí závist a obdiv, zato se má dívat na život ubohých lidí a má přemýšlet o tom, kolik trpí, aby se ti to, co máš po ruce a čeho se ti dostává, zdálo velikým a záviděníhodným a aby se ti již nepřiházelo, že bys strádal v duši, touže po něčem větším. Neboť kdo se obdivuje lidem majetným a od ostatních velebeným a kdo se jimi obírá v své myslí každou hodinu, ten je nucen stále osnovati nové věci a vrhati se v své chtivosti na to, aby činil něco nenapravitelného, co zakazují zákony. Proto nemá člověk hledati cizí, nýbrž má být spokojen se svým, srovnáváje svůj život s životem těch, kterým se daří hůře, a má sebe blahoslaviti, pomýšleje na to, co oni trpí, oč lépe se mu daří a vede než jim. Drže se tohoto smýšlení, budeš žíti spokojeněji a zaženeš v životě nemálo pohrom: závist, řevnivost a nepřátelství.

[Zl. B 191 ze Stobaia]

Štasten je, kdo je spokojen při skrovném majetku, nešťasten, kdo je nespokojen při velikém. [Zl. B 286 ze Stobaia]

Je rozumný, kdo se nermoutí pro to, co nemá, nýbrž se raduje z toho, co má. [Zl. B 231 ze Stobaia]

Závistník působí sobě žal tak jako nepříteli.

[Zl. B 88 ze sbírky Demokratovy]

Život v cizině učí soběstačnosti, neboť ječný chléb a sláma jsou nejsladší léky hladu a zmoženosti.

[Zl. B 246 ze Stobaia]

Demokritos ve spise „O cíli“ pokládal za cíl spokojenost, kterou nazýval též pohodou.

[Zl. B 4 z Klementa]

Štěstí i neštěstí je věcí duše.

[Zl. B 170 ze Stobaia]

Štěstí nebydlí v stádech ani v zlatě; duše je přibýtkem démona.

[Zl. B 171 ze Stobaia]

Ani těly, ani penězi nejsou lidé šťastni, nýbrž přimostí a rozumností.

[Zl. B 40 ze sbírky Demokratovy]

Spokojený člověk směřuje k spravedlivým i zákonným činům a je za bdění i ve snu vesel, zdrav a bez starosti; kdo však nedbá spravedlivosti a nečiní, co je nutno, tomu je vše takové neradostné, vzpomene-li si na něco z toho, a je ve strachu a sebe zlehčuje.

[Zl. B 174 ze Stobaia]

Kdo chce být spokojen, nesmí mnoho konati ani soukromě, ani veřejně, a cokoli koná, nesmí nic podstupovat nad svou sílu a povahu, nýbrž má se mít tolik na pozoru, že i tehdy, dostane-li se mu štěstí a vede-li ho k něčemu většímu, sestupuje v svém mínění¹ a nebere na sebe více, než je možno, neboť rovnováha je bezpečnější než převaha.

[Zl. B 3 z Plutarcha]

Je třeba poznávati, že je lidský život slabý, krátký a promíšený mnoha nehodami i obtížemi; proto má člověk usilovati o skrovný majetek a námaha se má omezovati podle nutnosti.

[Zl. B 285 ze Stobaia]

Člověku je nejlépe, tráví-li život co nejvíce ve spokojenosti a co nejméně v zármutku. A to je možné, nemá-li rozkoše ze smrtelných věcí.

[Zl. B 189 ze Stobaia]

¹ Podle jiného rozdělení věty: vede-li ho k něčemu většímu skrze jeho mínění, nedbá toho . . .

Kdo mají rozkoše z břicha, překračující pravou míru v jídle, pití a pohlavní lásce, ti všichni mají krátké a rychle mijející rozkoše — jen pokud jedí nebo pijí — a zato hojně žaly. Neboť mají stále touhu po týchž věcech, a splní-li se, po čem touží, rozkoš rychle odchází a není přitom nic dobrého než krátký požitek a znovu je jim třeba týchž věcí.

[Zl. B 235 ze Stobaia]

Vepři zuří v hnoji.¹

[Zl. B 147 z Plutarcha a j.]

Nevčasné rozkoše plodí nepřijemnosti.

[Zl. B 71 ze sbírky Demokratovy]

Statečný je nejen, kdo přemáhá nepřátele, nýbrž též kdo přemáhá rozkoše; někteří panují nad obcemi a otročí ženám.

[Zl. B 214 ze Stobaia]

Spravedlivá láska je toužiti bez chťiče po krásných lidech.

[Zl. B 73 ze sbírky Demokratovy]

Nemáme vyhledávati nic příjemného, není-li to prospěšné.

[Zl. B 74 z uv. sb.]

Hranicí věcí prospěšných a neprospěšných je libost a nelibost.

[Zl. B 188 ze Stobaia]

Všem lidem je totéž dobré a pravdivé, ale příjemné je každému něco jiného.

[Zl. B 69 ze sbírky Demokratovy]

Překročí-li kdo pravou míru, může se změnit nejpříjemnější život v nejnejpříjemnější.

[Zl. B 233 ze Stobaia]

Umírněnost rozmnožuje příjemnost a zvětšuje rozkoš.

[Zl. B 211 ze Stobaia]

Z příjemných věcí těší nejvíce, co se děje nejřidčeji.

[Zl. B 232 ze Stobaia]

Třeba voliti ne každou rozkoš, nýbrž rozkoš z krásného.

[Zl. B 207 ze Stobaia]

. . . rozum, zvykající si podle Demokrita míti požitek sám ze sebe.

[Zl. B 146 z Plutarcha]

¹ O nevázaných lidech.

Šetrní mají osud včely, pracují jako by měli věčně žít.
[Zl. B 227 ze Stobaia]

Šetrnost i hlad jsou užitečné a v pravý čas též utrácení;
rozeznat jej je věcí řádného člověka. [Zl. B 229 ze Stobaia]

Život bez slavností — dlouhá cesta bez hospod.
[Zl. B 230 ze Stobaia]

Rozumné užití peněz je užitečné k štedrosti a k dobro-
činnosti, nerozumné je náklad¹ . . . [Zl. B 282 ze Stobaia]

Chudoba a bohatství jsou jména pro nedostatek a nad-
bytek: není tedy bohat, kdo má nedostatek, a není chud, kdo
nemá nedostatek. [Zl. B 283 ze Stobaia]

Snášeti slušně chudobu svědčí o rozumnosti.
[Zl. B 291 ze Stobaia]

Nebudeš-li toužit po mnohém, bude se ti nepatrné zdát
hojným, neboť malá žádostivost dává chudobě stejnou sílu,
jako má bohatství. [Zl. B 284 ze Stobaia]

Není-li touha po penězích omezována nasycením, je mno-
hem obtížnější nežli krajní chudoba, neboť větší touhy působí
větší potřeby. [Zl. B 219 ze Stobaia]

Touha po větším majetku ztrácí to, co má, a podobá se
psu u Ezopa.² [Zl. B 224 ze Stobaia]

Bohatství, vznikající ze špatné činnosti, má na sobě zcela
zřejmou pohanu. [Zl. B 218 ze Stobaia]

Špatné zisky přinášejí pohromu ctnosti.
[Zl. B 220 ze Stobaia]

Naděje na špatný zisk je počátkem pohromy.
[Zl. B 221 ze Stobaia]

Kdo zcela podléhá penězům, nemůže být nikdy spra-
vedlivý. [Zl. B 50 ze sbírky Demokratovy]

Získávat peníze není neúžitečné, ale získávat je nespra-
vedlivě je nade všechno horší. [Zl. B 78 z uv. sb.]

¹ Konec porušen.

² Bajka 233: pes ztratil maso v řece, chňapaje po jeho stínu.

Sláva a bohatství bez rozumu nejsou bezpečným statkem.
[Zl. B 77 z uv. sb.]

Dobrovolné práce usnadňují snášení nedobrovolných.
[Zl. B 240 ze Stobaia]

Ustavičná práce se usnadňuje návykem.
[Zl. B 241 ze Stobaia]

Všechny práce jsou příjemnější než nečinnost, dosahuje-li
se toho, kvůli čemu se pracuje, anebo ví-li se aspoň, že se toho
dojde. Pro neúspěch je jediný lék¹ . . . [Zl. B 243 ze Stobaia]

Je lépe raditi se před činy než potom o nich přemítati.
[Zl. B 66 ze sbírky Demokratovy]

Stálé hodlání činí skutky nedokončenými.
[Zl. B 81 z uv. sb.]

Je třeba usilovati o zdatná díla a činy, ne o řeči.
[Zl. B 55 z uv. sb.]

Řeč je stínem díla podle Demokrita.
[Zl. B 145 z Plutarcha]

Ani nezakryje ušlechtilá řeč špatný čin, ani není poškozen
dobrý čin urážlivou řečí. [Zl. B 177 ze Stobaia]

Mnozí dělají nejhanebnější věci a pronášejí nejlepší řeči.
[Zl. B 53a ze sbírky Demokratovy]

Podvodníci a pokrytci jsou, kdo dělají vše slovem a nic
činem. [Zl. B 82 z uv. sb.]

Je třeba mluvit pravdu, ne mluvit mnoho.
[Zl. B 225 ze Stobaia]

Je panovačné všechno mluvit a nic nechtít slyšet.
[Zl. B 86 ze sbírky Demokratovy]

Je třeba zapovídat i řeči o špatných činech.
[Zl. B 190 ze Stobaia]

Nesnaž se všechno věděti, aby ses nestal všeho neznalý!
[Zl. B 169 ze Stobaia]

¹ Konec porušen.

Mnozí mnohoučení nemají rozum.

[Zl. B 64 ze sbírky Demokratovy]

Je třeba pěstovat mnohé přemýšlení, ne mnohou učenost.

[Zl. B 65 z uv. sb.]

Marně se lopotí, chce-li kdo přivést k rozumu toho, kdo myslí, že má rozum.

[Zl. B 52 z uv. sb.]

Pošetilým se nestává učitelkou řeč, nýbrž nehoda.

[Zl. B 76 z uv. sb.]

Nerozumní nabývají rozumu neštěstím.

[Zl. B 54 z uv. sb.]

Nesmyslné jsou naděje nerozumných.

[Zl. B 292 ze Stobaia]

Naděje lidí správně myslících jsou splnitelné, nerozumných nespjitelné.

[Zl. 58 ze sbírky Demokratovy]

Nerozumní se řídí zisky náhody, kdo je však znají, zisky moudrosti.

[Zl. 197. ze Stobaia]

Nerozumní touží po vzdáleném a přítomné, ač je užitečnější než uplynulé, ničí.

[Zl. B 202 ze Stobaia]

Nerozumní nikoho nepotěší v celém svém životě.

[Zl. B 204 ze Stobaia]

Je lépe pro nerozumné, jsou-li ovládáni než vládnou-li.

[Zl. B 75 ze sbírky Demokratovy]

Nerozumní žijí, netěší se ze života.

[Zl. B 200 ze Stobaia]

Nerozumní touží po dlouhém životě, ač se netěší z dlouhého života.

[Zl. B 201 ze Stobaia]

Nerozumní nenávidí život a přece chtějí žít ze strachu před smrtí.

[Zl. B 199 ze Stobaia]

Nerozumní touží po životě, bojí se smrti.

[Zl. B 205 ze Stobaia]

Nerozumní, bojí se smrti, chtějí stárnouti.

[Zl. B 206 ze Stobaia]

Lidé prchajíce před smrtí běží za ní.

[Zl. B 203 ze Stobaia]

Někteří lidé, nevědouce o rozpadnutí lidské přirozenosti a uvědomujce si své špatné činy za živa, trápí se po čas života v úzkostech a obavách, protože si smýšlejí klamně věci o čase po smrti.

[Zl. B 297 ze Stobaia]

S hnitím souvisí podle Demokrita, že se děsíme smrti pro představu zápachu a ošklivosti.

[Zl. B 1a z Filodema]

Jsou nemoci rodiny a života tak jako těla.

[Zl. B 288 ze Stobaia]

Nepřátelství příbuzných bývá mnohem obtížnější než nepřátelství cizích.

[Zl. B 90 ze sbírky Demokratovy]

Sluhů uživej každého k jiné věci jako částí těla!

[Zl. B 270 ze Stobaia]

Žena je nad muže mnohem bystřejší k zlomyslnosti.

[Zl. B 273 ze Stobaia]

Ozdobou pro ženu je málomluvnost; krásná je i prostá ozdoba.

[Zl. B 274 ze Stobaia]

Ať se nevěnuje žena řečnění; je to věc hrozná!

[Zl. B 110 ze sbírky Demokratovy]

Být ovládán ženou je největším násilím na muži.

[Zl. B 111 z uv. sb.]

... obrazy vynikající na pohled šatem i skvostem, avšak bez srdce.¹

[Zl. B 195 ze Stobaia]

Demokritos pravil, že ten, kdo dostane dobrého zete, nalezne syna, kdo nedostane, ztratí i dceru.

[Zl. B 272 ze Stobaia]

Lidem se zdá, že mít děti je jedna z nezbytných věcí od přírody i od jakéhosi dávného zřízení. Jistě se to zdá i ostatním živočichům, neboť všichni mají mláďata ve shodě s přírodou a nikterak kvůli prospěchu. Naopak když se mláďata zrodí, každý se namáhá, živí je podle možnosti, bojí se

¹ Snad o ženách.

o ně, pokud jsou malá, a rmoutí se, stane-li se jim něco. Taková je povaha všech tvorů, kteří mají duši, a člověku se stalo dokonce obvyklou představou, že mu vzchází z potomka nějaký užitek. [Zl. B 278 ze Stobaia]

Nezdá se mi nutným mít děti, neboť spatřuji v dětech mnoho velkých nebezpečí, mnoho žalostí a málo blaha — toho je nepatrně a poskrovnu. [Zl. B 276 ze Stobaia]

Odchovati děti je nejistá věc, neboť úspěch je tu pln zápasů i starostí a neúspěch je větší nad jiné bolesti. [Zl. B 275 ze Stobaia]

Komu je nějak nutné opatřit si dítě, je lépe, jak se mi zdá, opatřit si je od někoho z přátel. Pak bude mít takové dítě, jaké bude chtít, neboť si je může vybrat podle své vůle, a které se mu bude zdát vhodným, to ho bude asi přirozeně nejspíše poslouchati. A v tom je tak veliký rozdíl, že si zde lze vybrat dítě podle chuti z mnohých, jakého je třeba; jestliže si je však někdo sám zplodí, je přitom mnoho nebezpečí, neboť je nutno mít to, které se narodí. [Zl. B 277 ze Stobaia]

Přílišné hromadění peněz pro děti je záminkou lakomství, která usvědčuje svou vlastní povahu. [Zl. B 222 ze Stobaia]

Děti šetrných lidí, vyrůstající nezkušené, jsou jako tanečníci skákající mezi meče: nenaleznou-li při seskoku ono jediné místo, kde třeba nohama spočinouti, zahynou a je obtížné nalézt ono jediné místo, neboť je ponechána pouze šlépěje nohou. Tak i ony, minou-li se s otcovským vzorem úzkostlivým a šetrným, berou zpravidla za své. [Zl. B 228 ze Stobaia]

Je třeba dětem co možno nejvíce rozdělovati peníze a zároveň pečovati, aby, majíce je v rukou, neučinily něco škodlivého. Neboť jednak se stávají mnohem šetrnějšími s penězi a horlivějšími v získávání jich, jednak vzájemně závodí. Při společném majetku nemrzí tolik výdajc jako při odděleném a netěší tolik zisk, nýbrž mnohem méně. [Zl. B 279 ze Stobaia]

Je možno vychovati děti a obehnati ochrannou hradbou jejich majetek i těla, aniž vynaložíme mnoho ze svého. [Zl. B 280 ze Stobaia]

Otcova umírněnost je dětem nejmocnějším napomenutím. [Zl. B 208 ze Stobaia]

Ze všeho nejhorší je ledabylost ve výchově mládeže, neboť právě ona rodí takové rozkoše, z kterých vzniká špatnost. [Zl. B 178 ze Stobaia]

Jsou-li hoši ponecháváni bez práce, nemohou se naučit ani čtení a psaní, ani hudbě, ani zápasení, ani tomu, co nejvíce udržuje ctnost, totiž studu, neboť stud vznikává právě z oněch činností. [Zl. B 179 ze Stobaia]

Lidé se častěji stávají dobrými cvičením nežli od přírody. [Zl. B 242 ze Stobaia]

Ani umění, ani moudrosti se nedosáhne, nenaučí-li se tomu člověk. [Zl. B 59 ze sbírky Demokratovy]

Krásných věcí se učení dodělá námahou, zato ošklivé se sklídí samy bez námahy. [Zl. B 182 ze Stobaia; následující věta je porušena.]

Kdo odporuje a mnoho tlachá, je neschopen naučiti se potřebnému. [Zl. B 85 ze Stobaia]

Příroda a vyučování jsou si podobny, neboť i vyučování přetváří člověka a přetvářejíc ho tvoří přírodu. [Zl. B 33 z Klementa]

Krásné věci poznávají a vyhledávají, kdo jsou k tomu nadáni. [Zl. B 56 ze sbírky Demokratovy]

Mnozí, ač se neučili rozumnosti, žijí podle rozumnosti. [Zl. B 53 z uv. sb.]

Lepší jsou naděje vzdělaných než bohatství neučených. [Zl. B 185 ze Stobaia]

Vzdělanost je šťastným lidem ozdobou a nešťastným útočištěm. [Zl. B 180 ze Stobaia]

Někdy je u mladíků rozumnost a u starců nerozumnost, neboť čas neučí myšlení, nýbrž včasná výchova a nadání. [Zl. B 183 ze Stobaia]

Síla a sličnost jsou statky mládí, umírněnost je květem stáří. [Zl. B 294 ze Stobaia]

Příjemný je rozumný a vážně mluvící stařec. [Zl. B 104 ze sbírky Demokratovy]

Stařec býval mladíkem, ale je nejasno, dojde-li mladík do stáří, proto je lepší dokonané dobro než budoucí a ještě nejasné. [Zl. B 295 ze Stobaia]

Stáří je celkové ochromení: všechno má a ve všem mu něco chybí. [Zl. B 296 ze Stobaia]

Strach působí lichocením, ale neziskává náklonnost. [Zl. B 268 ze Stobaia]

Stejně smýšlení působí přátelství. [Zl. B 186 ze Stobaia]

Nejsou všichni příbuzní přáteli, nýbrž ti, kdo shodně soudí o prospěšném. [Zl. B 107 ze sbírky Demokratovy]

Mnozí, zdající se být přáteli, jimi nejsou a nezdající se jsou. [Zl. B 97 z uv. sb.]

Přátelství jednoho rozumného člověka je lepší než přátelství všech nerozumných. [Zl. B 98 z uv. sb.]

Nezaslouží, aby žil, kdo nemá ani jednoho dobrého přítele. [Zl. B 99 z uv. sb.]

U koho nevydrží dlouho vyzkoušení přátel, má špatnou povahu. [Zl. B 100 z uv. sb.]

Kdo nikoho nemiluje, není tuším milován ani jedním člověkem. [Zl. B 103 z uv. sb.]

Mnozí se vyhýbají přátelům, upadnou-li tito ze zámožnosti do chudoby. [Zl. B 101 z uv. sb.]

Ve štěstí je snadné nalézt přítele, v neštěstí však ze všeho nejnepřístupnější. [Zl. B 106 z uv. sb.]

Kdo rád haní, nejsou nadáni k přátelství. [Zl. B 109 z uv. sb.]

Nepřítelem není, kdo křivdí, nýbrž kdo chce křivdit. [Zl. B 89 z uv. sb.]

Máme přijímat dobrodiní v očekávání, že za ně dáme větší odplatu. [Zl. B 92 z uv. sb.]

Činiš-li dobrodiní, měj pozor na toho, kdo je přijímá, aby nebyl podvodníkem a nezplatil ti dobré zlým. [Zl. B 93 z uv. sb.]

Malá dobrodiní v pravý čas jsou největší pro ty, kdo je dostávají. [Zl. B 94 z uv. sb.]

Dobročinný je ne ten, kdo hledí na odplatu, nýbrž kdo si předsevzal dobře činiti. [Zl. B 96 z uv. sb.]

Největší podíl spravedlivosti a ctnosti bude mít ten, kdo rozděluje podle zásluhy největší pocty. [Zl. B 263 ze Stobaia]

Pocty zmohou mnoho u rozumných, kteří chápou, že se jim dostává pocty. [Zl. B 95 ze sbírky Demokratovy]

Je snadné chváliti a haniti, co se nemá, ale obě svědčí o špatné jakési povaze. [Zl. B 192 ze Stobaia]

Chválit pro krásné činy je krásné, zato chválit pro špatné činy je dílem podvodníka a šalebníka. [Zl. B 63 ze sbírky Demokratovy]

Velmi ubližují nerozumným, kdo je chválí. [Zl. B 113 z uv. sb.]

Je lépe být chválen jiným člověkem než sebou samým. [Zl. B 114 z uv. sb.]

Nerozumíš-li pochvale, měj za to, že se ti lichotí! [Zl. B 115 z uv. sb.]

Dobrý člověk nedbá, haní-li ho špatní. [Zl. B 48 z uv. sb.]

Je velkomyslné snášet klidně urážku. [Zl. B 46 z uv. sb.]

Je slušné, abychom se, jsouce lidmi, nesmáli neštěstí lidí, nýbrž nad ním nařikali. [Zl. B 107a z uv. sb.]

Ti, kterým působí rozkoš nehody bližních, nechápou, že střídání osudu je všem společné, a nemají svou vlastní radost. [Zl. B 293 ze Stobaia]

Má se důvěřovat ne všem, nýbrž váženým; ono je pošetilé, toto je znakem rozumného člověka.

[Zl. B 67 ze sbírky Demokratovy]

Nebuď ke všem podezřívavý, nýbrž opatrný a pevný!

[Zl. B 91 z uv. sb.]

Demokritos káral snahu líbit se bližním.

[Zl. B 153 z Filodema a Plutarcha]

Obecní věci je třeba pokládati za nejdůležitější nade všechny ostatní, aby byly dobře řízeny; přitom se nesmí jednat svárlivě proti slušnosti ani si osvojovati sílu proti prospěchu celku. Vždyť dobře řízená obec je největším úspěchem a na tom vše záleží: trvá-li to neporušeno, trvá vše, a hyne-li, hyne vše.

[Zl. B 252 ze Stobaia]

Společná nesnáz je těžší než jednotlivcova, neboť tu není naděje na pomoc.

[Zl. B 287 ze Stobaia]

Řádným lidem není prospěšné, aby zanedbávali své věci a dělali cizí, neboť s jejich vlastními to pak dopadá špatně. Nedbá-li však někdo o veřejné věci, vzniká o něm špatná pověst, i když nic nekrade a v ničem nekřivdí. Neboť i tomu, kdo nic zanedbává a v ničem nekřivdí, hrozí nebezpečí špatné pověsti a dokonce i nějaké pohromy. Vždyť je nutné chybovati, avšak docházeti odpuštění u lidí není snadné.

[Zl. B 253 ze Stobaia]

Není možné, aby podle nynějšího pořádku nekřivdili úředníci, i když jsou zcela řádní . . . Mělo by to být asi tak uspořádáno, aby ten, kdo v ničem nekřivdí, tehdy, když přísně stíhá křivdící, nedostal se pod jejich moc, nýbrž aby jakési ustanovení nebo něco jiného pomáhalo tomu, kdo jedná spravedlivě.¹

[Zl. B 266 ze Stobaia]

Od přírody přísluší vláda silnějším. [Zl. B 267 ze Stobaia]

Končí špatnou pověstí, kdo se natahuje po někom mocnějším.

[Zl. B 238 ze Stobaia]

¹ Týká se odpovědnosti, k níž byli v lidových ústavách voláni úředníci, když složili po roce úřad.

Je těžké být pod vládou někoho horšího.

[Zl. B 49 ze sbírky Demokratovy]

Chudobě v lidovládě je o tolik dát přednost před pověstným blahobytem u panovníků, o kolik svobodě před otroctvím.

[Zl. B 251 ze Stobaia]

K svobodě náleží volnost slova, ale je nebezpečí v rozeznání pravého času pro ni.

[Zl. B 226 ze Stobaia]

Nabývají-li špatní lidé úřadů, čím méně si jich zasluhují, tím se stávají nedbalejšími a jsou plni nerozumu a drzosti.

[Zl. B 254 ze Stobaia]

Na chyby si pamatují lidé více než na správné činy. A věru je to tak spravedlivé: jako ten, kdo vrací svěšené peníze, nemusí být chválen, zato ten, kdo je nevrací, má mít špatnou pověst a být stíhán, stejně i úředník, neboť nebyl zvolen k tomu, aby jednal špatně, nýbrž dobře.

[Zl. B 265 ze Stobaia]

Zákonu, úředníku a moudřejšímu se sluší ustupovati.

[Zl. B 47 ze sbírky Demokratovy]

Zákon chce prospívati životu lidí, ale může to jen tehdy, chtějí-li, aby se jim dobře dařilo, neboť jen těm, kdo ho poslouchají, projevuje svou dokonalost.¹

[Zl. B 248 ze Stobaia]

Zákony by nebránily, aby žil každý podle vlastní chuti, kdyby neubližoval jeden druhému, neboť závist působí začátek sváru.

[Zl. B 245 ze Stobaia]

Každá řevnivost je nerozumná, neboť hledíc na škodu protivníkovu nevidí vlastního prospěchu.

[Zl. B 237 ze Stobaia]

Svár v obci je zlem pro obě strany, neboť i vítěze i poražené stíhá stejná zkáza.

[Zl. B 249 ze Stobaia]

Svorností lze vykonati veliká díla a obce jí mohou provésti válku, jinak ne.

[Zl. B 250 ze Stobaia]

¹ Podle jiného výkladu: ukazuje jejich zdatnost.

Když se odhodlají zámožní dávatí zálohy nemajetným, pomáhati jim a zavděčovati se jim, je v tom již obsažen soucit, nepuštěnost, družnost, vzájemná pomoc, svornost občanů i jiné dobré věci, které by nikdo nemohl vypočísti.

[Zl. B 255 ze Stobaia]

Trpícím křivdu je třeba podle možnosti zjednávatí dosti učinění a nepřehlížeti to, neboť takové jednání je spravedlivé a dobré, opačné nespravedlivé a zlé.

[Zl. B 261 ze Stobaia]

Je krásné brániti křivdícím a ne-li, aspoň spolu nekřivditi.

[Zl. B 38 ze sbírky Demokratovy]

Dobré je ne nekřivditi, ale ani nechtít křivditi.

[Zl. B 62 z uv. sb.]

Svědčí o rozumnosti uchrániti se před chystanou křivdou, ale o tuposti nepomstít křivdu vytrpěnou.

[Zl. B 193 ze Stobaia]

Třeba hlídati špatného, aby se nechopil vhodného okamžiku.

[Zl. B 87 ze sbírky Demokratovy]

Jakmile špatní uniknou, nezachovávají přísahy, které činí v nesnázích.

[Zl. B 239 ze Stobaia]

S usmrcením a neusmrcením některých zvířat se to má takto: kdo usmrcuje zvířata ubližující a chtějící ublížiti, je bez trestu a se zřením ke spokojenosti má se to spíše činit než nečinit.

[Zl. B 257 ze Stobaia]

Je třeba stůj co stůj vše usmrcovati, co bezprávně škodí, a kdo to činí, bude mít v každé obci větší podíl v spokojenosti,¹ spravedlnosti, odvaze i majetku.²

[Zl. B 258 ze Stobaia]

Jako je napsáno o nepřátelských zvířatech a plazech, tak by se mělo tuším jednat i proti lidem: podle otcovských zákonů zabíjet nepřítel v každé obci, kde tomu nebrání zákon; brání pak tomu posvátná všude ustanovení,³ smlouvy a přísahy.

[Zl. B 259 ze Stobaia]

¹, ² Čtení je pochybné.

³ Podle jiného výkladu: svatyně.

Kdo usmrtí kteréhokoliv loupežníka a námořního lupiče, měl by být bez trestu, i činí-li to vlastní rukou i dává-li k tomu rozkaz i hlasuje-li pro to.

[Zl. B 260 ze Stobaia]

A ty, kdo páchají činy hodné vyhnanství nebo vězení nebo kdo zasluhují pokutu, je třeba odsuzovati a nepropouštětí; kdokoliv je proti zákonu propouští, řídě se ziskem nebo rozkoší, dopouští se bezpráví a musí mu to svíratí srdce.

[Zl. B 262 ze Stobaia]

Demokritos radí, abychom se učili válečnému¹ umění, jež je největší, a podstupovali námahy, z nichž vzniká lidem velikost a sláva.

[Zl. B 157 z Plutarcha]

Moudrý člověk může jíti do každé země, neboť vlastní dobré duše je celý svět.

[Zl. B 247 ze Stobaia]

Demokritos říká, že jsme se stali žáky zvířat v největších věcech: pavouka ve tkaní a šití, vlaštovky v stavitelství, zpěvavých ptáků, totiž labutě a slavíka, ve zpěvu, a to jich napodobením.

[Zl. B 154 z Plutarcha]

Demokritos říká, že slova vznikla dohodou, a dovozoval to čtvrtým důkazem: předně ze stejnojmennosti, neboť rozličné věci jsou nazývány týmž jménem . . . Dále z mnohojmennosti, jestliže se budou rozličná jména vztahovati k jedné a téže věci . . . Za třetí ze změny jmen² . . . a konečně z chybní obdoby jmen, na př. proč od ‚mysl‘ říkáme ‚myslití‘, ale od ‚spravedlnost‘ již nic neodvozujeme? První důkaz pak nazývá mnohovýznamností, druhý rovnovážností, (třetí přejmenováním³) a čtvrtý bezejmenností.

[Zl. B 26 z Prokla]

Jména jsou zvučícími obrazy, jak říká Demokritos.

[Zl. B 142 z Olympiodora]

Demokritos praví, že je hudba mladší než ostatní umění, a jako důkaz uvádí, že ji nevytvořila nouze, nýbrž že vznikla již z nadbytku.

[Zl. B 144 z Filodema]

Cokoliv píše básník v opojení a v posvátném nadšení, je velmi krásné.

[Zl. B 18 z Klementa]

¹ Zpravidla se opravuje: státnickému.

² T. j. táž věc se jmenovala dříve tak, později jinak.

³ Doplněno.

Svědčí o božské mysli rozvažovati vždy něco krásného.
[Zl. B 112 ze sbírky Demokratovy]

Homér, jemuž se dostalo božského nadání, vytvořil svět
všelikých veršů. [Zl. B 21 z Diona z Prusy]

Veliké požitky vznikají z pozorování krásných děl.
[Zl. B 194 ze Stobaia]

Dávní lidé, praví Demokritos, vidouce úkazy na nebi,
jako bouře, blesky a hromy, setkání hvězd (t. j. vlasatice),
zatmění slunce i měsíce, děsili se bohů, majíce je za původce
toho. [Zl. A 75 ze Sexta]

Demokritos říká, že někteří z moudrých lidí zvedli ruce
tam, co nyní nazýváme my, Řekové, vzduchem, a pravili: „Vše
Zeus rozhoduje slovem a vše on ví, dává i bere a on je krá-
lem vesmíru“. [Zl. B 30 z Klementa]

Demokritos říká, že se k lidem přibližují jakési obrazy
a z nich jedny prospěšné a druhé škodlivé. Proto si také přál,
aby se mu dostalo příznivých obrazů. Jsou pak ty obrazy
veliké, nadlidské a těžko zničitelné, ne však nezničitelné
a většíní lidem budoucnost, jednak se zjevujíce, jednak vydá-
vajíce hlas. [Zl. B 166 ze Sexta]

Odvaha je počátkem činu, osud je však pádem konce.
[Zl. B 269 ze Stobaia]

Osud je štědrý, ale nestálý; příroda je soběstačná, proto
menší, ale pevnou silou přemáhá větší sílu naděje.
[Zl. B 176 ze Stobaia]

Osud předkládá bohatý stůl, umírněnost však sobě-
stačný. [Zl. B 210 ze Stobaia]

Lidé si vytvořili obraz osudu na zakrytí vlastní neroz-
vážnosti, neboť osud jen málokdy bojuje s rozumností a
většíní věcí v životě řídí rozumný bystrozrak.

[Zl. B 119 ze Stobaia a j.]

Demokritos se domnívá, že přirozeností věčných věcí jsou
malé podstaty, neomezené co do množství, a přisuzuje jim

místo neomezené co do velikosti. Nazývá pak toto místo
těmito jmény: prázdno, nic, neomezeno a každou z podstat
nazývá: něco, pevné, jsoucí. A soudí, že jsou ty podstaty tak
malé, že unikají našemu vnímání. A mají rozmanité podoby
a rozmanité tvary i rozdíly ve velikosti. Z nich tak jako
z prvků dává vznikati a spojovati se viditelným a vůbec vní-
matelným tělům. Ony podstaty se vzájemně sváří a pohybují
v prázdném prostoru pro svou nepodobnost i pro ostatní uve-
dené rozdíly a pohybující se padají na sebe a splétají se ta-
kovým spletením, které sice působí, že se dotýkají i jsou
blízko sebe, avšak nikterak z nich nečiní doopravdy jednu
přirozenost, neboť je zcela pošetilé, že by se dvě nebo více
věcí mohly stát někdy jednou. Ale že podstaty spolu trvají
navzájem po nějaký čas, za příčinu toho uvádí spojování
a vzájemné chytání tělísek, neboť jedna z nich jsou šikmá,
druhá mají podobu háčku udice, jiná jsou dutá, jiná vypuklá
a jiná mají nesčetné jiné rozdíly. Domnívá se pak, že se tak
dlouho sebe drží a u sebe trvají, až přistoupí z okolí nějaká
silnější nutnost, jimi zatřeše a je od sebe rozptýlí. A mluví
o vzniku i o opačném jemu rozloučení nejen u živočichů,
nýbrž i u rostlin, u světů a u všech vnímaných těl.

[Zl. A 37 ze Simplikia podle Aristotela]

Demokritos pokládal za počátky plné a prázdne; ono na-
zýval jsoucím, toto nejsoucím. Neboť oni (Leukippos a De-
mokritos) podkládají věcem jako látku atomy a ostatnímu
dávají vznikati z jejich rozdílu. A ty jsou tři: podoba, obrá-
cení a dotek, jinými slovy, tvar, poloha a pořádek. Neboť
od přírody je podobné pohybováno podobným, příbuzné smě-
řuje k příbuznému a každý z tvarů (atomů), jsa vpraven do ji-
ného spojení, působí jiný stav. Ježto je tedy nekonečně po-
čátků (atomů), hlásali, že vysvětlí přesvědčivě všechny stavy
a podstaty věcí, i čím se něco děje a jak. Proto též tvrdí, že
jen pro ty, kdo uznávají nekonečně prvků, děje se všechno
srozumitelně. A říkají, že je nekonečné množství tvarů
u atomů, ježto není nic spíše takové nežli jiné.

[Zl. A 38 ze Simplikia]

Že jsou atomy blízko sebe a nejsou příliš vzdáleny, to nazýval Demokritos dotekem; jsou od sebe rozhodně odděleny prázdňem. [Leukippos, zl. A 7 z Filopona]

Demokritos a jeho stoupenci se domnívají, že všechny věci mají tíži, ale že oheň, poněvadž má menší tíži, je vytlačován věcmi, které jej předstihují (t. j. těžšími), je nesen do výše a zdá se proto lehkým. [Zl. A 61 ze Simplikia]

Demokritos říká, že teplá tělíska, stoupající ve vodě do výše, udržují na povrchu plochá z těžkých tělísek, zato úzká tělíska propadají, neboť jen málo tělísek je odráží . . . Říká, že onen proud nejde jen jedním směrem; proudem pak nazývá pohyb těl stoupajících do výše.

[Zl. A 62 z Aristotela]

Demokritos . . . tvrdí, že doopravdy není vůbec nic smíšeno, nýbrž domnělá směs je položením tělísek vedle sebe, při čemž zachovává každé z nich vlastní přirozenost, kterou mělo i před smíšením. A zdají se nám smíšená, ježto pro nepatrnost tělísek vedle sebe ležících není náš smysl schopn pozorovati žádné z nich jednotlivě. [Zl. A 64 z Alexandra]

Demokritos . . . praví, že to, co působí a co trpí, je totéž a podobné, neboť není možné, aby rozdílné a lišící se věci navzájem od sebe trpěly, ale jsou-li jiné a nějak na sebe působí, děje se to ne tím, čím jsou jiné, nýbrž čím jsou totožné.

[Zl. A 63 z Aristotela]

Demokritos upouští od toho, aby mluvil o účelu, a vše, čeho užívá příroda, převádí na nutnost. [Zl. A 66 z Aristotela]

. . . u žádného z jednotlivých dějů neuvádí Demokritos osud za příčinu, nýbrž je převádí na jiné příčiny, tak příčinou nalezení pokladu je kopání nebo sázení olivy a příčinou rozražení lebky lysého člověka je to, že shodil orel želvu, aby se rozbil její krunýř.¹ [Zl. A 68 ze Simplikia podle Eudema]

Demokritos ukazuje, že je nemožné, aby všechno vzniklo, neboť čas nevznikl. [Zl. A 71 z Aristotela]

¹ Tak prý zahynul básník Aischylos.

Demokritos pravil . . . , že je nekonečně světů a že se liší velikostí. V některých není slunce ani měsíc, v některých jsou však větší než u nás a v některých je jich více. Vzdálenosti světů jsou nestejně a někde je jich více, jinde méně a jedny rostou, druhé jsou v rozkvětu, třetí hynou a zde vznikají, onde mizejí. A vzájemně se ničí narážejíce na sebe. Některé světy jsou bez živočichů, rostlin a jakéhokoli vlhka. V našem pak světě vznikla země před nebeskými tělesy a měsíc je dole, pak je slunce, potom jsou stálice a ani oběžnice nejsou stejně vysoko. Svět je v rozkvětu potud, až nemůže již nic přijímati z vnějška. [Zl. A 40 z Hippolyta]

Demokritos říká, že země z počátku bloudila pro svou malost a lehkost, ale že časem ztuhla, stala se těžkou a tím se zastavila. [Zl. A 95 z Aetia]

Demokritos praví: „Je-li v těsném prostoru mnoho tělísek — zve je atomy —, vzniká vítr. Naproti tomu je tichý a klidný stav vzduchu, je-li ve velikém, prázdňem prostoru málo tělísek.“ [Zl. A 93a ze Seneky]

Demokritos se domnívá, že je několik příčin zemětřesení. Neboť praví, že někdy vzniká zemětřesení větrem, jindy vodou, jindy obojím. [Zl. A 98 ze Seneky]

Demokritos . . . říká, že je duše v kameni tak jako v kterémkoli jiném semeni rodících se věcí a že hýbá teplem uvnitř hmoty při tvoření kamene, tak jako kovář hýbá kladivem, aby vytvořil sekyru a pilu. [Zl. A 164 z Alberta Vel.]

Demokritos soudí, že se magnet a železo skládají z podobných atomů, ale magnet z jemnějších a je řídkší než železo, má více dutin, a proto jeho atomy jsou pohyblivější, pohybují se rychleji k železu — neboť pohyb směřuje k podobnému —, vnikají do průduchů železa a uvádějí v pohyb jeho atomy, ježto pronikají mezi nimi svou jemností. Atomy železa, jsouc uvedeny v pohyb, vytékají a pohybují se ven, a to k magnetu pro vzájemnou podobnost a proto, že má více dutin. Železo následuje svých atomů a pro hojné jich vylučování i jejich pohyb se pohybuje také k magnetu. Avšak

magnet se nepohybuje k železu, poněvadž železo nemá tolik dutin jako magnet. [Zl. A 165 z Alexandra]

Demokritos myslí, že bozi vznikli s ostatním horním ohněm. [Zl. A 74 z Tertulliana]

Demokritos nazývá démony „obrazy“ a říká, že je jich plný vzduch. [Zl. A 78 z Katraria]

Demokritos praví, že obrazy vnikají skrze průduchy hluboko do těl a svým příchodem působí ve spánku vidiny; přicházejí pak, odlučující se odevšad, od náradí, šatů, rostlin a nejvíce od živočichů, a to působením mnohého otřásání a tepla. A mají nejen vtištěny tvarové podobnosti těl . . . , nýbrž přijímají též do sebe odrazy duševních hnutí, úmyslů jednoho každého, povah i vášní, přivádějí je, dorážejí s nimi na spícího, mluví jako živé bytosti a oznamují naslouchajícím mfnění, úvahy i snahy těch, kdo je vysílají, pokud arci vnikající uchovávají učeněné a nezmětené podoby.

[Zl. A 77 z Plutarcha]

Demokritos uznával, že tytéž obrazy dorážejí na lidi jako na nerozumná zvířata. [Zl. A 79 z Klementa]

Někteří říkají, že duše hýbá tělem, v kterém jest, tak jako se sama hýbá; činí tak na př. Demokritos . . . Praví, že nedělitelné koule pohybující se, ježto se od přírody nikdy nezastaví, strhují s sebou celé tělo a jím hýbají.

[Zl. A 104 z Aristotela]

Demokritos říká, že je duše a teplo totéž, t. j. první kulovité tvary (atomy). A jsou-li ty tísňeny obklopujícím vzduchem, který je vytlačuje z těla, pak jim, jak říká, poskytuje pomoc vdechování. Neboť ve vzduchu je hojný počet atomů, které on nazývá duchem a duší. Když tedy živočich dýchá a vstupuje tak do něho vzduch, tu vnikající atomy odrážejí tlak a brání, aby duše, jsoucí v živočiších, neunikala. A proto ve vdechování a vydechování je život i umírání, neboť kdykoli nabude převahy obklopující a stlačující vzduch a nemohou jej

již zadržeti z vnějška vstupující atomy, tu nastává živočichům smrt, ježto nemůže živočich vdechovati.

[Zl. A 106 z Aristotela]

Demokritos praví, že má vše podíl v jakési duši, i mrtvá těla, ježto mají zřejmě podíl v jakémsi teple a vnímání, většina toho arci vyvane. [Zl. A 117 z Aetia]

Demokritos vysvětluje vidění zrcadlením . . . Obraz nevzniká hned v zornici, nýbrž vzduch mezi okem a viděným předmětem je utvářen podle toho, jak je stlačován viděným předmětem i vidoucím okem, neboť ze všeho stále něco vytéká. Potom vzduch, jsa tuhý a máje jinou barvu (než zornice), se obráží ve vlhkých očích. A tuhá věc onen obraz nepřijímá, zato vlhká jej propouští. Proto jsou vlhké oči způsobilejší k vidění než suché, zvláště je-li vnější obal co nejemnější a nejhustší, je-li vnitřek co nejměkčí, prostý hustého a silného masa i¹ husté a tučné vlhkosti, a jsou-li žíly v očích přímé a suché, aby se připodobnily obrazům, neboť každá věc poznává nejspíše, co je jí příbuzné . . .

Slyšení vysvětluje podobně, jako to činí ostatní. Neboť vzduch vpadaje do prázdna působí pohyb; vstupuje sice stejně do celého těla, zvláště však a nejvíce skrze uši, poněvadž tu prochází největším prázdňem a co nejméně tu mešká. Proto se zvuk v ostatním těle nevnímá, nýbrž jenom zde. A když se dostane vzduch dovnitř, rychle se rozptýluje, neboť zvuk vzniká ze zhuštěného a prudce vnikajícího vzduchu. Tak jako vně vysvětluje tedy Demokritos i uvnitř dojem dotykem. Nejlépe se slyší, je-li vnější obal² hustý, jsou-li žilky prázdňé, co nejsušší a průchodné jak v ostatním těle, tak v hlavě i v uších, jsou-li kosti husté, mozek dobře smíšený a jeho okolí co nejsušší. Neboť takto vniká zvuk shluklý, ježto vstupuje velkým, suchým a průchodným prázdňem, a rozptýluje se rychle i souměrně po celém těle a nepadá mimo . . .

¹ Někteří opravují: avšak plný.

² Snad kůže boltce a zvukovodu.

O myšlení řekl jen tolik, že vzniká, je-li duše v pravém poměru co do smíšení. Jestliže se však někdo příliš oteplí nebo ochladí, mění se, jak říká, myšlení.

Z ostatních dojmů (mimo tíži a tvrdost) nemá žádný vlastní přirozenost, nýbrž všechny jsou stavy měnícího se vnímání a z toho vzniká představa. Není tedy ani zvláštní přirozenost chladna a tepla, nýbrž mění se tvar (t. j. seskupení atomů) působí též změnu v nás, neboť cokoli je shluknuto, to má všude převahu, a co je daleko rozptýleno, není vnímáno. Důkazem pak toho, že nejsou ony dojmy od přírody, je to, že se nejeví totéž stejně všem živočichům, ale co se nám zdá sladkým, to se zdá jiným kyselým, jiným trpkým, jiným hořkým, jiným stahujícím a podobně ostatním. Mimo to se lidé mění co do smíšení podle poměrů a věku; i tak je zřejmo, že je tělesný stav příčinou představy . . .

Jako ostatní věci, tak i smyslové dojmy přičítá tvarům (atomům), neudává však podoby všech, nýbrž hlavně chuti a barev . . . Nuže trpká chuť má tvar hranatý, mnohokrát zahnutý, malý a jemný, neboť pro svou ostrost rychle a všude proniká a jsouc drsná i hranatá svírá a stahuje. Proto také zahřívá tělo, ježto v něm vytváří dutiny a ježto se nejvíce zahřívá, co obsahuje nejvíce prázdná. Sladká chuť se skládá z okrouhlých, nepříliš malých tvarů; proto se zcela rozlije po těle a prochází vším bez násilí a pomalu . . .

Z barev uznává čtyři za jednoduché. Nuže hladké je bílé, neboť co není drsné, co nepůsobí stín a není neprostupné, vše takové je jasné. Dále musí jasné mít přímé průduchy a musí být průhledné . . . Černé je z opačných tvarů: drsných, šikmých a nestejných; tak může působit stín a průduchy nejsou přímé a snadno průchodné . . . Červené se skládá z takových tvarů jako teplo, avšak z větších . . . Důkazem pak, že se skládá červené z takových tvarů, je to, že se červenáme, když se zahříváme, a červenají i ostatní rozpalované věci, až dojdou do ohnivého stavu . . . Zelené se skládá z tuhého i prázdného, jsouc smíšeno z obého . . . Ostatní barvy vznikají smíšením těchto.

[Zl. A 135 z Theofrasta]

Demokritos říká, že se (zvukem) třítí vzduch v těla (atomy) stejného tvaru a valí se spolu s úlomky zvuku.

[Zl. A 128 z Aetia]

XIII

S O F I S T É

Protagoras.

Na počátku „Vyvracejících“ pravil: „Mírou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou.“

[Zl. B 1 ze Sexta]

Protagoras . . . praví, že hmota je plynoucí, a ježto plyne, neustále něco přichází na místo toho, co odchází, a vjemy se přetvářejí a mění podle věku i ostatního stavu těl. Říká také, že důvody všech jevů jsou skryty ve hmotě, takže hmota, pokud na ní záleží, může být vším, jak se každému jeví. Lidé pak chápou brzy to, brzy ono podle rozmanitých svých stavů.

[Zl. A 14 ze Sexta]

Ani vnímané čáry nejsou takové, o jakých mluví geometři, vždyť z vnímaných věcí není nic tak přímé ani okrouhlé, neboť kruh se nedotýká pravítka v jednom bodě, nýbrž je tomu tak, jak tvrdil Protagoras vyvraceje geometry.

[Zl. B 7 z Aristotela]

Protagoras první říkal, že jsou o každé věci dva výklady navzájem protivné.

[Zl. B 6a z Diogena]

Protagorovo ohlášení: slabší důvod (*logos*) činiti silnějším.

[Zl. A 21 a B 6b z Aristotela]

Protagoras prý užil takového počátku ve spise „O bozích“: „O bozích nemohu vědět, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu. Neboť mnoho věcí brání to vědět i nezjevnost bohů i krátký život člověka.“ [Zl. B 4 z Diogena, Eusebia a j.]

Ve spise nadepsaném „Veliká řeč“ pravil Protagoras: „Vyučování vyžaduje nadání i cvičení“ a „Hned z mládí třeba se učit.“

[Zl. B 3 z „Anecdota Parisina“]

Protagoras pravil, že není ničím umění bez cvičení a cvičení bez umění. [Zl. B 10 ze Stobaia]

Protagoras pravil: „Nevyrůstá vzdělání v duši, nevnikne-li se hodně hluboko.“ [Zl. B 11 z Pseudoplutarcha v syrském překladě]

Protagoras první rozdělil řeč ve čtyři druhy: prosbu, otázku, odpověď a nařízení . . . a nazval je kořeny řečí. [Zl. A 1 z Diogena]

Protagoras lišil rody jmen: jména mužská, ženská a věčná (vl. nářadí). [Zl. A 27 z Aristotela]

Protagoras pravil takto: „Když Perikleovi v osmi jen dnech zahynuli dva synové, mladí a krásní, snesl to bez žalu, neboť si uchovával klid, z něhož měl každý den veliký prospěch pro spokojenost, bezbolestnost i slávu u lidu. Neboť kdokoliv ho viděl, jak pevně snáší vlastní žal, pokládal ho za hrdého, statečného a sebe ovládajícího; znát každý dobře svou vlastní bezmocnost při takových osudech.“ [Zl. B 9 z Plutarcha]

Gorgias.

Ve spise nadepsaném „O nejsoucím“ čili „O přírodě“ dokazuje Gorgias postupně tři zásady, jednu a první: nic není; druhou: je-li i něco, nemůže to člověk poznati; třetí: lze-li to i poznati, nelze to přece s bližním sděliti a jemu to vyložiti.

Že tedy nic není, usuzuje takovým způsobem: jestliže něco jest, pak je buď jsoucí, nebo nejsoucí, nebo je jsoucí i nejsoucí. Není však ani jsoucí, jak ukázal Gorgias, ani nejsoucí, jak nás přesvědčí, ani jsoucí i nejsoucí, jak také vyloží. Není tedy nic.

A věru nejsoucí není. Neboť jestliže nejsoucí jest, pak zároveň bude a nebude, neboť pokud se myslí na jeho nejsoucnost, potud nebude, a pokud jest nejsoucí, potud zas bude. Je však zcela nemožné, aby něco zároveň bylo a nebylo; není tedy nejsoucí. A jinak: jestliže nejsoucí jest, pak jsoucí nebude, neboť jsou to navzájem protivy, a přísluší-li

nejsoucím bytí, bude příslušet i jsoucímu nebytí. Není však možné, aby jsoucí nebylo; nebude tedy ani nejsoucí.

Ale věru ani jsoucí není. Neboť jestliže jsoucí jest, je buď věčné, nebo vzniklé, nebo zároveň věčné i vzniklé. Není však ani věčné, ani vzniklé, ani obé zároveň, jak ukážeme; jsoucí tedy není. Neboť je-li jsoucí věčné — s tím je totiž třeba počítati —, nemá žádného počátku. Neboť vše vznikající má nějaký počátek, avšak věčné nevzniknuvši nemělo počátku. Nemá-li však počátku, je neomezeno, a je-li neomezeno, není nikde. Neboť je-li někde, pak je něco odlišného od něho — to, v čem jest — a nebude tedy jsoucí již neomezeno, ježto je čímśi obklopeno; neboť obklopující je větší než obklopené, nad neomezené však není nic většího, takže neomezené není nikde.

A věru jsoucí není ani obsaženo v sobě samém. Neboť pak bude totožné to, v čem něco je, a to, co v tom je, a jsoucí se stane dvojím, místem a tělem — to totiž, v čem něco je, je místo a to, co je v tom, je tělo — a to je nemožné. Jsoucí není tedy ani v sobě samém, takže je-li jsoucí věčné, je neomezeno, a je-li neomezeno, není nikde, a není-li nikde, tedy není. Tudíž je-li jsoucí věčné, není vůbec jsoucím.

Ale věru jsoucí nemůže být ani vzniklé. Neboť vzniklo-li, vzniklo buď ze jsoucího, nebo z nejsoucího. Avšak ze jsoucího nevzniklo, neboť jestliže jsoucí jest, pak nevzniklo, nýbrž již jest; ani nevzniklo z nejsoucího, neboť nejsoucí nemůže nic zploditi, ježto plodící musí mít nutně účast v bytí. Jsoucí není tedy ani vzniklé.

Stejně pak nemůže být ani obojím, t. j. zároveň věčné a vzniklé, neboť se tyto věci vzájemně ruší, a je-li jsoucí věčné, nevzniklo, a vzniklo-li, není věčné. Není-li tedy jsoucí ani věčné, ani vzniklé, ani obojí, pak by jsoucí vůbec nebylo. A jinak: jestliže něco jest, pak je buď jedním, nebo mnohým; není však ani jedním, ani mnohým, jak bude dokázáno. Jsoucí tedy není, neboť je-li jedním, má buď nějakou velikost, nebo je souvislé, nebo je velikostí, nebo je tělem. Ale ať je čímkoli z toho, není jedním, nýbrž má-li velikost, může být rozděleno, a je-li souvislé, může být rozseknuto. Podobně, je-li myšleno jako velikost, nebude nedělitelné, a je-li tělem, bude trojná-

sobné, neboť bude mít délku, šířku a hloubku. Je však nemožné tvrdit, že jsoucí není ničím z toho; jsoucí není tedy jedním.

Ale věru není ani mnohým. Neboť není-li jedním, není ani mnohým, vždyť mnohé je spojením jednotlivých věcí, pročez popírá-li se jedno, popírá se i mnohé. Z toho je však jasné, že není ani jsoucí, ani nejsoucí.

A snadno lze usoudit, že není ani obojí, zároveň jsoucí i nejsoucí. Neboť jestliže i nejsoucí jest i jsoucí jest, pak bude nejsoucí — pokud jde o bytí — totožné se jsoucím, a proto není žádné z nich. Neboť se uznává, že nejsoucí není, a ukázal jsem, že je jsoucí s ním totožné; nebude tedy ani toto. Je-li však jsoucí totožné s nejsoucím, nemůže být obojím, neboť je-li obojím, není týmž, a je-li týmž, není obojím. Z toho plyne, že nic není, neboť není-li ani jsoucí, ani nejsoucí, ani obojí a nelze-li si vedle toho nic myslit, pak není nic.

Dále je třeba dokázat toto: i kdyby něco bylo, nemůže to člověk poznati a si pomyslit. Neboť, praví Gorgias, jestliže myšlené věci nejsou jsoucí, pak jsoucí není myšleno. Je to pochopitelné: jako když myšlené věci jsou bílé a bílé věci jsou tedy myšleny, tak když myšlené věci nejsou jsoucí, tedy nutně jsoucí věci nebudou myšleny. Proto je správná i důsledná tato věta: jestliže myšlené věci nejsou jsoucí, pak jsoucí není myšleno. Nuže myšlené věci — je to třeba předpokládati — nejsou jsoucí, jak dále ukážeme; jsoucí není tedy myšleno. A že myšlené věci nejsou jsoucí, je zřejmé. Neboť jestliže myšlené věci jsou jsoucí, tedy jsou jsoucí všechny myšlené věci a jakkoliv si je kdo pomyslí. A to je v neshodě se skutečností, neboť pomyslí-li si kdo létajícího člověka nebo vozy jedoucí po moři, nelétá hned člověk a nejedou vozy po moři. Proto myšlené věci nejsou jsoucí. Mimo to jestliže myšlené věci jsou jsoucí, pak nejsoucí věci nebudou myšleny, neboť protivnému přísluší protivné a jsoucímu je protivné nejsoucí. Proto platí rozhodně: přísluší-li jsoucímu, že je myšleno, bude příslušet nejsoucímu, že nebude myšleno. To je však nemožné, neboť je myšlena Skylla, Chimaira¹ i mnoho jiného z nejsoucích věcí. Jsoucí tedy není myšleno. A jako jsou viděné věci proto

¹ Obludy řeckých bájí.

zvány viditelnými, ježto jsou viděny, a slyšené proto slyšitelnými, ježto jsou slyšeny, a jako nezavrhuje viditelné věci, ježto nejsou slyšeny, a nezanedbáváme slyšitelné věci, ježto nejsou viděny — každá totiž věc má být posuzována příslušným, a ne jiným smyslem —, tak i myšlené věci, třebaž nejsou viděny zrakem ani slyšeny sluchem, přece skutečně jsou, protože jsou chápány svým vlastním sudidlem. Myslí-li tedy někdo, že po moři jezdí vozy, musí věřiti, i když to nevidí, že jsou vozy jezdící po moři. To je však nemožné; tedy jsoucí není myšleno a chápáno.

A i kdyby bylo chápáno, nelze to sdělit s jiným. Neboť jsou-li věci, které jsou vně, viditelné, slyšitelné a vůbec vnímatelné a jsou-li z nich viditelné věci vnímatelné zrakem, slyšitelné sluchem a ne naopak, jak pak by mohly být tyto věci oznámeny někomu jinému? Neboť to, čím oznamujeme, je řeč a řeč není skutečnou věcí a něčím jsoucím. Neoznamujeme tedy bližnímu jsoucí věci, nýbrž řeč, která je jiná než skutečné věci. A jako se viditelné nemůže stát slyšitelným a naopak, tak jsoucí, ježto je vně, nemůže se stát naší řečí a nejsoucí řečí nemůže být vyjeveno jinému. Řeč pak, praví Gorgias, vzniká z věcí dorážejících na nás z vnějšku, t. j. ze smyslových dojmů. Tak ze setkání s chutí vzniká v nás řeč pronášená o této vlastnosti a z naskytnutí barvy vzniká řeč o barvě. Je-li tomu tak, nedává řeč zprávu o vnější věci, nýbrž vnější věc se stává oznamovatelkou řeči. A věru nelze ani tvrdit, že jako je viditelné a slyšitelné skutečnou věcí, tak je jí i řeč, takže by se mohly podle skutečné a jsoucí řeči oznamovati skutečné a jsoucí věci. Neboť, praví Gorgias, i je-li řeč skutečnou věcí, přece se liší od ostatních skutečných věcí a nejvíce se různí od řeči viditelná těla, neboť jiným nástrojem se chápe viditelné a jiným řeč. Řeč tedy neukazuje většinu skutečných věcí, stejně jako ony neukazují navzájem svou přirozenost.

[Zl. B 2 ze Sexta. Obdobný výtah je v Pseudoaristotelově spise O Melissovi . . . kap. 5—6; leckdy zachovává věrněji Gorgiovy myšlenky, ale jinde je jen heslovitý a jeho znění je nejednou porušeno.]

Gorgias pravil, že bytí je nezjevné, nedostane-li se mu zdání, a zdání je slabé, nedostane-li se mu bytí.

[Zl. B 26 z Prokla]

Což pak nemluvíte (Menon¹ a Gorgias) o jakýchsi výtocích z věcí . . . a o průduších, do nichž a skrze něž procházejí výtoky . . . a že se jedny z výtoků shodují s některými průdouchy, kdežto druhé jsou menší nebo větší? . . . Jeť barva výtokem z tvarů,² přiměřeným ke zraku a proto vnímaným.

[Zl. B 4 z Platona]

Oheň se rozněcuje sklem nebo mědí a stříbrem, zpracovanými určitým způsobem, ne proto, jak tvrdí Gorgias a jak myslí i někteří jiní, že odchází oheň průdouchy . . .

[Zl. B 5 z Theofrasta]

Jeť od přírody, že to, co je slabší, nebrání silnějšímu, nýbrž že je slabší silnějším ovládáno i řízeno, že silnější vede a slabší následuje . . .

Řeč je mocnou vládkyní, která vykonává nejbožštější díla nejmenším a nejnepatrnějším tělem, neboť dovede i zahnat strach i odnít zármutek i způsobit starost i zvětšit soucit . . . Veškeré básnictví pokládám a prohlašuji za veršovanou řeč; kdo mu naslouchá, do toho vstoupí i úzkostlivá hrůza i slzíci soucit i žalostná touha a při štěstí i neštěstí cizích věcí a těl pocítí duše působením řeči zvláštní jakýs cit . . .

. . . o většině věcí dává většina lidí své duši za rádkyni domněnku. Ale domněnka, jsouc vrtkavá a nestálá, přináší nestálé a vrtkavé štěstí těm, kdo jí užívají . . .

V stejném poměru je síla řeči k uspořádání duše jako uspořádání léků k přirozenosti těl. Neboť jako z léků vyhání každý z těla jiné šťávy a jedny léky zastavují nemoc, druhé však život, tak i z řeči jedny zarmoutí a druhé potěší, jiné poděsí a jiné dodají posluchačům odvahy, jiné však špatnou jakousi přemluvou duši očarují a omámí.

[Zl. B 11 z Gorgiovy Heleny]

¹ Osoba Platonovy rozmluvy.

² Podle jiného čtení: těl.

Gorgias pravil, že je třeba vážnost odpůrců ničiti smíchem a smích vážností.

[Zl. B 12 z Aristotela]

Tragedie . . . působí klam, při kterém, jak praví Gorgias, oklamavší je spravedlivější než neoklamavší a oklamáný je moudřejší než neoklamáný.

[Zl. B 23 z Plutarcha]

Prodikos.

Prodikos . . . praví: „Stunce, měsíc, řeky, prameny a vůbec vše, co prospívá našemu životu, pokládali naši předkové za bohy pro užitek z toho, tak jako Egypťané Nil.“ A proto byl prý pokládán chléb za Demetru, víno za Dionysa, voda za Poseidona, oheň za Hefaista a podobně každá z užitečných věcí.

[Zl. B 5 ze Sexta]

Prodikos spojuje každý lidský obřad, mysteria i zasvěcování s prospěchem z orby a má za to, že odtud přišla mezi lidí i představa bohů i veškerá zbožnost.

[Zl. B 5 z Themistia]

Láska je zdvojená touha a zdvojená láska se stává šílenstvím.

[Zl. B 7 ze Stobaia]

Prodikos dělil rozkoše na radost, libost a spokojenost.

[Zl. A 19 z Aristotela]

Ve spise „O lidské přirozenosti“ nazývá Prodikos spálenou a jakoby zcela zpraženou látku v šťavách slizem (*flegma*, vl. palčivé) . . . a to, co jmenují všichni lidé slizem a má bílou barvu, nazývá hlenem (*blenna*).

[Zl. B 4 z Galena]

Hippias.

Zákon, jsa tyranem lidí, vynucuje mnohé proti přírodě.

[Zl. C 1 z Platona]

Hippias říká, že je dvojitá závist: jedna spravedlivá, závidí-li někdo špatným lidem docházejícím počt, druhá nespravedlivá, závidí-li někdo dobrým lidem. A závistivým se vede dvakrát hůř než ostatním, neboť se mrzí nejen nad vlastním neštěstím jako ostatní, nýbrž též nad cizím štěstím.

[Zl. B 16 ze Stobaia podle Plutarcha]

Hippias praví, že je osočování hroznou věcí . . . , ani v zákonech není napsán proti osočovatelům žádný trest jako proti zlodějům, a přece kradou přátelství, jež je nejkrásnějším statkem. Tak násilí, ač je zločinné, je spravedlivější než osočování, poněvadž není tajné.

[Zl. B 17 ze Stobaia podle Plutarcha]

Antifon.

Ze spisu „O svornosti“.

Pravil pak Antifon ve spise „O svornosti“ takto: „Člověk, jenž o sobě tvrdí, že se stal ze všech živočichů nejpodobnějším bohu . . .

[Zl. B 48 z Fotia]

Celý život, brachu, je nadmíru hoden hany; nemá nic zvláštního, ani velikého, ani vznešeného, nýbrž vše malé, slabé, krátkodobé a smíšené s velikými zármutky.

[Zl. B 51 ze Stobaia]

Žítí se podobá denní stráži a délka života takřka jednomu dni, v kterém, vzhlednuvše k světlu, odevzdáváme heslo jiným, kdo přicházejí po nás.

[Zl. B 50 ze Stobaia]

Není možno opravit život tak jako kámen ve hře.

[Zl. B 52 ze Stobaia]

Někteří nežijí přítomný život, nýbrž se připravují s velikou horlivostí, jako by měli žít nějaký jiný život, ne přítomný, a zatím uniká zbývající čas.

[Zl. B 53a ze Stobaia]

První z lidských věcí je tuším výchova. Neboť počne-li kdo správně nějakou věc, ať jakoukoli, je pravděpodobné, že bude též správně skončena. Neboť jaké kdo zaseje símě do země, takovou je též třeba očekávat sklizeň. A zaseje-li kdo do mladého těla ušlechtilou výchovu, žije to a roste po celý život a nezmaří to ani déšť ani sucho.

[Zl. B 60 ze Stobaia]

S jakým člověkem se někdo stýká po většinu dne, takovým se nutně i sám stane v svém chování.

[Zl. B 62 ze Stobaia]

Nad bezvládí není pro lidi nic horšího. Poznávajíce to dřívější lidé přivykali od počátku hochy poslušnosti a vykonávání rozkazů, aby nebyli zmateni, až jako muži podstoupí veliké změny.

[Zl. B 61 ze Stobaia]

Nuže dejme tomu, že život pokročí a vznikne touha po sňatku a po ženě! Tento den, tato noc je počátkem nového osudu (vl. démona), nové zkázy. Jeť sňatek pro člověka velikým zápasem. Neboť není-li žena náhodou vhodná, co si počítí v tomto neštěstí? Je obtížno ji propustiti a znepráteliti si příbuzné, lidi stejně smýšlející, stejně cítící, jež člověk ctil a jimiž byl ctěn, ale je též obtížno podržet takový statek, myslit, že se získávají rozkoše, a přivádět si zármutek.

Nuže nemluvmе o nejhorším a mluvmе o tom, co je ze všeho nejpříhodnější! Neboť co je člověku příjemnějšího než žena podle jeho přání? Co je sladšího, zvláště pro mladého muže? Avšak právě tam, kde je příjemné, je kdesi blízko i žalostné, neboť rozkoše nepřicházejí samy, nýbrž je provázejí zármutky a strasti. Vždyť i vítězství v Olympii, v Delfách i jiné takové závody a znalosti i všechny rozkoše vznikávají z velikých bolestí, neboť pocty, závodní ceny a požitky, které dává bůh lidem, nutí k velikým námahám a k potu. Já aspoň, kdyby se mi dostalo druhého takového těla, jako jsem sám sobě, nemohl bych žít: tolik nesnázi si sám působím kvůli tělesnému zdraví, kvůli výdělku na denní živobytí, kvůli slávě, kvůli rozvaze, dobrému jménu a dobré pověsti. Což pak kdyby se mi dostalo druhého takového těla, které by mi působilo tolik starostí? Není tedy zřejmé, že žena, je-li podle mužova přání, mu nepůsobí o nic méně příjemností a bolestí, nežli on působí sám sobě kvůli zdraví dvou těl, kvůli dobývání živobytí, kvůli rozvážnosti a dobrému jménu (dvou lidí)?

Nuže dejme tomu, že se narodily děti! Tu je již vše plné starostí, z myslí zmizí mladistvá pružnost a není již tatáž tvář.

[Zl. B 49 ze Stobaia]

. . . vždyť péče o starce se podobá péči o dítě.

[Zl. B 66 z Klementa]

Druzí však pracují, šetří, namáhají se, ukládají peníze a mají z toho radost, jakou si lze jen představit. Zato vyběrají-li peníze a užívají-li jich, mají bolest, jako by si odnímali své maso. [Zl. B 53 ze Stobaia]

Je jakás bajka, že jeden muž spatřil jiného muže, jak získává mnoho peněz, a prosil ho, aby mu je půjčil na úrok. Ten však nechtěl, nýbrž byl takový, že nedůvěřoval a nikomu nepomáhal; i odnesl peníze a kdesi je schoval. A někdo ho zpozoroval, jak to dělal, a tajně peníze vzal. I přišel později ten, který peníze ukryl, a nenalezl jich. Rmoutil se tedy velice nad nehodou a zejména proto, že nepůjčil peníze prosícím, neboť by se mu byly uchovaly a byly by mu vynesly ještě jiné peníze. I potkav toho muže, který si chtěl tehdy od něho vypůjčiti, nařikal nad svou nehodou; pochybil prý a lituje, že mu nevyhověl, nýbrž ho odbyl, jelikož jsou proň peníze zcela ztraceny. Druhý ho však pobízel, aby si nedělal starost, nýbrž myslel, že peníze má a že se mu neztratily, ať jen položí kámen na ono místo. „Vždyť ani když jsi peníze měl, jsi jich nikterak neužíval, a proto ani teď nemysli, že jsi o ně přišel!“

Věru čeho člověk neužíval a nebude užívat, z toho ať to má, nebo nemá, mu nevzejde žádná ani větší, ani menší škoda. Neboť kterému muži nechce dát bůh naprosto dobré věci, tomu poskytne bohatství peněz, ale učiní ho chudým v správném myšlení a tak, odňav mu jedno, zbaví ho obého.

[Zl. B 54 ze Stobaia]

Je špatný, kdo při vzdálených a budoucích nebezpečnostech je smělý jazykem a usilovně se snaží, dojde-li však k činu, váhá. [Zl. B 56 ze Stobaia]

Nemoc je svátkem pro lenochy, neboť nejdou za svou prací. [Zl. B 57 ze Stobaia]

Kdo jde k bližnímu chtěje mu ublížit, ale dostane strach, že neuskuteční to, co chce, a přivodí si to, co nechce, ten je rozvážnější, neboť zatím co má strach, váhá, a zatím co váhá, čas mezitím uplyvající odvrátí leckdy mysl od záměrů. A při hotovém činu to není možné, avšak při váhání se to může státi.

Dále kdo se domnívá, že ublíží bližnímu a sám přitom nic neutrpí, není rozvážný. Naděje nejsou všude dobrem, neboť takové naděje uvrhly mnoho lidí do nenapravitelných neštěstí, a co mysleli, že učiní bližnímu, to, jak se ukázalo, utrpěli sami. A rozvážnost muže nelze jinak správněji posouditi než takto: kdo uzavře sám sebe okamžitým rozkoším a je s to ovlásti a přemoci sebe (je rozvážný). Kdo však chce ihned vyhovět své žádostivosti, chce horší místo lepšího.

[Zl. B 58 ze Stobaia]

Kdo po hanebných nebo špatných věcech ani nezatoúžil, ani se jich nedotkl, není rozvážný, neboť není pak nic, co by byl přemohl a osvědčil se tak řádným. [Zl. B 59 ze Stobaia]

Nová přátelství jsou pevná, ale stará jsou pevnější.

[Zl. B 64 ze Stobaia]

Mnozí lidé majíce přátele nepoznávají to, nýbrž si činí svými druhy obdivovatele svého bohatství a lichotníky svého štěstí.

[Zl. B 65 ze Suidy]

. . . čas, nejcennější výdaj, jak řekl Antifon.

[Zl. B 77 z Plutarcha]

Z „Pravdy“.

Antifon říká v I. knize „Pravdy“: „. . . nic není jednotlivé¹ ani z toho, co vidí zrakem ten, kdo vidí nejdále, ani z toho, co poznává rozumem, kdo poznává co nejdále“ a „Všechny lidi vede poznání těla ke zdraví i k nemoci i ke všemu ostatnímu.“

[Zl. B 1 a 2 z Galena]

Proto ničeho nepotřebuje (t. j. duch nebo bůh) ani od jiného nic nebere, nýbrž je neomezený a nestrádatící.

[Zl. B 10 ze Stobaia]

(Příroda nebo duch), zbavena jsouc prostředků, by byla mnoho krásného špatně uspořádala.

[Zl. B 14 z Harpokrationa]

¹ T. j. vše je jedno.

Kdyby někdo zahrabal lehátko a plíseň na dřevě by na-
byla života, tu by nevzniklo lehátko, nýbrž dřevo.

[Zl. B 15 z Aristotela a Harpokrationa]

Antifon . . . říkal, že čas je myšlenkou nebo mírou, ne
skutečnou věcí. [Zl. B 9 z Aetia]

Antifon vepsal rovnostranný trojúhelník do kruhu, nad
každou ze stran sestrojil jiný rovnoramenný trojúhelník, do-
týkající se obvodu kruhu, a činil to neustále, domnívaje se, že
strana posledního trojúhelníka, ač přímá, splyne jednou
s kružnicí. [Zl. B 13 z Themistia]

. . . Spravedlnost je tedy nepřekračovati zákony obce,
v níž je někdo občanem. Pro sebe nejprospěšněji by tedy užíval
člověk spravedlnosti, kdyby si před svědky vážil zákonů, beze
svědků však požadavků přírody. Neboť požadavky zákonů
jsou umělé, požadavky přírody však nutné a požadavky zá-
konů jsou smluvené, ne přirozené, požadavky přírody však
přirozené, ne smluvené. Přestupuje-li tedy někdo zákony
a unikne-li pozornosti těch, kdo si je smluvili, je zbaven hanby
i trestu; neunikne-li, není zbaven. Porušuje-li však proti mož-
nosti¹ něco z toho, co je vrozeno od přírody, není to zlo o nic
menší, unikne-li pozornosti všech lidí, a není o nic větší,
uvidí-li to všichni, neboť netrpí škodu z mínění, nýbrž
z pravdy.

Zkoumání o těchto věcech se pak podniká vůbec proto,
že většina z toho, co je spravedlivé podle zákona, je nepřá-
telská přírodě. Jeť stanoveno zákonem pro oči, co mají viděti
a co nemají, pro uši, co mají slyšeti a co nemají, pro jazyk, co
má mluvití a co nemá, pro ruce, co mají dělati a co nemají,
pro nohy, k čemu mají choditi a k čemu nemají, a pro mysl,
po čem má toužiti a po čem nemá. Nuže přírodě není o nic
milčjší ani bližší to, od čeho zákony lidí odvracejí, než to,
k čemu je vybízají. Zato život a umírání náleží přírodě a život
je z věcí lidem prospěšných, umírání z věcí neprospěšných.
Prospěšné pak věci, jsou-li určeny zákonem, jsou poutem pří-
rody, a jsou-li určeny přírodou, jsou svobodny.

¹ T. j. ač může vyhověti přírodě.

Podle správného mínění neprospívá nikterak přírodě více
to, co působí strast, nežli to, co působí radost, a není tedy
prospěšnější bolestné než příjemné, neboť co je doopravdy
prospěšné, nesmí škoditi, nýbrž prospívati. Proto co je pro-
spěšné přírodě . . .

(Za spravedlivé jsou pokládáni) i ti, kdo se brání utrpěvše
křivdu a nezačínají sami křivě jednati, i ti, kdo činí dobře
rodičům, třeba jim oni ubližují, i ti, kdo nechávají na soudě
přisahati protivníky a sami nepřisahají. A mezi těmito uve-
denými činy lze naléztí mnohé, které jsou nepřátelské pří-
rodě; obsahují více bolestí, ač by mohly obsahovat méně,
a méně radostí, ač by mohly obsahovat více, a také utrpení,
ač by bylo možno netrpět. Kdyby arci těm, kdo schvalují
takové zásady, přicházela nějaká pomoc od zákonů, a těm,
kdo je neschvalují a jim se protiví, nějaká pohroma, pak by
nebyla neprospěšná poslušnost zákonů. Avšak nyní je na bíle
dni, že těm, kdo schvalují takové zásady, nemůže zákonné
právo prospěti. Vždyť ono nejprve nechává trpícího trpěti
a nesprávně jednajícího jednati a až dosud nebránilo, aby
trpící netrpěl a jednající nejednal. A když je věc vznesena
k potrestání, tu nemá trpící žádnou výhodu proti jednajícímu,
neboť musí přesvědčiti soudce, že utrpěl křivdu, a pak žádá
o to, aby mohl dosáti dostiučinění. Avšak totéž je možno i jed-
najícímu, jenž se rozhodl zapíratí . . .

Ty, kdo pocházejí ze vznešených otců, máme v úctě a
vážnosti, ale ty, kdo nepocházejí ze vznešeného rodu, nemáme
v úctě a vážnosti. V tom se k sobě chováme jako barbaři,
neboť jsme od přírody všichni ve všem stejně zrozeni, i bar-
baři i Řekové. Dokazují to věci od přírody všem lidem nutné;
všichni si je mohou stejně opatřiti a v nich ve všech se od nás
neliší ani žádný barbar, ani Řek. Neboť všichni dýcháme
do vzduchu ústy a nosem a všichni jíme rukama . . .

Navzájem si pravdivě svědčiti se pokládá za spravedlivé
a rovněž i užitečné pro lidská zřízení. Přesto nebude spra-
vedlivý, kdo to činí, ježto je spravedlivé nikomu nekřivditi,
nekřivdí-li se nám. Neboť svědek, i když pravdivě svědčí, ne-
zbytně přece křivdí jinému a zároveň sám utrpí později

křivdu pro to, co řekl, poněvadž je pro jeho svědectví odsuzován ten, proti němuž svědčí, a ztrácí buď peníze nebo život příčiněním toho, jemuž nijak nekřivdí. Přitom tedy svědčící křivdí tomu, proti němuž svědčí, ježto mu křivdí, ač mu on nekřivdil, a sám trpí křivdu od toho, koho usvědčil, ježto je jím nenáviděn, když pravdivě svědčil. A trpí nejen nenávistí, nýbrž i tím, že se musí mít po celý život na pozoru před tím, proti němuž svědčil; tak má nepřítel, který by proti němu zle mluvil i jednal, mohli-li by. Nuže jeví se to nemalou křivdou, i co sám trpí i v čem křivdí. A věru není možno, aby i to (svědčení) bylo spravedlivé i to, že se nemá křivditi a trpěti křivdu, nýbrž je nutné, aby bylo buď jedno z toho spravedlivé, anebo obojí nespravedlivé.

A nespravedlivým se jeví též zasedání na soudech i rozsuzování i usmiřování soukromých sporů, neboť co jedněm prospívá, škodí druhým a přitom ti, kdo mají prospěch, netrpí křivdu, ale ti, kdo mají škodu, trpí křivdu . . .

[Zl. B 44 z papyru III. stol. po Kr.]

. . . u Antifonta v II. knize „Pravdy“ lze nalézt . . . : „Kdykoli vzniknou ve vzduchu deště a větry sobě protivné, tehdy se spojuje a zhušťuje voda na mnoha místech, a co je přemoženo ze srážejícího se, to se zhustí a spojí v kroupy, jsouc stlačováno silou větru.“ [Zl. B 29 z Galena]

Oheň, jenž pálí a taví zemi, činí ji zvráštílou.

[Zl. B 30 z Harpokrationa]

Místo, kde zárodek roste a se živí, nazývá se koží.¹

[Zl. B 36 z Polluka]

Kritias.

Ze „Sisyfa“.

Byl čas, kdy život lidí nespořádan byl
i zvířecký a jenom síle poddaný,
kdy ani řádným lidem žádné odměny
se nedostávalo ni trestu lidem zlým.

¹ Zárodečný obal, chorion.

A zdá se mi, že potom lidé zákony si dali za mstitele, aby právo jim všem stejně vládlo, zpupnost sobě podrobí. Teď trestán byl, kdo něčeho se dopustil.

Pak zákony jim sice zabraňovaly, by zjevně nepáchali činy násilné, než páchali je potají; tu, zdá se mi, že vynalezl lidem bázeň před bohy kterýs muž chytrý, moudrý, aby měli zlí strach také tehdy, kdyby něco v tajnosti buď činili, neb mluvili, neb mysli. Tak tedy božstvo zavedl a víru tu, že démon jest, jenž vzkvétá věčným životem a duchem slyší, vidí, myslí úsilně i na svět hledí a má božskou povahu. Ten všechno slyší, co si lidé říkají, a všechno může viděti, co dělají. A zamýšlí-li mlčky něco špatného, to neunikne bohům, neboť mysl v nich je silná. — Vykládaje řeči takové, on zavedl k nám ze všech nauk nejsladší, neb přitom pravdu lživou řeči zahalil. I vyprávěl, že boží bydlí na místě, jež jménem svým by lidi nejvíc děsilo, vždyť odtud strach, jak poznal, lidem vznikává a jindy pomoc v jejich strastném životě. Hoření je to okruh; na něm viděl on, že blesky jsou a hrozné hromu údery i nebes tělo hvězdnaté, jež výtvořem je krásným Času, stavitele moudrého. Tam také kráčí balvan slunce zářivý a odtud vlahý déšť se na zem snášívá. Strach takový on kolem lidí rozestřel a přitom ve své řeči sídlo krásné dal i vhodné místo božstvu, ale zároveň též bezzákonnost vykořenil zákonem.

[Zl. B 25 ze Sexta]

Dobrými činí nás cvik spíše než přírody vliv.

[Zl. B 9 ze Stobaia]

Nuže počínám narozením člověka. Jak by se stal tělem nejsilnější a nejlepší? Kdyby ploditel provozoval tělocvik, hodně jedl i otužoval své tělo a kdyby matka příštího dítěte měla silné tělo a provozovala tělocvik. [Zl. B 32 z Klementa]

Kritias píše toto v prvním „Vymezení“: „Ani co vnímá člověk ostatním tělem, ani co poznává svou mysl“ a opět „Poznávají lidé, navyklí mít zdravou mysl“ a v I. knize „Hovorů“: „Kdyby ses sám cvičil, abys měl schopnou mysl, pak by ti smysly co nejméně škodily.“ [Zl. B 39 a 40 z Galena]

Jiní pokládají duši za krev, jako na př. Kritias.

[Zl. A 23 z Aristotela]

Nejkrásnější tvar mezi muži je ženský a mezi ženami zas opačný.

[Zl. B 48 z Diona z Prusy]

Nic není jistého leda to, že kdo se narodil, zemře a že žijící nemůže kráčet mimo poblouzení.

[Zl. B 49 z Pseudodionysiovy Rétoriky]

Thrasymachos.

Thrasymachos napsal, že nevidí boží lidské věci, neboť by nebyli přehlédli největší z lidských statků, spravedlnost; vidíme totiž, že jí lidé neužívají.

[Zl. B 8 z Hermie]

Tvrdím, že spravedlivé není nic jiného než prospěch silnějšího.

[Zl. B 6a z Platona]

Lykofron.

Lykofron praví, že věda je spojením vědění a duše.

[Zl. 1 z Aristotela]

Zákon je, jak řekl Lykofron, ručitelem vzájemných práv.

[Zl. 3 z Aristotela]

Krásu urozenosti není zjevná, jen v slově je její vznešenost.

[Zl. 4 z Aristotela]

Alkidamas.

... zákony, králové obcí ... [Aristoteles, Rétorika III 3]

... filosofie, tvrz zákonů ... [uv. m.]

Bůh dal všem svobodu; nikoho neučinila příroda otrokem.

[Scholia k Aristotelově Rétorice I 13]

Z „Anonyma Iamblichova“.

Nesmí se tedy také usilovati o převahu a souditi, že násilí založené na převaze je ctností a poslušnost zákonů zbabělostí. Neboť takové smýšlení je zcela ničemné a vzniká z něho naprostý opak dobra, špatnost i škoda. Ježto se totiž lidé zrodili neschopní žít jednotlivě a vzájemně se sešli z nutnosti, ježto dále vynalezli celý způsob života i nástroje k němu a ježto není možné, aby spolu byli a žili v nezákonnosti, neboť by jim vznikla větší škoda, než kdyby žili jednotlivě, pro tyto tedy nutnosti kraluje mezi lidmi zákon a právo a nikterak se to nemůže změnit, neboť je to přírodou silně upevněno.

Kdyby se věru někdo zrodil, kdo by měl od počátku takovou přirozenost, že by byl nezranitelný na těle, bez nemoci, necitlivý, nadlidský a jako z ocele na těle i na duši, tu by se snad mohl někdo domnívati, že mu dostačí násilí založené na převaze — neboť takový člověk by mohl být bez trestu, kdyby se nepodroboval zákonu — avšak nesoudil by tak správně. Neboť i kdyby se vyskytl někdo takový — nemůže to však být —, udržel by se takový člověk, jen kdyby pomáhal zákonům a právu, posiloval je a své síly užíval pro ně a pro to, co jim prospívá; jinak by však neobstál. Neboť by se tuším postavili všichni lidé ve shodě se svou zákonností proti takovému tvorovi a jejich množstvím by buď lstí nebo mocí přemohlo a zdolalo takového muže. Tak se ukazuje, že se i samo násilí, ať je to jakékoli násilí, může udržet jen zákonem a právem.

Sluší se pak poznati i to o zákonnosti a nezákonnosti, jak se od sebe liší a že je zákonnost nejlepší věcí ve veřejném i soukromém životě a nezákonnost nejhorší. Neboť z nezákonnosti vznikají ihned největší škody.

Počněme pak vykládati o zákonnosti, což je přednější! Především vzniká ze zákonnosti vzájemná důvěra, která velmi prospívá všem lidem a je velikým dobrem, neboť se jí stávají peníze společnými a tak, i když je jich málo, přece stačí obíhajíce a bez ní nestačí, i když je jich mnoho. A náhody ve věcech peněžních i v životě, jak příznivé, tak nepříznivé, jsou zákonností řízeny co nejvýhodněji pro lidi, neboť ti, kdo mají zdar, užívají ho v klidu a bez úkladů a těm, kdo mají nezdar, dostává se pomoci od oněch skrze vzájemný styk a důvěru, což vzniká ze zákonnosti. Dále působením zákonnosti nemaří lidé čas na veřejné věci, nýbrž ho využívají pro životní práce; tak jsou v zákonnosti zproštěni nejnepříjemnější starosti a věnují se nejpříjemnější, neboť starost o veřejné věci je nejnepříjemnější a starost o vlastní díla nejpříjemnější. A jdou-li spat, což je lidem přestávkou v strastech, jdou beze strachu a bez trapných myšlenek a stejně se jim daří, vstávají-li ze spánku; nedostávají náhle strach a neočekávají, že ze změny poměrů vzejde neblahý den;¹ nýbrž věnují se beze strachu bezbolestné péči o životní díla a námahu si usnadňují společlivou a blahou nadějí na dobrou odměnu; všeho toho je příčinou zákonnost. A to, co působí lidem největší strasti, totiž válka, která vede ke zkáze i k otroctví, i to se přihází více tam, kde žijí bez zákonů, a méně tam, kde žijí se zákony. I mnoho jiného dobrého je v zákonnosti, co z ní vzniká jako pomoc pro život a jako útěcha v obtížích.

A z nezákonnosti pocházejí tyto strasti. Především nemají lidé kdy na práci a starají se o věc nejnepříjemnější, totiž o veřejné věci a ne o své práce, dále shromažďují peníze pro nedostatek důvěry i oběhu a nesdílejí je s jinými, čímž nastává nedostatek peněz, i když je jich hojně. A nepříznivé i příznivé náhody vedou k opačnému výsledku, neboť zdar není bezpečný v nezákonnosti, nýbrž se mu činí nástrahy a nezdar se neodklizuje, nýbrž se posiluje pro nedostatek důvěry a oběhu. A z téže příčiny dochází spíše k zahraniční válce i k vnitřnímu rozbroji, a nevznikly-li již dříve, přiházejí se právě tehdy. A lidé jsou stále zabráni veřejnými věcmi pro

¹ Místo je porušeno.

vzájemné úklady, pro něž se ustavičně mají na pozoru a činí též sami úklady. A ani bdíce nemají příjemné myšlenky, ani jdouce spat nemají příjemné útočiště ve spánku, nýbrž děsivé, a probuzení, plné strachu a zmatku, přivádí člověka k náhlým vzpomínkám na strasti. Všechna tato i ostatní dříve uvedená zla pocházejí z nezákonnosti.

Ani samovláda, tak veliké a tak strašné zlo, nevzniká z ničeho jiného než z nezákonnosti. Někteří lidé, kteří nesprávně usuzují, mají za to, že vzniká samovládce z něčeho jiného a že lidé pozbývají svobody bez své viny, jsouce znásilněni od toho, kdo se zmocní samovlády, avšak nesoudí tak správně. Neboť kdo myslí, že kráí nebo samovládce vzniká z něčeho jiného než z nezákonnosti a převahy, je pošetilý. Stává se to jen tehdy, když se všichni obrátí k zlému, neboť není možno, aby žili lidé bez zákonů a práva. Jakmile tedy odejdou z lidu tyto dvě věci, zákon a právo, tu hned přechází dozor a péče o ně na jednotlivce. Neboť jak jinak by přešla vláda na jednoho, než je-li vytlačen zákon prospívající lidu? Vždyť ten muž, který zruší právo a odkládá zákon všem společný i prospěšný, musil by být z ocele, kdyby to měl uloupiti lidu, on samotný mnohým. Člověk z masa a podobný ostatním by to nemohl učiniti, ale naopak kdyby obnovil zaniklé zákony, mohl by se stát samovládcem. Proto také, když se to děje, to někteří nepozorují. [Iamblichos, Protrepikos 20, 6n.]

Z „Dvojích řečí“.

O dobru a zlu.

Dvoji řeč mluví v Řecku filosofové o dobru a zlu, neboť jedni říkají, že je něco jiného dobro a něco jiného zlo, druzí však, že je to totéž a že je to jedním dobrem a druhým zlem, ano i témuž člověku jednou dobrem, po druhé zlem. A já se k nim také přidávám a mohu to viděti z lidského života, kdo pečuje o jídlo, pití a pohlavní lásku, neboť pro nemocného je to zlem, pro zdravého však a pro toho, kdo toho potřebuje, dobrem. A dále nemírnost v tom je pro nemírné zlem, pro ty však, kdo s tím obchodují a si vydělávají, dobrem. Dále nemoc

je pro nemocného zlem, ale pro lékaře dobrem. Dále smrt je pro zemřelého zlem, ale pro obchodníky s pohřebními potřebami a pro hrobníky dobrem. Také orba, která přinese dobrou úrodu, je pro rolníky dobrem, pro obchodníky však zlem. Dále ztroskotání a rozbití nákladních lodí je pro majitele lodí zlem, pro stavitele lodí však dobrem. Také zrezavění, otupení a polámání železného náradí je pro ostatní zlem, pro kováře však dobrem. A věru rozbití hliněné nádoby je pro ostatní zlem, pro hrnčíře však dobrem. Opotřebování a protržení opánku je pro ostatní zlem, pro obuvníka však dobrem. Dále v tělocvičných, hudebních a vojenských závodech: na př. v závodě během je vítězství pro vítěze dobrem, pro přemožené však zlem. Stejně též křížkující, rohovníci a všichni hudebníci: tak vítězství na kithaře je pro vítěze dobrem, pro přemožené však zlem. Také ve válce — a nejprve uvedu poslední události — vítězství Lakedaimoňanů, jímž přemohli Athéňany a jejich spojence, je pro Lakedaimoňany dobrem, pro Athéňany však a jejich spojence zlem.¹ A vítězství, kterým přemohli Řekové Peršana, bylo pro Řeky dobrem, pro barbary však zlem.² Dále dobytí Iliu bylo pro Achaje dobrem, pro Trojany však zlem. A stejně též pohromy Thebanů a Argivských.³ A boj Kentaurů a Lapithů byl pro Lapithy dobrem, pro Kentaury však zlem.⁴ A věru i vítězný boj bohů a Gigantů, o kterém se vypráví, byl pro bohy dobrem, pro Giganty však zlem.⁵

Druhá pak řeč se mluví, že je něco jiného dobro a něco jiného zlo a že se liší jak jméno, tak i věc. A také já rozlišuji tímto způsobem: myslím totiž, že by nebylo jasné, jaká věc je dobrem a jaká zlem, kdyby bylo obé totéž a ne různé; a to by bylo podivné. A myslím, že by nemohl odpovědět, kdo by to tvrdil, kdyby se ho někdo otázel: „Pověz mi tedy, učinili

¹ R. 404 se skončila válka peloponneská porážkou Athéňanů.

² Řekové porazili několikrát Peršany v V. stol., u Marathona, u Salaminy, u Plataj, u kyperské Salaminy a j.

³ Mythické výpravy Sedmi proti Thebám a jejich synů.

⁴ Boj polozvířecích Kentaurů s Lapithy se prý stihl při svatbě krále Lapithů Peirithoa.

⁵ Synové Země Giganti učinili vzpouru proti olympským bohům.

ti již rodiče něco dobrého?“ Řekl by: „„Mnoho a velmi dobrého.““ „Ty jsi jim tedy povinen velikým a mnohým zlem, je-li dobro totéž, co zlo. Jak pak učinil jsi již něco dobrého příbuzným?“ „„Mnoho a velmi dobrého.““ „Činil jsi tedy příbuzným zlo. Jak pak učinil jsi už zlo nepřátelům?“ „„Mnoho a velmi zlého.““ „Učinil jsi jim tedy největší dobro. Nuže odpověz mi věru i na toto: zdaž nelituješ žebráků, že snášejí mnoho zlého, a neblahoslavíš je zase, že se jim velmi dobře daří, je-li dobro a zlo totéž?“ A nic nebrání, aby se neměl perský král stejně jako žebráci, neboť mnoho dobrého, co má, je i mnoho zlého, je-li dobro a zlo totéž. A to budiž řečeno o všem! Mohu to projíti jednotlivě počínaje jídlem, pitím a pohlavní láskou, neboť tyto činnosti jsou pro nemocné zlem a zase jsou jim tyto činnosti dobrem, je-li dobro a zlo totéž. A nemocným je nemoc zlem i dobrem, je-li dobro totéž, co zlo. A stejně je tomu i se vším ostatním, co bylo uvedeno v dřívější řeči. A neřkám, co je dobro, nýbrž tomu se snažím učiti, že zlo a dobro není totéž, nýbrž různé.

O moudrosti a ctnosti, lze-li jim učiti.

Říká se pak jakás řeč ani pravdivá, ani nová, že moudrosti a ctnosti nelze učiti ani jiné, ani sebe. A kdo to tvrdí, užívají těchto důkazů: že prý není možno, odevzdáš-li něco někomu jinému, abys to sám ještě měl. To je jeden důkaz. A druhý: kdyby bylo lze učiti moudrosti a ctnosti, že by byli jejich odborní učitelé, jako jsou učitelé hudby. A třetí, že moudří lidé, kteří žili v Řecku, by byli tomu naučili své děti a přátele. A čtvrtý, že někteří lidé, kteří přišli k sofistům, neměli z toho žádný prospěch. A pátý, že mnozí, ač se nestýkali se sofisty, nabyli vážnosti.

Já však pokládám tuto řeč za velmi pošetilou. Neboť poznávám, že učitelé učí písmu a kitharisté hře na kitharu a každý z nich to stále umí. A proti druhému důkazu, že nejsou odborní učitelé moudrosti a ctnosti: čemu pak učí sofisté, ne-li moudrosti a ctnosti? A co byli anaxagorovci a pythagorovci? A třetí důkaz: vždyť Polykleitos naučil svého syna

sochařství. A nenaučil-li někdo, není to důkazem, neboť jestliže jeden něčemu naučil, je to svědectvím, že je možno naučiti. A čtvrtý důkaz, stávají-li se někteří moudřími bez sofistů: vždyť se naučili mnozí písmu, aniž se mu učili. Je něčím i nadání, jímž se leckdo, aniž se učil od sofistů, stane schopným — je-li nadán — pochopiti snadno většinu věcí, když se jen málo naučil od těch, od kterých se učíme i slovům; učíme se jim více nebo méně, jeden od otce, druhý od matky. A nevěří-li někdo, že se slovům učíme, ale myslí, že se rodíme s jejich znalostí, ať to pozná z tohoto: kdyby někdo poslal novorozené dítě do Persie a tam by je dal vychovávat, nemluvílo by řeckým jazykem, nýbrž persky, a kdyby je někdo dopravil odtud sem, mluvílo by pak řecky. Tak se učíme slovům a neznáme svých učitelů.

Takto jsem promluvil řeč a máš počátek, konec i střed. A netvrdím, že lze učiti moudrosti a ctnosti, ale nedostačují mi ony důkazy. [kap. 1 a 6]

XIV

SPOLEČENŠTÍ OPRÁVCI

Hippodamos.

Hippodamos . . . chtěl zříditi obec s 10 000 obyvateli, rozdělnou ve tři části: jednou částí měli být řemeslníci, druhou rolníci, třetí válečníci a ozbrojenci. Také půdu dělil ve tři části: jednu posvátnou, druhou obecnou, třetí soukromou. Posvátnou byla ta, odkud se měly opatřovat obvyklé bohoslužby, společnou ta, odkud měli být živeni válečníci, soukromou pak byla půda rolníků.

Domníval se také, že jsou jen tři druhy zákonů, neboť jsou prý jen troje věci, o kterých se dějí soudy: násilí, poškození majetku a usmrcení. Navrhoval také jeden rozhodčí soud, na který by se měly vznášet všechny spory, které by se zdály nesprávně rozsouzeny. Tento soud sestavoval z několika zvo-

lených starců. Domníval se také, že se na soudech nemají dít rozsudky pouhým hlasováním, nýbrž že má každý soudce odevzdat destičku a na ni má napsat odsouzení, odsuzuje-li prostě, nebo ji má odevzdat prázdnou, osvobozuje-li prostě, nebo má na ní rozlišit, rozhoduje-li zčásti tak, zčásti onak. Nyní to podle jeho domnění není správně zařízeno, neboť jsou soudci nuceni ke křivé přísaze, musí-li rozsuzovat buď tak, nebo onak.

Navrhoval také zákon o těch, kdo vynalezli něco prospěšného obci, a to aby docházeli pocty, a jiný, aby se dětem mužů padlých ve válce dostávalo výživy z veřejných peněz, neboť jinde to není ještě uzákoněno, avšak v Athénách i v některých jiných obcích je nyní tento zákon. Dále, aby byli všichni úředníci voleni lidem — za lid pokládal ony tři části obce — a aby zvolení pečovali o veřejné věci, o věci cizinců a sirotků. [Zl. 1 z Aristotela]

Faleas.

Faleas . . . tvrdí, že má být majetek občanů stejný. A domníval se, že to při zakládání nových obcí není nesnadno provést, ale v obývaných je to již obtížnější. Přesto by nastalo nejrychleji vyrovnání, kdyby bohatí dávali věna, avšak je nedostávali, chudí pak nedávali, nýbrž dostávali.

[Zl. 1 z Aristotela]

. . . domnívá se, že má být v obcích rovnost v těchto dvou věcech: v majetku a ve výchově.

[Aristoteles, Politika II 7]

. . . vyrovnává jen pozemkový majetek. [uv. m.]

POZDĚJŠÍ PYTHAGOROVCI

Pythagorovci v aristotelovském podání.

Tak řečení pythagorovci¹ věnovavše se matematice první ji posunuli kupředu a zcela jí jsouce zabrání pojali domněnku, že její počátky jsou počátky všech věcí. A ježto jsou v matematice přirozeně na prvním místě čísla, domnívali se, že spatřují v číslech — spíše nežli v ohni, zemi a vodě — mnohé obdoby toho, co jest a co se děje; tak soudili, že tento stav čísel je spravedlností, onen duší a duchem, jiný pravým časem a podobně každý z ostatních. A ježto viděli v číslech stavy a poměry harmonií a ježto se jim zdálo, že se i vše ostatní podobá celou svou přirozeností číslům a že čísla jsou první z celé přírody, usoudili, že prvky čísel jsou též prvky všech věcí a že celý vesmír je harmonií a číslem. [Zl. B 4 z Aristotela]

(Podle pythagorovců) je v této části vesmíru mínění a pravý čas, o něco výše nebo níže nespravedlivost, rozloučení nebo míšení a za důkaz uvádějí, že je každá z těchto věcí číslem. [Zl. B 22 z Aristotela]

(Podle Pythagory je) spravedlnost stejné číslo násobené stejným. [Zl. B 4 z Pseudoaristotelovy Velké ethiky]

(Podle pythagorovců) přísluší středu jednotka . . . , za středem jde dvojka, kterou nazývali míněním a odvahou.

[Alexandros k Aristotelově Metafysice, 74, 12 Hayduck]

Pravý čas . . . nazývali sedmou. [uv. sp. 38, 16]

(Pythagorovci) převádějí všechno na čísla a říkají, že pojem čáry je pojmem dvojky. [Zl. B 25 z Aristotela]

Jak také říkají pythagorovci, celý vesmír i všechny věci jsou omezeny třemi, neboť konec, střed a počátek mají čísla vesmíru, a to číslo tři. [Zl. B 17 z Aristotela]

¹ Aristoteles asi naznačuje, že se tito pythagorovci odchýlili od prvotního učení Pythagorova.

Celý vesmír skládají z čísel, ale ne z čísel-jednotek, nýbrž soudí, že jednotky mají velikost. [Zl. B 9 z Aristotela]

Pythagorovci vymezují bod jako jednotku, která obdržela polohu. [Proklos k Eukleidovi, I 95, 21 Friedlein]

Pythagorovci říkají, že věci jsou tím, že se podobají číslům. [Zl. B 12 z Aristotela]

(Pythagorovci) soudili, jak patrné, že je číslo počátkem a jakoby látkou, stavem i vlastností věcí, že prvky čísla jsou suda a licha — ona neomezená, tato omezená —, že se jednotka skládá z toho obojího, neboť je i sudá i lichá, že číslo pochází z jednotky a že celý vesmír . . . je číslem. Někteří z nich pak říkají, že je desatero počátků věcí a uvádějí je v dvojicích: mez a neomezené, licha a suda, jedno a mnoho, pravé a levé, mužské a ženské, klidné a pohybující se, přímé a křivé, světlo a tma, dobro a zlo, čtverec a obdélník.

[Zl. B 5 z Aristotela]

. . . neboť zlo náleží k neomezenému podle srovnání pythagorovců a dobro k omezenému. [Zl. B 7 z Aristotela]

Pythagorovci spatřují neomezené ve smyslových věcech . . . a soudí, že je neomezené též mimo svět . . . Učí, že neomezené je sudé číslo, neboť je-li někde obsažena suda a je-li omezena lichou, dává věcem neomezenost. A důkazem toho prý je, co se děje u čísel: jsou-li kladena kolem jednotky rohová čísla (t. j. lichá) a jsou-li kladena jiná (t. j. sudá), tu jednou (při sudých) vzniká vždy jiný tvar a po druhé (při lichých) vzniká vždy jediný tvar (t. j. čtverec).¹

[Zl. B 28 z Aristotela]

Jsou-li dělena čísla ve dva stejné díly, tu zůstává při lichém čísle uprostřed jednotka, při sudém však zbývá prázdné místo, bez pána a bez čísla, jako by bylo neúplné a nedokonalé. [Stobaios I 22, 19 W.]

¹ Vyjádřeno obrazci: $\bullet \cdot \cdot$, $\bullet \cdot \cdot \cdot$ atd., $\bullet \cdot \cdot$, $\bullet \cdot \cdot \cdot$ atd.

Vyjádřeno čísly: $1 + 2 = 3$, $1 + 4 = 5$ atd., $1 + 3 = 2^2$, $1 + 3 + 5 = 3^2$ atd.

Pythagorovci říkali, že je prázdný prostor a že z nekonečna vstupuje do světa jednak vzduch, jako by jej svět vdechoval, jednak prázdnou oddělující věc, ježto je prázdnou jakýmsi dělidlou a hranicí sousedních věcí. Je především u čísel, neboť prázdnou ohraničuje jejich podstatu.¹

[Zl. B 30 z Aristotela]

... říkají, že se po obloze pohybuje deset nebeských těles.

[Zl. B 4 z Aristotela]

T. ř. pythagorovci ... říkají, že je uprostřed oheň, že země, jsouc jedním z nebeských těles, se pohybuje v kruhu kolem středu a působí noc a den. Uznávají také jinou zemi, naproti této, a nazývají ji protizemí ... Odůvodňují to i tím, že má být nejvíce střeženo, co je nejhlavnější ve vesmíru, a to je střed. Nazývají jej stráží Diovou, totiž oheň zaujímající toto místo.

[Zl. B 37 z Aristotela]

Říkají, že je uprostřed vesmíru oheň, kolem ohně se pohybuje protizemě ... , za protizemí se pohybuje země také kolem středu a za zemí měsíc ... Protizemí však ... nevidíme, ježto je nám stále v cestě tělo země ... Říkají, že ústřední oheň je tvořivá síla, oživující ze středu celou zemi a oteplující, co z ní vychladne. Proto jej nazývají jedni hradbou Diovou ... , druzí stráží Diovou ... , třetí trůnem Diovým ... Země působí den, když je osvětlena v části obrácené k slunci, a působí noc kuželem stínu, který od ní vzniká.

[Zl. B 37 ze Simplikia podle Aristotela]

Zdá se některým (t. j. pythagorovcům), že je nutné, aby vznikl hluk, pohybují-li se tak velká těla, neboť je tomu tak i u těles zde na zemi, ač nemají stejný objem ani se nepohybují s takovou rychlostí. Když se slunce, měsíc a tolik tak velikých hvězd rychle pohybuje s takovou prudkostí, tu není možno, aby nevznikal jakýsi nesmírně veliký hluk. To předpokládají a domnívají se též, že jsou rychlosti nebeských těles v souzvukném poměru podle svých vzdáleností. Proto říkají, že vzniká harmonický zvuk nebeských těles pohybujících se

¹ V řadě přirozených čísel 1, 2, 3 atd.

v kruhu. A ježto se zdálo nepochopitelným, že bychom neslyšeli tohoto zvuku, odůvodňují to tím, že se hned od narození setkáváme s tímto zvukem, takže nám není nápadný v poměru k opačnému tichu. Neboť zvuk a ticho rozlišujeme v jejich vzájemném poměru; proto, jako kováři ze zvyku nepozorují žádného rozdílu (mezi tichem a zvukem), tak se děje totéž i lidem.

[Zl. B 35 z Aristotela]

Kdyby někdo uvěřil pythagorovcům, že budou znovu tytéž věci co do počtu¹ ... [Zl. B 34 z Eudema u Simplikia]

... tak, jako by bylo možno podle pythagorovských bájí, aby vstupovala kterákoli duše do kteréhokoliv těla.

[Zl. B 39 z Aristotela]

Některí z nich říkali, že je duše slunečním práškem ve vzduchu, a jiní, že je tím, co práškem hýbá.

[Zl. B 40 z Aristotela]

Mnozí filosofové (t. j. pythagorovci) říkají, že duše je harmonií anebo že obsahuje harmonii. [Zl. B 41 z Aristotela]

Říkají, že je duše jakousi harmonií, neboť harmonie je směr a spojení protiv a tělo se skládá z protiv.

[Filolaos, zl. A 23 z Aristotela]

Pythagorovci podle zpráv Aristoxenových.

Pythagorovci, naučivše se tomu od Pythagory, pokládali za užitečné souditi o božstvu, že jest a že se chová k lidskému pokolení tak, že je pozoruje a nezanedbává. Neboť my potřebujeme takové vlády, proti níž se nijak neodvážíme stavěti, a taková je vláda božstva, ačli je božstvo takové, aby zasluhovalo panství nade vším. Neboť tvrdili — a právem — ,že je živoucí tvor od přírody zpupný a proměnlivý ve svých pudech, touhách i ostatních citech; potřebuje tedy takové nadvlády a hrozby, z níž vzejde jakési umírnění a pořádek. Domnívali se pak, že člověk, jsa si vědom nestálosti své povahy, nesmí nikdy zapomínati na zbožnost a na úctu k bož-

¹ T. j. věčný návrat všech věcí.

stvu, nýbrž si má stále uvádět na mysl, že božstvo pozoruje a střeží lidské chování. Po božstvu a po démonech je si třeba nejvíce vážit rodičů a zákona a podřizovati se jim ne na oko, nýbrž z přesvědčení. Vůbec pak pokládali za nutné souditi, že není většího zla nad bezpráví, neboť člověk není s to se udržeti, nevládne-li mu někdo.

[Zl. D 3 z Iamblicha podle Aristoxena]

Z věd si prý váží pythagorovci obzvláště hudby, lékařství a věšectví. Jsou pak mlčenliví, horlivě naslouchají a chvály u nich dochází ten, kdo dovede naslouchati. Z lékařství pak nejvíce uznávají nauku o způsobu života a jsou v ní velice přesní. Především se tu snaží poznávati příznaky pravé míry v pití, jídle a odpočinku. Dále se pokusili bezmála první o to, aby pojednávali a dávali předpisy o přípravě pokrmů. Více také než dřívější přikládali pythagorovci obklady, za to léky méně cení a nejspíše je dávají na rány; nejméně ze všeho uznávají řezání a pálení. Proti některým chorobám užívají též zaříkání. Domnívali se také, že hudba velmi prospívá zdraví, užívá-li se jí náležitým způsobem. Používali též vybraných výroků Homérových a Hesiodových k posílení duše. Domnívali se dále, že je třeba podržovati a uchovávat v paměti vše, čemu se učíme i co se vykládá, a že je třeba až potud shromažďovati poučky a výklady, pokud to může pojmouti učící se a pamatující mysl, neboť skrze ni je třeba poznávati a v ní je třeba uchovávat poznání. Měli tudíž ve veliké úctě pamět, pečlivě ji cvičili a o ni dbali.

[Zl. D 1 z Iamblicha]

O plození prý vykládali takto: především soudili, že je třeba se varovati t. ř. předčasné zralosti, neboť ani u rostlin ani u zvířat předčasně zralé nebývá úrodné, nýbrž má uplynout nějaký čas před vydáním plodu, aby byla semena i plody od silných a vyspělých těl. Je tedy třeba chovati jinochy i dívky v pracích, cvičeních i náležitém otužování a dávat jim potravu vhodnou pro pracovitý, umírněný a otužilý život. Jeť v lidském životě mnoho takových věcí, že je v nich lepší pozdní učení; sem patří i pohlavnost. Má tedy být jinoch tak

veden, aby do dvaceti let netoužil po onom styku. Když pak k tomu dospěje, má užívat zřídka požitků lásky. A to bude tehdy, bude-li se zdraví pokládat za vzácnou a krásnou věc, neboť nevázanost a zdraví bývají zřídka u téže osoby... Měli pak za to, že mají plodící velice pečovat o budoucí potomky. První věru a nejhlavnější péčí je připravovat se k plození umírněným a zdravým způsobem života, ani se nevášovat, ani nejíst takové věci, kterými se zhoršuje tělesný stav, ani se neopíjet, zcela naopak, neboť se domnívali, že ze špatného, nesouhlasného a pobouřeného smíšení vznikají špatná semena. Vůbec myslili, že je znakem naprosto lehkomyšlného a nerozvážného člověka, jestliže ten, kdo má někoho zplodit a přivést k zrození i k bytí, nestará se s veškerým úsilím o to, aby byl příchod dětí do bytí a do života co nejpříjemnější, zatím co milovníci psů pečují s veškerým úsilím o vychování mláďat, aby se rodila zdatná štěňata z těch, z kterých je třeba, kdy je třeba a jak je třeba. A stejně si počínají milovníci ptáků. A je patrné, že i ostatní, kdo usilují o zušlechtnění zvířat, vynakládají všechnu péči na to, aby se plození zvířat nedálo náhodně, avšak lidé nijak nedbají o vlastní potomky, nýbrž je i náhodně a naprosto lehkověrně plodí i potom zcela ledabyle živí a vychovávají. To je prý nejhlavnější a nejzřejmější příčinou špatnosti a ničemnosti většiny lidí.

[Zl. D 8 z Iamblicha]

Filolaos.

¹Počátek spisu „O přírodě“ je tento: „Příroda byla spojena ve světě z věcí neomezených i omezujících, a to jak celý svět, tak vše v něm.“

[Zl. B 1 z Diogena]

Je nutné, aby všechny věci byly buď omezující, nebo neomezené, nebo omezující i neomezené. Avšak jenom neomezené nebo jenom omezující nemohou býti. Ježto se pak ukazuje, že nejsou ani jen z omezujícího, ani jen z neomezujícího, je patrné, že svět a věci v něm byly spojeny z omezujícího

¹ Někteří badatelé soudí, že většina zlomků přiřítaných Filolaovi je podvržena a pochází ze školy Platonovy.

i z neomezeného. Ukazují to i skutečné věci, neboť co je v nich složeno z omezujících, omezuje, co je z omezujících a neomezeného, omezuje i neomezuje, a co je z neomezeného, ukáže se neomezeným. [Zl. B 2 ze Stobaia]

Podle Filolaa nebude vůbec nic poznáno, jsou-li všechny věci neomezeny. [Zl. B 3 z Iamblicha]

S přírodou a harmonií (vl. spojením) se to má takto: podstata věcí, jež je věčná, i příroda sama připouští jen božské poznání a ne lidské. Tím spíše by nebylo možné, abychom něco poznali z věcí, kdyby nebyla základem podstata věcí, z kterých se skládá svět, a to jak omezujících, tak neomezených. Ježto pak byly základem počátky sobě nepodobné a nepřibuzné, bylo by bývalo věru nemožné, aby byl z nich vytvořen svět, kdyby k nim nebyla přistoupila harmonie, ať již vznikla jakýmkoliv způsobem. Podobné a příbuzné věci věru nikterak nepotřebovaly harmonie, ale nepodobné, nepřibuzné a nestejně spořádané musí být sevřeny takovou harmonií, jakou mají být udržovány ve světě.

[Zl. B 6 ze Stobaia]

Harmonie je sjednocení mnohonásobně smíšeného a souhlas různě smýšlejících. [Zl. B 10 z Nikomacha]

Rozsah harmonie (t. j. oktávy) je kvarta a kvinta; kvinta pak je větší o tón než kvarta. Neboť od hypaty („horní“ struny¹, na př. e) je k mese („střední“, a) kvarta, od mesy (a) k netě („spodní“, c') je kvinta, od nety (e') k tritě („třetí“, h) je kvarta a od trity (h) k hypatě (e) je kvinta. Mezi mesou (a) a tritou (h) je tedy poměr 9/8 (velký celý tón), kvarta má poměr 4/3, kvinta 3/2 a oktáva 2/1. Tak má oktáva 5 tónů a 2 půltóny, kvinta 3 tóny a půltón a kvarta 2 tóny a půltón. [Zl. B 6 ze Stobaia]

A zajisté vše, co se poznává, má číslo, neboť bez něho není možno nic ani pomyslet, ani poznati. [Zl. B 4 ze Stobaia]

Činy a podstatu čísla je třeba pozorovati podle síly, která je v desítce, neboť síla čísla a zvláště desítky je veliká, vše

¹ Byla u Řeků nejhlubší.

plnicí, vše působící a je počátkem i vůdkyní života božského, nebeského i lidského a se vším se stýká. Bez ní je vše neomezené, nejisté a nejasné. Neboť povaha čísla dává poznání a každého vede i poučuje o každé nejasné a neznámé věci. Neboť nikomu by nebyla žádná z věcí jasná, ani sama o sobě, ani ve vztahu k jiné, kdyby nebylo čísla a jeho podstaty. Avšak číslo, uvádějí v duši všechny věci v souhlas s vjemem, činí je poznatelnými a navzájem souhlasnými po způsobu úhelnice, tím že spojuje i rozpojuje jednotlivé poměry věcí neomezených i omezujících.

Povahu čísla a jeho mocnou sílu bys mohl viděti nejen ve věcech démonských a božských, nýbrž též ve všech lidských činech a slovech i ve všech řemeslných dílech i v hudbě. Povaha čísla a harmonie nepřipouští nikterak klam, neboť jim není vlastní; klam a závist náleží k povaze neomezeného, nesmyslného a nerozumného. Klam nikterak nevane do čísla, neboť klam je nepřátelský a protivný jeho povaze, zato pravda je vlastní rodu čísla a s ním srostlá. [Zl. B 11 z Theona]

Číslo má dva zvláštní druhy, druh lichý a sudý, a třetí z obou dvou smíšených, sudolichý;¹ obou dvou druhů je mnoho podob, které každá věc sama sebou označuje.

[Zl. B 5 ze Stobaia]

Jedno počátkem všeho . . . [Zl. B 8 z Iamblicha]

Jedno je bod, dvě je čára, tři trojúhelník, čtyři jehlan. [Zl. A 13 z Theologumena arithmetica]

. . . nazvali (Filolaos a j.) čtveřici počátkem zdraví. [Zl. A 11 z Lukiana]

Svět je jeden a počal vznikati od středu a vznikal od středu stejným postupem nahoru jako dolů. Neboť co je nad středem, leží obráceně k tomu, co je pod ním, neboť tomu, co je nejdoleji, je střed jakoby hořejškem a stejně je tomu s ostatním; ke středu je obé v stejném poměru, arci leží v opačném směru. [Zl. B 17 ze Stobaia]

¹ Jsou to čísla tvaru 2 (2n + 1), jež, jsouce rozpůlena, dávají liché číslo, na př. 6, 10.

První (harmonicky) spojené, jedno, uprostřed koule sluje krb. [Zl. B 7 ze Stobaia]

Filolaos učí, že je uprostřed kolem středu oheň a nazývá jej krbem vesmíru, příbytkem Diovým, matkou bohů, oltářem a svazkem i mírou přírody. A opět jiný oheň je nahoře, vše obklopující. Ale první od přírody je střed; kolem něho krouží deset božských těl: Olympos, pět oběžnic, za nimi slunce, pod ním měsíc, pod ním země, pod ní protizemě a za nimi za všemi oheň, mající v středu úlohu krbu. Nejhořejší část toho, co vše obklopuje, kde jsou čisté prvky, nazývá Olympe; kraj pod oblastí Olympu, kde je uspořádáno pět oběžnic se sluncem a měsícem, nazývá světem; část pod nimi, podměsíční a pozemskou, kde vzniká vše proměnlivé, nazývá oblohou. A spořádaných věcí nadzemských se týká moudrost, kdežto nepořádku vznikajících věcí se týká ctnost; ona je dokonalá, tato nedokonalá. [Zl. A 16 z Aetia]

Filolaos prý řekl první, že se země pohybuje v kruhu; druzí to tvrdí o Hiketovi. [Zl. A 1 z Diogena]

Filolaos říká, že je dvojí zkáza světa: jedna od ohně vyvalivšího se z oblohy a druhá od měsíční vody vyteklé rychlým otáčením měsíce; její výpary jsou potravou světa.

[Zl. A 18 z Aetia]

Patero je těl vesmírné koule: v kouli oheň, voda, země, vzduch a páte, loď koule.¹ [Zl. B 12 z Theona]

Právem tedy přiřkl Filolaos úhel trojúhelníka² čtyřem bohům, Kronovi, Hadu, Areovi a Dionysovi . . . , neboť Kronos podporuje všechnu vlhkou a chladnou podstatu, Ares všechnu ohnivou přirozenost, Hades udržuje celý život pozemský a Dionysos spravuje vlhké a teplé vznikání, jehož odznakem je víno, jsouc vlhké i teplé. [Zl. A 14 z Prokla]

Filolaos praví, že má slunce povahu skla, že přijímá odraz světového ohně a vysílá k nám světlo i teplo, takže jsou jaksi

¹ T. j. asi ether.

² Týká se asi obrazů souhvězdí.

dvě slunce, jedno ohnivé na obloze a druhé pocházející od něho, zdánlivě ohnivé, vzniklé zrcadlením, neřekne-li někdo, že je i třetí slunce, totiž záře, která se k nám rozptyluje odrazem od zrcadlového obrazu, neboť i to nazýváme sluncem jako obraz obrazu. [Zl. A 19 z Aetia]

Čtyři jsou počátky rozumného živočicha, jak říká též Filolaos ve spise „O přírodě“: mozek, srdce, pupek a pohlaví. Mozek je počátkem rozumu, srdce počátkem duše a vnímání, pupek počátkem zakořenění a růstu zárodku, pohlaví počátkem vypuštění semene a rození. Mozek pak značí počátek člověka, srdce počátek zvířete, pupek počátek rostliny, pohlaví počátek všeho dohromady, neboť všechno kvete a pučí ze semene. [Zl. B 13 z Theologumena arithmetica]

Filolaos říká, že se naše těla skládají z tepla, neboť nemají podílu v chladnu. Vysvětluje to pak asi takto: símě je teplé a to vytváří živočicha; také místo, kam se símě vypouští — je to děloha — je dosti teplé a podobné semeni, a co se něčemu podobá, působí stejně jako to, čemu se to podobá. A když to, co vytvoří živočicha, nemá podílu v chladnu a také místo, kam vniká símě, nemá podílu v chladnu, je nanejvýš, že se stává takovým i vytvářený živočich, a o jeho vytvoření podává takový výklad: po narození vdechuje živočich ihned vnější chladný vzduch a pak jej zase vydechuje, jak je potřeba. A touha po vnějším vzduchu je tu proto, aby se naše těla, jsoucí příliš teplá, ochladila vdechnutým douškem vzduchu. A takto vykládá vznik našeho těla.

O nemocech pak říká, že vznikají působením žluče, krve a slizu a ty že jsou počátkem nemocí. Praví také, že se krev zhušťuje, je-li uvnitř maso stlačováno, a že se zřeďuje, roztahují-li se cévy v maso. O slizu říká, že vzniká z dešťů. Praví též, že je žluč mízou masa . . . Sliz pak pokládá za teplý od přirozenosti, neboť sliz (*flegma*) byl prý nazván podle pálení (*flegó*); tak i záněty se zaněcují podílem v slizu. A to pokládá tedy za počátky nemocí a napomáhají tomu jednak nadbytek tepla, výživy a ochlazení, jednak nedostatek toho a podobného. [Zl. A 27 z Menona]

Dosvědčují to i staří bohoslovci a věštcí, že je duše spjata s tělem pro jakési pokuty a že je jakoby pohřbena v tomto hrobě.¹ [Zl. B 14 z Klementa a j.]

Pythagoras a Filolaos tvrdili, že je duše harmonií. [Zl. A 23 z Macrobia]

Filolaos říká, že je vše bohem jakoby uzavřeno ve vězení. [Zl. B 15 z Athenagory]

Filolaos pravil, že jsou některé myšlenky nad nás silnější. [Zl. B 16 z Aristotela]

Eurytos.

Eurytos určoval, jaké je číslo kterékoli věci, na př. toto je číslo člověka, toto pak číslo koně. Při tom vyobrazoval počtářskými kaménky podoby živočichů a rostlin podobně jako ti, kdo uvádějí čísla do podoby trojúhelníka a čtyřúhelníka. [Zl. 3 z Aristotela]

Archytas.

Vědění musíme nabývatí buď tím, že se naučíme od někoho jiného, nebo že sami nalezneme, co jsme nevěděli. Učíme se od jiného a s cizí pomocí, nalézáme však skrze sebe samy a vlastním přičiněním. Naléztí, nehledáme-li, je obtížné a vzácné; hledáme-li, je to snadné a lehké; neumíme-li však hledatí, je to nemožné.

Nalezení výpočtu ukončí svár a zvětší svornost. Neboť nalezne-li se, není již nadvlády a je rovnost, ježto se jím dohodneme o vzájemných stycích. Pro něj berou chudí podporu od zámožných, bohatí dávají potřebným a obojí důvěřují, že budou mít podle něho stejně. On je měřítkem i brzdou nespravedlivých a ty, kdo dovedou počítati, zadržuje, než ukřivdí, ježto je přesvědčí, že se nebudou počítati, přistoupí-li k výpočtu; těm pak, kdo nedovedou počítati, zabrání v křivdě, ježto jim objasní, že právě tím křivdí.

[Zl. B 3 ze Stobaia]

¹ Je tu slovní hra: *sáma* ‚hrob‘, *sóma* ‚tělo‘.

A zdá se mi, že početní nauka — hledě k moudrosti — vyniká nad ostatní nauky, a to mnoho; ba vykládá zřetelněji i než měřictví to, co chce, a kde vážne měřictví, tam přináší početní nauka důkazy a zároveň jedná i o základních tvarech, je-li nějaký výklad tvarů. [Zl. B 4 ze Stobaia]

Zdá se mi, že matematikové došli výborného poznání, a není divu, že správně smýšlejí o povaze každé věci. Neboť nabyvše výborného poznání o povaze veškerenstva, musili výborně viděti i povahu jednotlivostí. Poskytli nám tedy jasného poznání o rychlosti, východech i západech hvězd, o měřictví, o číslech, o nebeské kouli a zejména o hudbě. Zdá se nám, že jsou tyto nauky spřízněny, neboť se obírají dvěma spřízněnými tvary jsoucna.¹

Především tedy zpozorovali, že nemůže být zvuk, nastal-li vzájemný úder několika věcí. Pravili pak, že vzniká úder, kdykoliv se pohybující věci vzájemně setkají a srazí. Tu věci, které se pohybují protivravným směrem, se při vzájemném setkání zadržují a vydávají zvuk, a věci, které se pohybují stejným směrem, ale nestejnou rychlostí, působí zvuk úderem, když jsou dostihovány věcmi za nimi se pohybujícími.

Mnohé však z těchto zvuků nemůžeme poznati vzhledem k své přirozenosti, jedny pro slabost úderu, druhé pro velikou vzdálenost od nás a třetí pro příliš velikou sílu, neboť silné zvuky nevnikají do našeho sluchu, tak jako nic nenateče do nádob s těsným hrdlem, nalévá-li se mnoho.

Ze zvuků, dorážejících na náš sluch, ty, které přicházejí rychle a prudce z úderů, jeví se nám vysokými a ty, které přicházejí pomalu a slabě, jeví se hlubokými. Neboť vezme-li někdo prut a pohybuje jím lenivě a slabě, způsobí úderem hluboký zvuk, pohybuje-li jím rychle a silně, vysoký. A poznali bychom to nejen tímto způsobem, nýbrž i taktó: když chceme mluvíce nebo zpívající vydati silný a vysoký hlas, tu vydáváme hlas silným dechem. Děje se to i u střel: prudce vymrštěné střely letí daleko, slabě vymrštěné blízko, neboť

¹ T. j. číslem a velikostí.

prudce letícímu ustupuje vzduch více, mdle letícímu méně. Totéž stane se i s hlasy: hlasy vydávané silným dechem jsou silné a vysoké, hlasy vydávané slabým dechem jsou slabé a hluboké. Avšak mohli bychom to viděti i na tomto nejnápadnějším dokladu: vydá-li týž člověk silný hlas, slyšíme ho i z dále; vydá-li slabý hlas, neslyšíme ho ani z blízka. Ale také v píšťálách, vniká-li vzduch vycházející z úst do otvorů blízko úst, vydává vyšší zvuk pro prudkou sílu; vniká-li do vzdálenějších otvorů, vydává hlubší zvuk. Je tedy zjevno, že rychlý pohyb činí zvuk vysokým a pomalý pohyb hlubokým. Totéž se věru děje i s kolečky otáčenými při zasvěcování v mysterie:¹ otáčejí-li se pomalu, vydávají hluboký zvuk, otáčejí-li se prudce, vysoký. Také rákos, ucpe-li se jeho dolní část a fouká-li se do něho, vydá nám hluboký jakýs hlas; fouká-li se však do polovice nebo do kterékoli jiné jeho části, zazní vysoko, neboť týž dech prochází velikým prostorem pomalu, menším prudce. . . . Že se tedy pohybují vysoké zvuky rychleji a hluboké pomaleji, ukázalo se nám na mnoha věcech.

[Zl. B 1 z Porfyria a j.]

Jsou tři střední úměrné v hudbě, jedna aritmetická, druhá geometrická a třetí převratná, kterou nazývají harmonickou. Aritmetická je tehdy, když jsou tři členy úměrné s takovým rozdílem: oč vyniká první nad druhý, o tolik vyniká druhý nad třetí. A v této úměře je podíl větších členů menší a podíl menších členů větší.² Geometrická střední úměrná je tehdy, když se má první člen k druhému stejně jako druhý k třetímu. Přitom je podíl větších a menších členů stejný.³ Převratná pak střední úměrná, kterou nazýváme harmonickou, je tehdy, jsou-li členové takoví: o kterou část sebe samého vyniká první člen nad druhý, o tutéž část třetího členu vy-

¹ Bylo to dřevěné nebo kovové kolečko (*rombos*), protažené dvěma nitěmi.

² Na př. v úměře $3 - 2 = 2 - 1$ je $\frac{3}{2} < \frac{2}{1}$.

³ Na př. v úměře $1 : 2 = 2 : 4$ je $\frac{1}{2} = \frac{2}{4}$.

niká střední člen nad třetí. A v této úměře je podíl větších členů větší a menších menší.¹ [Zl. B 2 z Porfyria]

. . . jak pravil Archytas, v přirozeném pohybu je poměr stejnosti — neboť vše se pohybuje úměrně — a tento pohyb jediný se vrací k sobě, takže činí kruhy a oblouky, kdykoli nastane. [Zl. A 23a z Pseudoaristotelových Problémů]

Archytas, jak říká Eudemos, se takto tázal rozumu: „Kdybych se octl co nejdále, na př. v obloze stálic, zdaž bych mohl natáhnout vně ruku nebo hůl či nemohl? A že bych nemohl, je nemožné; natáhnou-li však, bude vně buď těleso nebo prostor“ . . . Půjde tedy stále týmž způsobem k následující stále hranici a bude se stejně tázati. A bude-li stále něco jiného, kam zasáhne hůl, je zjevno, že je nekonečno.

[Zl. A 24 ze Simplikia]

Hiketas.

Hiketas Syrakuský, jak praví Theofrastos, soudí, že obloha, slunce, měsíc, hvězdy a vůbec vše nad námi stojí a že se na světě nic nehýbá mimo zemi. Ježto se ta obrací a otáčí s největší rychlostí kolem své osy, děje se všechno to, co by se dalo, kdyby se obloha pohybovala a země stála.

[Zl. 1 z Cicerona]

Ekfantos.

Jakýsi Ekfantos ze Syrakus pravil, že nelze pravdivě poznati jsoucno; vymezuje je však podle své domněnky takto: prvky jsou nedělitelné, jsou u nich tři rozdíly, velikost, tvar a síla, a vznikají z nich věci, které vnímáme. Počet prvků je vymezen a neomezený.² Prvky se pohybují ne tíží ani úderem, nýbrž božskou mocí, kterou nazývá duchem a duší . . . , proto se boží mocí stal svět kulovitý. Země se pak pohybuje uprostřed světa kolem svého středu směrem k východu.

[Zl. 1 z Hippolyta]

¹ Na př. v úměře $(6 - 4) : 6 = (4 - 3) : 3$ je $\frac{6}{4} > \frac{4}{3}$.

² Podle jiného čtení: vymezen a vedle nich je nekonečno.

SPISOVATELÉ O UMĚNÍ

Damon.

Otáze-li se někdo, zda vede hudba ke všem ctnostem či jen k některým, tu myslí Damon . . ., že vede téměř ke všem, neboť tvrdí, že hoch zpívající a hrající na kitharu má nejen projevovati statečnost a umírněnost, ale i spravedlnost.

[Zl. B 4 z Filodema]

Damon a jeho stoupenci říkali, že nutně vznikají zpěvy a tance, pohybuje-li se nějak duše, a že ušlechtilé a krásné tance a zpěvy činí duši také takovou a opačné opačnou.

[Zl. B 6 z Athenaia]

Damon a jeho stoupenci ukazovali, že tóny souvislé písně vytvářejí v chlapcích a dospělých klidnou povahu (*ethos*), není-li v nich, a vyvádějí ji na povrch, je-li uvnitř skryta.

[Zl. B 7 z Aristeida Quintiliana]

. . . nikde se nehýbe hudebními slohy bez otřesení nej-důležitějších zákonů obce, jak tvrdí Damon.

[Zl. B 10 z Platona]

Polykleitos.

Chrysispos¹ . . . se domnívá, že krása záleží na souměrnosti částí lidského těla: na poměru prstu k prstu, všech prstů k dlaní a zápěstí, těch k předloktí, předloktí k záloktí a všeho toho ke všemu, jak je to napsáno v Polykleitově „Pravidlu“, neboť on nás naučil v onom spise všem poměrům těla a upevnil svůj výklad činem, ježto vytvořil sochu² podle předpisů svého výkladu a nazval jak samu sochu, tak i spis „Pravidlem“.

[Zl. A 3 z Galena]

Polykleitos říkal, že je nejobtížnější práce tehdy, když přijde hlína na nehet.³

[Zl. B 1 z Plutarcha]

¹ Stoický filosof.² Byl to jeho Kopinsk.³ T. j. při posledním jemném propracování modelu.

Polykleitos pravil, že se dochází zdaru málem¹ mnoha číslly. [Zl. B 2 z mechanika Filona]

Z řeči neznámého spisovatele o hudbě.

. . . oni tvrdí, že nás činí některé z písní zdrženlivými, jiné rozumnými, jiné spravedlivými, jiné statečnými, jiné bázlivými, a nevědí, že ani chromatika nemůže učinit zbabělými ty, kdo jí užívají, ani enharmonie² statečnými. Neboť kdož pak neví, že Aitolové, Dolopové³ a všichni ti, kdo se scházejí v Thermopylách,⁴ mají diatonickou hudbu a jsou přece statečnější než tragičtí herci zvyklí zpívat veskrze enharmonicky. Tak tedy ani chromatika nečiní člověka zbabělým, ani enharmonie statečným.

[Na papyru z Hibehu, č. 13, z III. stol. př. Kr.]

¹ T. j. rozhoduje maličkost.² Řekové lišili trojí hudební rod podle rozdělení tetrachordu (kvartového intervalu): diatonický (na př. e f g a), chromatický (c f fis a) a enharmonický (e e, zvýšené o 1/4 tónu, g a).³ Kmeny středního Řecka.⁴ Členové amfiktyonie (náboženskopolitického sdružení) pylskodelfské.

OBSAH

I. Úvod	5
II. Báj e o vzniku světa	22
Orfeus	22
Epimenides	24
Ferekydes	24
Akusilaos	25
Theagenes	25
III. Sedmero mudrců	26
IV. Miletané	27
Thales	27
Anaximandros	29
Anaximenes	31
V. Pythagoras a starší pythagorovci	33
Pythagoras	33
Petron	37
Hippasos	37
Alkmaion	37
VI. Xenofanes	39
VII. Herakleitos a herakleitovci	43
Herakleitos	43
Kratylos	54
VIII. Parmenides a jeho žáci	55
Parmenides	55
Zenon	62
Melissos	66
IX. Empedokles	68
X. Anaxagoras a jeho žáci	92
Anaxagoras	92
Archelaos	100
Metrodoros	101

XI. Hippon a Diogenes	101
Hippon	101
Diogenes	102
XII. Leukippos a Demokritos	105
Leukippos	105
Demokritos	108
XIII. Sofisté	137
Protagoras	137
Gorgias	138
Prodikos	143
Hippias	143
Antifon	144
Kritias	150
Thrasymachos	152
Lykofron	152
Alkidamas	153
Z „Anonyma Iamblichova“	153
Z „Dvojích řečí“	155
XIV. Společensští oprávcí	158
Hippodamos	158
Faleas	159
XV. Pozdější pythagorovci	160
Pythagorovci v aristotelovském podání	160
Pythagorovci podle zpráv Aristoxenových	163
Filolaos	165
Eurytos	170
Archytas	170
Hiketas	173
Ekfantos	173
XVI. Spisovatelé o umění	174
Damon	174
Polykleitos	174
Z řeči neznámého spisovatele o hudbě	175